

Kako mediji u Srbiji izveštavaju o nasilnom ekstremizmu i terorizmu

Kvantitativno-kvalitativno istraživanje

VLADIMIR BAROVIĆ

DUBRAVKA VALIĆ NEDELJKOVIĆ

Kako mediji u Srbiji izveštavaju o nasilnom ekstremizmu i terorizmu

Kvantitativno-kvalitativno istraživanje

Vladimir Barović i Dubravka Valić Nedeljković

Ova publikacija nastala je uz finansijsku podršku Evropske unije. Njen sadržaj predstavlja isključivu odgovornost Novosadske novinarske škole i ne označava nužno stavove Evropske unije, niti Hedaje.

Naslov: Kako mediji u Srbiji izveštavaju o nasilnom ekstremizmu
iterorizmu Kvantitativno-kvalitativno istraživanje

Izdavač: Novosadska novinarska škola

<https://www.novinarska-skola.org.rs>

Autori: Vladimir Barović i Dubravka Valić Nedeljković

Asistenti na istraživanju: Sandra Maksimović, Darija Stjepić i Valentina Sigeti

Jul, 2020.

Sadržaj

1.	UVOD	1
1.1.	Analiza konteksta	1
1.2.	Uvod u istraživanje i metodologija	5
2.	MONITORING/ISTRAŽIVANJE INTERNET PORTALA I DNEVNIH NOVINA O TERORIZMU I NASILNOM EKSTREMIZMU	6
2.1.	Monitoring portala lista Alo.....	6
2.1.1.	Društveno-politički kontekst	7
2.1.2.	Kontekst medija	7
2.1.3.	Korpus istraživanja	7
2.1.4.	Povod	8
2.1.5.	Tema	8
2.1.6.	Subjekat	9
2.1.7.	Objekat.....	10
2.1.8.	Odnos novinara prema temi i subjektu	11
2.1.9.	Odgovarajuća upotreba terminologije	11
2.1.10.	Tip događaja	12
2.1.11.	Oprema teksta.....	13
2.1.12.	Žanr.....	14
2.1.13.	Odnos subjekta prema objektu	15
2.1.14.	Izvor.....	15
2.1.15.	Zaključak.....	15
2.2.	Monitoring portala listaBlic.....	16
2.2.1.	Društveno-politički kontekst.....	16
2.2.2.	Kontekst medija	16
2.2.3.	Korpus istraživanja	17
2.2.4.	Povod	17
2.2.5.	Tema	18
2.2.6.	Subjekat	19
2.2.7.	Objekat.....	20
2.2.8.	Odnos novinara prema temi/subjektu	21
2.2.9.	Odgovarajuća upotreba terminologije	21
2.2.10.	Tip događaja	21
2.2.11.	Oprema teksta.....	22
2.2.12.	Žanr.....	23
2.2.13.	Odnos subjekta prema objektu	23
2.2.14.	Izvor.....	24
2.2.15.	Zaključak.....	24
2.3.	Monitoring lista Informer4	24
2.3.1.	Kontekst medija	25
2.3.2.	Povod	25

2.3.3.	Tema	25
2.3.4.	Subjekat	26
2.3.5.	Geografska pripadnost subjekta/teme.....	26
2.3.6.	Objekat.....	26
2.3.7.	Odnos novinara prema temi i subjektu	27
2.3.8.	Odgovarajuća upotreba terminologije	27
2.3.9.	Tip događaja	28
2.3.10.	Oprema teksta.....	28
2.3.11.	Žanr.....	28
2.3.12.	Izvor.....	28
2.3.13.	Zaključak.....	29
2.4.	Monitoring portala lista Politika.....	29
2.4.1.	Kontekst medija	29
2.4.2.	Povod	30
2.4.3.	Tema	30
2.4.4.	Subjekat	30
2.4.5.	Geografska pripadnost subjekta/teme.....	31
2.4.6.	Objekat.....	31
2.4.7.	Odnos novinara prema temi i subjektu	32
2.4.8.	Odgovarajuća upotreba terminologije	32
2.4.9.	Tip događaja	32
2.4.10.	Oprema teksta.....	33
2.4.11.	Žanr.....	33
2.4.12.	Izvor.....	33
2.4.13.	Zaključak.....	33
3.	MONITORING/ISTRAŽIVANJE TELEVIZIJA SA NACIONALNOM FREKVENCIJOM I REGIONALNOM POKRIVENOŠĆU NA TEMU TERORIZMA I NASILNOG EKSTREMIZMA	34
3.1.	Monitoring centralnih informativnih emisija Televizije Al Džazira.....	34
3.1.1.	Kontekst medija i emisije	34
3.1.2.	Povod.....	35
3.1.2.	Tema	35
3.1.4.	Subjekat	36
3.1.5.	Geografska pripadnost subjekta/teme (opština ili država).....	38
3.1.6.	Objekat.....	39
3.1.7.	Odnos novinara prema temi i subjektu	40
3.1.8.	Odgovarajuća upotreba terminologije	41
3.1.9.	Tip događaja	41
3.1.10.	Oprema teksta.....	42
3.1.11.	Žanr.....	43
3.1.12.	Odnos subjekta prema objektu	44
3.1.13.	Izvor.....	44
3.1.14.	Zaključak.....	45
3.2.	Monitoring centralnih informativnih emisija Radio-televizije Srbije	45
3.2.1.	Kontekst medija i emisije	46

3.2.2. Metod.....	46
3.2.3. Povod.....	47
3.2.4. Tema.....	49
3.2.5. Subjekat	50
3.2.6. Objekat.....	52
3.2.7. Odnos subjekta prema objektu	53
3.2.8. Odnos novinara prema temi i subjektu	54
3.2.9. Odgovarajuća upotreba terminologije	55
3.2.10. Tip događaja	56
3.2.11. Oprema	58
3.2.12. Žanr.....	58
3.2.13. Izvor.....	59
3.2.14. Zaključak	60
3.3. Monitoring centralnih informativnih emisija Televizije Pink.....	61
3.3.1. Uvod	61
3.3.2. Povod.....	61
3.3.3. Tema	62
3.3.5. Subjekat	64
3.3.6. Objekat	66
3.3.7. Odnos novinara prema temi i subjektu	67
3.3.8. Odgovarajuća upotreba terminologije	68
3.3.9. Tip događaja.....	69
3.3.10. Oprema	70
3.3.11. Žanr	71
3.3.12. Odnos subjekta prema objektu.....	72
3.3.13. Izvor.....	73
3.3.14. Zaključak	73
3.4. Zaključak o istraživanju internet portal, dnevnih novina i centralnih informativnih emisija televizija o terorizmu i nasilnom ekstremizmu	74
4. DUBINSKI INTERVJU – MIŠLJENJA I STAVOVI UREDNIKA O MEDIJSKOM IZVEŠTAVANJU O TERORIZMU I NASILNOM EKSTREMIZMU.....	75
4.1. Uvod	75
4.2. Dubinski intervju	76
4.3. Rezultati analize dubinskog intervjuja	83
4.4. Zaključno razmatranje o dubinskom intervjuu	85
5. ZAKLJUČNO RAZMATRANJE ISTRAŽIVANJA/MONITORINGA SA PREPORUKAMA	86
5.1. Zaključak	86
5.2. Preporuke za medijski model dobre prakse na temu terorizma i nasilnog ekstremizma	88
5.3. Literatura korišćena za istraživanje/monitoring i dubinski intervju:	88
Zakon o javnim medijskim servisima (2014). "Sl. glasnik RS", br. 83/2014, 103/2015 i 108/2016.....	90
5.4. Onlajn izvori:	90

1. UVOD

1.1. Analiza konteksta

Kada se analizira izveštavanje o nasilnom ekstremizmu i terorizmu neophodno je imati u vidu svu kompleksnost koju ova tema nosi sa sobom. Da podsetimo, prvim savremenim aktom terorizma smatra se otmica izraelskog aviona koji je 1968. godine putovao iz Rima u Tel Aviv, koju je izveo „Narodni front za oslobođenje Palestine“ (Barović, 2012: 130). Sa sve većim promenama koje su usledile na geopolitičkoj sceni povećava se i interesovanje medija za ovu temu, da bi ono kulminiralo terorističkim napadom na Sjedinjene Američke Države 2001. godine.

„Od 11. septembra 2001. godine terorizam je postao veoma važna tema svih visokotiražnih medija sa posebnim akcentom na zapadne zemlje gde je to sveprisutan i neiscrpan izvor novinarskih članaka, kolumni, reportaža, specijalnih emisija, živih gostovanja, direktnih uključenja“ (Barović, 2012: 132). Međutim, u tom izveštavanju neretko se prelaze granice dobrog ukusa i profesionalnosti. „U toj trci za tiražom i publikom, dešavaju se i preterivanja, jer mediji

„podgrevaju atmosferu“ pred godišnjice velikih terorističkih napada, i pred velike praznike, te se stiče utisak da je u medijima veoma bitno pisati i pričati o terorizmu koji jeste realna opasnost, ali nije univerzalna tema za popunjavanje praznog hoda u medijima“ (Barović, 2012: 132). Da situacija za medije bude još komplikovanija, same terorističke organizacije ne mogu da funkcionišu bez njih, što znači da mediji izveštavanjem o takvim aktima ispunjavaju ne samo svoju dužnost prema javnosti time što informišu o relevantnim društvenim dešavanjima, već i cilj terorističkih organizacija da ista ta javnost sazna za njihova dela. „Da bi neki akt bio okarakterisan kao terorizam, mora da sadrži nameru počinilaca da to bude plasirano u medijima, jer nema modernog terorizma bez evidentne simbioze sa medijima. Teroristi putem medija šalju jasnu poruku da će i dalje vršiti svoje akcije ako im se ne ispunе zahtevi, dok sa druge strane to utiče na javnost da vrši politički pritisak na vlast da se (ne)udovoljni pritiscima terorista“ (Barović, 2012: 129).

Terorizam je termin koji se u svetskim medijima pominje na dnevnom nivou, od izveštaja o terorističkim napadima u raznim regionima, preko ocena analitičara, do bezbednosnih prognoza vojnih zvaničnika i eksperata. Svi smo nebrojeno puta u medijima čuli reč **terorizam** koja je u upotrebi još od vremena francuske buržoaske revolucije kada je prvi put primenjen organizovan, sistemski revolucionarni teror prema političkim protivnicima u vreme jakobinske diktature. Izvršna vlast - Komitet nacionalnog spasa je u periodu 1793/4. godine zatvorio oko 300.000 ljudi dok je 40.000 lica pogubljeno – što je u istoriji nazvano – **vladavinom terora** (Beres, 1988: 8). U vreme vladavine terora protivnici režima su ubijani odsecanjem glave na gilotini a ista sudbina nije mimošla ni neke od najčuvenijih novinara ali i vođa revolucije koji su likvidirani: „Kao i mnogi revolucionari i (Žak – prim.aut.) Eber je završio na gilotini, marta 1794., baš kao i žirondinac Žak Pjer Briso (urednik lista *Patriote Francais*), koga su gilotinirali jakobinci“ (Bjelica, Jevtović, 2006: 56).

Iako postoje stavovi da je terorizam proizvod novog doba, to je fenomen koji ima duboke istorijske korene, jer se za teroristički čin smatra ubistvo Gaj Julija Cezara 44. godine p.n.e. ali i borba jevrejskih verskih grupa Sikara i Zelota protiv rimske vlasti (Srđanović, 2002: 9). U srednjem veku je na području Bliskog istoka delovala verska grupa *nazarita* (grana islamske verske zajednice ismailita) čiji su posebni ratnici nazvani *hašišeni* ili *asasini* - vršili dobro

organizovane atentate. Hašišeni su od strane svog vođe prvo dobro obučeni u rukovanju hladnim oružjem a zatim su verski instruisani (uz upotrebu opijata-hašiša, odatle i naziv); nakon obuke su išli da vrše atentate na protivničke vladare kao što je bio fatimidski kalifa El Amir i vezir Nizam el Mulk (Lewis, 2010).

Činjenica je da su predstavnici određenih oružanih formacija često predstavljeni u raznim svetskim medijima kao „borci za slobodu“, kao što su to bili avganistanski talibani koji su ratovali protiv Sovjeta 80-ih godina prošlog veka, da bi od napada na SAD u tim istim medijima oni bili predstavljeni kao okoreli teroristi, iako se radi o istim ljudima i organizacijama. „Ono po čemu se terorističke grupe najviše razlikuju od oslobođilačkih pokreta je ishod, odnosno koja će frakcija uspeti ili doživeti neuspeh u političkoj borbi za vlast. Takođe, borce za slobodu i teroriste možemo razlikovati na osnovu Ženevske konvencije usvojene 1949. godine koja se tiče zaštite civilnog stanovništva u ratu a koja, između ostalog, zabranjuje i nasilje nad životom i ličnošću pojedinca, ubijanje, masakriranje, surov tretman, mučenje i uzimanje talaca a veliki broj terorističkih akata uključuje upravo ove elemente“ (Jazić, 2010: 114).

I pored evidentne i konstantne problematike u određenju terorizma, neophodno je dati definiciju koja će nam pomoći da determinišemo taj društveni i u krajnjoj liniji medijski fenomen. Jedna od definicija terorizma koja se može markirati kao široko prihvatljiva glasi: „Mi definišemo terorizam kao pretnju ili stvarnu upotrebu sile ili nasilja da se postignu politički ciljevi kroz strah, prinudu ili zastrašivanje“ (Russell et al 1999: 13). Za medije i novinare je teško da razlikuju kriminalne aktivnosti od terorizma (jer su često povezani), ali je glavni element koji ih razlikuje politička motivacija i želja terorista za medijskom pažnjom. Na taj momenat ukazuje Brus Hofman u definiciji gde se terorizam određuje kao: „...nasilni akt koji se preduzima naročito da bi privukao pažnju, a onda putem stvorenog publiciteta da bi preneo poruku“ (Hofman, 2000: 118).

Podelu terorističkih organizacija moguće je izvesti na: nacionalističko-etničko-separatističke grupe; ideološke ili religiozne grupe koje ne moraju uvek imati krimogene elemente u svom sastavu; grupe koje su povezane specifičnom motivacijom kao što je nihilizam; grupe koje deluju na osnovu interesnog povezivanja u cilju političkog afirmisanja (Rusell et al 1999: 31-32).

Republika Srbija terorizam tretira kao pretnju i to „po osnovne vrednosti na kojima počiva, kao što su vladavina prava, ljudska prava i demokratija, uključujući slobodu, mir i bezbednost građana, suverenitet i teritorijalni integritet, stabilnost i bezbednost države i legitimno izabranih vlasti, kao i međunarodni mir i bezbednost međunarodne zajednice“¹. Kako bi se poboljšala opšta informisanost građana Srbije o terorizmu Ministarstvo kulture i informisanja je trebalo da izdvoji

100.000 dinara za organizovanje medijskih kampanja, okruglih stolova i javnih rasprava i drugih aktivnosti, uključujući i saradnju sa civilnim društvom. Resorno ministarstvo je na to bilo obavezano „Nacionalnom strategijom za sprečavanje i borbu protiv terorizma za period 2017- 2021. godina“. Za razliku od 2018. kada je izdvojeno 200.000 dinara, prošle godine izostalo je budžetiranje Ministarstva za podršku medijskim sadržajima koji predstavljaju alternativu radikalizaciji i regrutovanju na internetu.

Nasilni ekstremizam je relativno nov pojam oko koga nema konsenzusa, jer čak i razvijene evropske države kao što su Danska, Švedska, Norveška i Velika Britanija različito definišu taj termin. „Francois Heisbourg, bivši francuski diplomata koji je specijalni savetnik Fondacije za strateška istraživanja u Parizu, vezano za nedostatak definicije o nasilnom ekstremizmu dodaо je:

¹ Dostupno na: <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SIGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/strategija/2017/94/1/reg>

Olakšavate život diktatorima, jer im omogućavate da sami definišu te pojmove“ (Izvor: <https://globalanalitika.com/vaznost-definicije-nasilnog-ekstremizma/>). U literaturi se nalazi više definicija nasilnog ekstremizma kao jednog od fenomena koji se često sreću u medijima, a jedna od njih glasi: „Nasilni ekstremizam se pojednostavljeni može objasniti i kao nedozvoljavanje drugačijeg pogleda na svijet, smatranje da su vlastiti stavovi izuzetni, i želju za nametanjem vlastitog stava uz pribjegavanje nasilju, ako je to potrebno“ (Grupa autora, 2019: 7).

To kako određeni medij izveštava o nasilnom ekstremizmu i terorizmu neretko može da zavisi od toga koliki nivo slobode u izveštavanju on ima, da li su događaji ili akteri koji ih izazivaju, a koji podstiču nasilje, kulturološki bliski narodu zemlje u kojem medij deluje, kao i od stepena poštovanja profesionalnih novinarskih standarda. Svakako da bi prekomerno i senzacionalističko izveštavanje o teroristima ili onim akterima koji podstiču nasilje moglo da izazove širenje straha i panike kod građana, čime se tabloidi danas bezmalo i služe, koristeći vrlo opasne situacije za podizanje tiraža, a time i za zaradu. Neminovno je i reći da bi svaki teroristički napad ili širenje određenih ideologija uz podsticanje nasilja moglo da ugrozi bezbednost svih građana, ali svakako da mogu da ih zaplaše. Mora se dodati i da izveštavanje o terorizmu i nasilnom ekstremizmu može podstaći i same napadače da medije aktivnije koriste kao „protočne bojlere“ svojih ideologija.

Budući da je reč o vrlo osjetljivoj temi novinari lako mogu da pokleknu u poštovanju profesionalne etike. „Pored vanrednih priloga i udarnih vesti, izveštavanje o terorizmu zahteva posebne istraživačke i analitičke sposobnosti o temama koje su krajnje složene i koje utiču na međunarodnu politiku, unutrašnje političke odnose snaga, religiju i prekogranični kriminal“ (Marthoz, 2017: 14). Za izveštavanje o terorizmu i nasilnom ekstremizmu potrebne su posebne veste, te je od značaja ukoliko u redakcijama postoje posebno obučeni novinari koji se bave ovim temama. To je u Srbiji danas prava retkost, ali takvi novinari mogu da sagledaju način izveštavanja iz pravog ugla i da imaju veću moć „u rukama“ ukoliko fokus svojih priča usmere u pravom smeru. U svojoj knjizi „Raspirivanje plamena“ Čarli Beket piše da nasilni ekstremizam

„ukazuje na postojanje većih problema širom sveta. Poziv na pametnije, detaljnije potkrepljeno i društveno odgovorno izveštavanje o terorizmu nije samo moralna obaveza. To je prilika da se pokaže da novinarstvo i dalje predstavlja važan deo modernog društva“ (Beket prema Marthoz, 2017: 106).

Mnogo suptilniji način širenja nekad vrlo opasnih ideologija mogu imati nasilni ekstremisti, koji udruženi ili pojedinačno radi određenih političkih, verskih ili ideoloških ciljeva na otvoren ili prikriven način šire poruke, koje (ne nužno) pozivaju na nasilje i najčešće su obojene govorom mržnje usmerenim na određene grupacije stanovništva.

Balkan i prostor bivše Jugoslavije je veoma osjetljiv prostor ako se polemiše o terorizmu i nasilnom ekstremizmu, jer je čitav društveno-istorijski i politički kontekst pogodno tlo za bujanje radikalizacije, od čega je potreban mali korak da se pređe na teren implementacije nasilja u praksi. Sećanje na građanske ratove 90-tih godina na prostoru bivše Jugoslavije još uvek je sveže u svesti naroda koji žive na području nekadašnje zajedničke države a masovni zločini i ubistva, pogodno su tlo za realizaciju savremenih terorističkih akcija. Pomenimo samo teroristički napad iz 2015. godine na policijsku stanicu u Zvorniku, kada je ubijen jedan policajac a ranjena su dvojica, što je bio primer opasne destabilizacije prilika u nestabilnom društvu koje je podriveno skoro završenim građanskim ratom i nesuglasicama političara na liniji Federacija BiH – Republika Srpska (<https://www.nezavisne.com/novosti/chronika/Teroristicki-napad-na-policijsku-stanicu-u-Zvorniku-ubijen-napadac-iz-minuta-u-minut/302308>).³ Takodje se kao primer

teorističkog delovanja može okarakterisati i napad na ambasadu SAD u Sarajevu od 2011. godine kada je napadač ranio tri osobe pri čemu je i sam ranjen a ta aktivnost je dodatno podstakla medijske polemike o radikalizaciji vahabija, nasilnom ekskremizmu, terorizmu i bezbednosnim izazovima. (<https://www.blic.rs/vesti/svet/vehabija-iz-novog-pazara-pucao-na-ambasadu-sad-u-sarajevu-ranio-tri-osobe/fp557n8>).

Situacija postaje još komplikovanija na području Balkana nakon što je 29. juna 2014. godine proglašena Islamska država Iraka i Levanta - ISIS – Islamic State of Iraq and Syria (na arapskom: - والشام في العراق السالمة الدولة ad-Dawlah al-Islāmiyah fi 'l- Irāq wa-sh-Shām). Ta teroristička organizacija najčešće je u medijima nazivana ISIL ili Daeš po arapskom akronimu (داعش [dā'ish]). ISIS je imala ozbiljnu medijsku propagandu kojoj su podlegli mnogi radikalizovani pojedinci sa područja Balkana. "Pojava grupe Islamska država je pogoršala ovaj fenomen, jer je ta grupa implementirala mnogo sofisticiraniji sistem globalne strateške propagande od Al Kaide" (Marthoz, 2017: 12). Potrebno je istaći da su savremeni teroristi pokazali zavidno znanje i veština u korišćenju društvenih mreža i digitalnih tehnologija u cilju radikalizacije i indoktrinacije, posebno mlađih ljudi: „Područje na kojem su veoma prisutni u digitalnom svetu je takozvani duboki veb (Deep Web) i mračni veb (Dark Web)... Tu se osim sajtova koji promovišu terorističku ideologiju može naći i niz sajtova koji pružaju praktične savete kako napraviti bombu od javno dostupnih supstanci i materijala. U praksi se pokazalo da u kućnoj radinosti proizvedena priručna eksplozivna sredstva mogu biti izuzetno ubitačna i smrtonosna” (Barović, 2019: 86-87).

Procene sugerisu da je od 2012. godine preko hiljadu lica iz regiona otišlo da se bori u redove Islamske države, neki su poginuli ali se značajan broj vratio i suočio sa blagim sudskim kaznama, što je zabrinjavajući podatak. „Od 2012. godine, oko 1.070 građana Kosova, Bosne i Hercegovine, Severne Makedonije, Albanije, Srbije i Crne Gore putovalo je u Siriju i Irak, pre svega pridružujući se redovima Islamske države, a u manjem broju pridružnice Al Kaide (Jabhat al Nusra, skorije rebrendiranoj Hay'at Tahrir al-Sham – HTS). Od toga, većinu su činili odrasli muškarci. Najveći broj muškaraca otišao je sa Kosova. Oko 500 osoba i dalje se nalazi u konfliktnim zonama. Zapadni Balkan je trenutno region sa najvišom koncentracijom povratnika stranih boraca u Evropi, a Kosovo u tome prednjači. Pored toga Kosovo prednjači i u broju uspešnih krivičnih gonjenja povratnika iz Sirije i Iraka. Ipak, zbog relativno blagih kazni (na Kosovu prosečna kazna u slučajevima povezanim sa terorizmom iznosi 3,5 godine), oko 40 procenata osuđenih za teroristička dela na Kosovu u poslednjih nekoliko godina već je pušteno iz zatvora“ (<https://kossev.info/na-balkanu-najveca-koncentracija-povratnika-dzhihadista-kosovo-prednjaci/>). Povratak tih lica osim što je bezbednosni problem, ima i dimenziju resocijalizacije i uključivanja u redovne društvene tokove, na čemu se veoma malo radi (nema dovoljno psihološke podrške, sistemskog angažovanja na deradikalizaciji i sl.). To je posebno opasno ako znamo da se u određenom broju slučajeva osobe koje su već osuđene za terorizam i nasilni ekstremizam, nakon odslužene kazne pojavljaju kao izvršioci novih terorističkih napada, za šta je primer napad u Londonu, kada je 29.11.2019. godine napadač-terorista ubio dve osobe a ranio tri (<http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/10/svet/3756001/napadac-iz-londona-ranje-bio-osudjivan-za-terorizam.html>).

Medijsku pažnju u nešto manjoj meri privukla je i činjenica da je Republika Srbija donela zakon o sankcionisanju lica koja se bore na stranim ratištima a prema oceni ministra unutrašnjih poslova Srbije od 14. januara 2020. godine upravo su povratnici najveći problem i bezbednosni izazov u regionu ali i Srbiji kada se radi o nasilnom ekstremizmu i terorizmu kao mogućoj pretnji

(<https://mondo.rs/Info/Srbija/a1270633/Povratnici-s-ratista-najveca-pretnja-za-Srbiju-kaze-ministar-Nebojsa-Stefanovic.html>). To važi ne samo za povratnike sa ratišta na Bliskom istoku već i za lica koja su se vojno angažovala (za novac, iz političkih, ideoloških ili verskih razloga) na drugim kriznim tačkama, širom planete. Pažnju srpske javnosti početkom 2018. godine posebno su privukli medijski izveštaji o pripremi terorističkih akcija koje su albanski ekstremisti usmerili na manastire Srpske pravoslavne crkve Visoke Dečane i Pećku patrijaršiju, što je po pisanju medija pravovremeno sprečeno delovanjem srpskih službi bezbednosti i komande KFOR- a

u

Prištini

(<https://www.novosti.rs/vesti/naslovna/drustvo/aktuelno.290.html:705031- SPRECENI-NAPADI-NA-KiM-Albanci-spremali-udare-na-svetinje>). Svi navedeni primeri veliki su ne samo bezbednosni već i medijski izazov, za novinare i medijske radnike, koji nisu uvek spremni da izveštavaju o tim veoma složenim i zahtvenim kriznim situacijama.

„Mediji su teroristima uvek potrebni i bez njih bi većina napada koje izvode bila zanemarljiva, jer osim malog broja žrtava i razaranja sa globalnog stanovišta, ta nedela bez medijskog pritiska ne bi imala većeg uticaja na doношење političkih odluka, državnu politiku i strategijske planove” (Barović, 2013: 299).

1.2. Uvod u istraživanje i metodologija

Važnost i opravdanost našeg istraživanja ogleda se u činjenici da je projektno-istraživački tim uložio veliki napor i na metodološki utemeljen način analizirao izveštavanje o terorizmu i nasilnom ekstremizmu, što je tema od javnog značaja. Analiziran je značajan korpus koji je podrazumevao monitoring sedam medija koji se bave informisanjem u Srbiji i regionu. Osim istraživanja medijskog izveštavanja, urađen je i dubinski intervju sa pet urednika/urednica medija koji izveštavaju o terorizmu i nasilnom ekstremizmu, kako bi se dobila celovita slika o problemu koji je u središtu našeg interesovanja. Zadatak istraživačkog tima bio je slojevit, izazovan i zahtevan, a dobijeni rezultati dragoceni su i veoma korisni u strukturalnom sagledavanju osetljivih tema kao što je terorizam i nasilni ekstremizam. Građanski ratovi, međuetnički sukobi, netrpeljivost i visok stepen netolerancije, važni su elementi koji su veoma prisutni u kolektivnom sećanju građana na prostoru bivše Jugoslavije. Navedeni podatak je značajan kumulans za razne oblike radikalizacije, koja je prvi korak u nastanku i eskalaciji terorizma i nasilnog ekstremizma, kao veoma opasnog elementa o čemu svetski i regionalni politički i bezbednosni forumi i eksperti često debatuju. To je i medijski fenomen, jer u središtu istraživanja, nalaze se mediji i novinari koji imaju veliku odgovornost da na korektan, etički utemeljen i izbalansiran način izveštavaju konzumente informacija o osetljivim pitanjima kao što je terorizam i nasilni ekstremizam.

Moramo konstatovati da nema dovoljno naučne i stručne literature (na srpskom i jezicima zemalja bivše Jugoslavije), koja se bavi medijskim izveštavanjem o terorizmu i nasilnom ekstremizmu. Taj podatak sugerije da novinari i urednici nemaju na raspologanju dovoljan broj naučno utemeljenih radova/tekstova koji će im pomoći da na istinit, objektivan i etički utemeljen način izveštavaju o terorizmu i nasilnom ekstremizmu. Od kompetentnih radova možemo pomenuti da je urednicima i novinarima dostupna uglavnom literatura na engleskom jeziku, prevod jedne knjige i svega nekoliko naučnih radova koji se na stručan i naučno zasnovan način bave posmatranom temom, što je više nego skroman broj tekstova. Problem je posebno sadržan u činjenici da nam nedostaju metodološki kvalitetno koncipirana istraživanja o medijskom izveštavanju o terorizmu i nasilnom ekstremizmu, na koja se naučno-istraživački radnici, novinari i drugi autori, mogu pozivati u svojim radovima.

Nema ni jednog dana a da čitaoci, gledaoci i slušaoci ne dobiju vest da se na raznim svetskim meridijanima dogodi teroristički akt, ekstremistički napad ili neki oblik nasilja sa smrtnim posledicama. Od napada na Sjedinjene države 11. septembra 2001. godine u medijima koji se bave informisanjem, teme kao što je terorizam i nasilni ekstremizam imaju zapaženo mesto a tim pitanjem se bave poznati novinari i eksperti. To su svetska iskustva a naš tim je u ovom istraživanju zanimalo kakva je situacija u Srbiji po pitanju medijskog izveštavanja o kriznim situacijama kao što je terorizam i nasilni ekstremizam. Pred sudom stručne i naučne javnosti ali i šire publike nalazi se istraživanje, koje je nastalo kao rezultat strukturalnog naučno-istraživačkog rada tima Novosadske novinarske škole i istraživača/istraživačica koji su angažovani kao spoljni saradnici. Tema istraživanja veoma je aktuelna, ali se čini da kod nas stručna javnost više sporadično polemiše i debatuje o terorizmu i nasilnom ekstremizmu nego što se suštinski bavi istraživanjem tog fenomena - ozbiljne pretnje koja širom sveta svake godine odnosi na hiljade ljudskih života.

Istraživanje koje smo realizovali ima primarni zadatak da iznese rezultate do kojih je naš projektni tim došao nakon monitoringa medija za koje smatramo da imaju značajan uticaj u društvu. U pitanju su tri televizije – Radio-televizija Srbije, Pink i Al Džazira, 2 internet portala dnevnih novina Alo i Blic, kao i štampana izdanja novina Informer i Politika. Monitoring medija trajao je od 12. novembra do 12. decembra 2019. godine, svakog drugog dana, što je podrazumevalo ukupno 16 dana monitoringa. Za analiziranje medijskih sadržaja koristi se metod kvantitativno-kvalitativne analize koji se vrši uz pomoć kodnog protokola, koji je prethodno sačinjen tako da izmeri koliko često su se određene teme, subjekti, objekti i druge kategorije pojavljuvale u uzorkovanim prilozima, o čemu će u nastavku istraživanja biti izneti detalji. Kodni protokol je bio jednak za sve istraživače. On se sastoji iz sledećih kategorija: *povod, tema, subjekat, geografska pripadnost subjekta, objekat, odnos novinara prema temi i subjektu, odgovarajuća upotreba terminologije, tip događaja, oprema teksta, žanr, odnos subjekta prema objektu i izvor*.

Uz predstavljanje rezultata monitoringa, ovim istraživanjem će biti predstavljena i analiza dubinskih intervjuja sa urednicima medija. Kao rezultat istraživanja iznećemo i naša zapažanja o dobrim ali i lošim primerima kada se radi o medijskom izveštavanju problema terorizma i nasilnog ekstremizma, kao veoma osetljivih tema, kojima novinari moraju pristupiti sa dosta pažnje. Nadamo se da će rezultati koji su proizišli iz našeg projekta poslužiti sadašnjim i budućim novinarima koji će izveštavati o terorizmu i nasilnom ekstremizmu, kao dobar vodič i svojevrsni model dobre praske. Iskreno se nadamo da će naši novinari kada budu izveštavali o terorizmu i nasilnom ekstremizmu to činiti na profesionalan i etički utemeljen način.

2. MONITORING/ISTRAŽIVANJE INTERNET PORTALA I DNEVNIH NOVINA O TERORIZMU I NASILNOM EKSTREMIZMU

2.1. Monitoring portala lista Alo

2.1.1. Društveno-politički kontekst

Najveću pažnju u posmatranom periodu internet portal dnevnog lista Alo – www.alo.rs posvetio je navodnim napadima lidera opozicije i medija poput NIN-a i Danasa na predsednika Srbije Aleksandra Vučića sa jedne i najrazličitijim varijacijama o spoljnim napadima na Srbiju, najčešće Republike Hrvatske, Sjedinjenih Američkih Država i Kosova s druge strane.

U posmatranom periodu dogodile su se stvari koje su serijski bile obrađivane na portalu Alo. Prva je iznenadni odlazak predsednika Aleksandra Vučića na VMA zbog navodnih srčanih tegoba. Drugi događaj je objavljanje fotografije puške sa dogledom uperenim ka Vučiću sa Sajma, na naslovnoj stranici nedeljnika NIN. Ova dva događaja Alo je koristio za najrazličitije napade na opozicione lidere u nizu tekstova koji su najčešće ostajali nepotpisani.

U vreme kada nastaju ovi tekstovi održava se kongres narodjačkih partija Evrope u Zagrebu gde Aleksandar Vučić ne odlazi zbog protesta mnogobrojnih političkih aktera u toj zemlji. To je i period u kojem političku scenu potresa špijunska afera u kojoj je objavljen snimak sastanka ruskog obaveštajca sa srpskim agentom u Beogradu.

2.1.2. Kontekst medija

Dnevni list Alo osnovan je 2007. godine i veći deo svog postojanja objavljivan je pod okriljem nemačke kompanije Ringier Axel Springer koja je bila, ili je i dalje, i vlasnik listova Blic, 24 sata, NIN, portala noizz.rs. Od 2017. godine vlasnik dnevnika Alo je Saša Blagojević, posredstvom svog preduzeća – Alo media system, osnovanog nekoliko meseci ranije. Saša Blagojević, vlasnik dnevnika Alo, takođe je direktor i jedan od suvlasnika marketinške i konsultantske agencije Trilenium. Vlasnik je beogradskog medija RTV Studio B od juna 2018., posredstvom svoje firme Global media technology. Javnost Srbije ne zna mnogo o njemu jer je relativno nov učesnik na medijskom tržištu. Ipak, mediji u Srbiji su objavili da je Saša Blagojević blizak vladajućoj Srpskoj naprednoj stranci. Kompanija Alo media system osnovana je u martu 2017. pod imenom Dnevne novine Alo, tri meseca pre nego što je izdavač Ringier izdao saopštenje o prodaji dnevnika Alo. U junu 2019. godine kompanija je promenila ime u Alo media system.²

2.1.3. Korpus istraživanja

Monitoring internet portala www.alo.rs obuhvata 16 dana i to 12. 14. 16. 18. 20. 22. 24. 26. 28. 30. novembar 1. 3. 5. 7. 9. 11. decembar 2019. U okviru medija analizirani su tekstovi iz rubrika: politika, društvo, hronika, region, svet, ruske vesti i kosovsko pitanje.

U istraživanju cilj je bio ustanoviti na koji način internet portal Alo izveštava o terorizmu, ekstremizmu i ratovima, a posebno kako konstruiše najave sukoba i ratova, te napada na

²<https://serbia.mom-rsf.org/>

predsednika Srbije ili Vladu Republike Srbije u dnevnoj politici, kako domaćoj, tako i regionalnoj. Ovo je važno jer su tekstovi u kojima se pojedini opozicioni političari, javne ličnosti i nezavisni mediji optužuju za planiranje napada na vodeće ljudе u srpskoj vlasti, ključne institucije vlasti i državni poredak, česti i u sebi sadrže jezik mržnje ili jezičke odrednice kojim se inače karakterišu teroristi i ekstremisti.

2.1.4. Povod

U posmatranom periodu najčešći povod za tekstove na portalu Alo bili su aktuelni događaji, ili aktuelni pseudodogađaji, poput konferencija za medije, ili svečanih otvaranja fabrika i postrojenja. U ovaj korpus spada 10 tekstova (30%). Kao medijska inicijativa ocenjeno je 8 (24%) tekstova, dok je lično obraćanje političkih aktera zauzelo 9 napisa (27%). Aktuelni događaji koji organizuju vlasti zauzeli su 3 teksta (9%), dok su događaji organizovani van institucija vlasti učestvovali sa 2 teksta (6%).

Alo je u posmatranom periodu najčešće izveštavao o aktuelnim događajima puneći sadržaj portala mahom agencijskim vestima i izveštajima kojima su davani takozvani „klik-bejt“ naslovi, često nepovezani sa smisлом i sadržinom teksta. Kada su novinari i urednici pokazivali medijsku inicijativu, ona je imala neke aktuelne događaje za povod, ali se svodila na komentarisanje aktera događaja ili konstruisanje teorija o napadima na vlast u Srbiji, odnosno o često u stvarnosti neutemeljenom, položaju Srbije u svetu. U slučaju portala Alo, za medijskom inicijativom poseže se samo kada je potrebno istaći da se, pre svega predsednik Aleksandar Vučić, a onda i druge institucije vlasti, nalaze u opasnosti. Naslovi poput: „*ZLOBNI PLAN IZ REGIONA! Hoće da sruše Vučića i svrgnu ga sa vlasti! Pokrenuta ofanziva protiv Srbije*“ (20. 11. 2019. rubrika - politika) ili „*NARODE OVO NIJE SLUČAJNO! Cilj je samo jedan - Skloniti Vučića po svaku cenu! Hrvatski sajt Dnevno danas je najbrutalnijim i najbolesnjim lažima napao Vučića*“, (20.

11. 2019., rubrika- politika) tipični su za tekstove koji se mogu nazvati medijskim inicijativama i jasno pokazuju da medij za najzbiljnijim novinarskim angažmanom poseže samo kada je potrebno braniti vlast ili napadati njene „neprijatelje“.

2.1.5. Tema

Tema tekstova na portalu Alo u posmatranom periodu najčešće je bila iz oblasti međunarodne politike – 32% ili 10 tekstova. Po 4 teksta ili 13% učestvovali su delatnost opozicije i događaj, delatnost vlasti se tematski izdvaja u 2 naslova odnosno u 6%. Po 1% tekstova dolazi iz oblasti ljudskih prava, delatnosti sudske vlasti, odmazde države prema teroristima, verskog fanatizma i balkanskog ekstremizma.

Veliki broj tekstova bio je posvećen spoljnoj politici, kako regionalnoj, tako i globalnoj, jer odatle, prema izveštavanju novinara ovog portala, dolazi najviše opasnosti i napada na Srbiju. Naslovi poput: „*ZLOBNI PLAN IZ REGIONA! Hoće da sruše Vučića i svrgnu ga sa vlasti! Pokrenuta ofanziva protiv Srbije*“ (20. 11. 2019., rubrika- politika) ili „*POČEO RAT RUSA I AMERA ZA SRBIJU! Dve najveće svetske sile započele žestok obračun! Špijunska afera dokaz dešavanja krupnih stvari u našoj zemlji!*“ (20.11. 2019., rubrika- politika) tipični su za ovaj korpus

i oslikavaju dva pravca u izveštavanju o odnosu drugih država prema Srbiji. Prvi su navodni napadi na Srbiju ili predsednika Vučića iz regionala gde se još izdvajaju tekstovi: „*ZLOBNI PLAN IZ REGIONA! Hoće da sruše Vučića i svrgnu ga sa vlasti! Pokrenuta ofanziva protiv Srbije*“ (20.

11. 2019., rubrika - politika i „*UŽASNE VESTI SA KOSOVA Džihadisti stižu u velikom broju. Najnovija informacija posebno uz nemirila Srbe*“ (25. 11. 2019. rubrika - Kosovsko pitanje) Druga vrsta tekstova govori o odnosu najvećih vojnih sila prema Srbiji i tu se još ističu članci poput: „*AMERIKANCI NAORUŽALI DO ZUBA TAČIJEVE UBICE! Albanci su dobili najopasnije NATO oružje koje će upotrebiti protiv Srbija!*“ (23. 11. 2019. rzbrika – Kosovsko pitanje) i „*AMERIKANCI SPREMAJU OSVETU NA SRBIJU Uzbuna u Pentagonu zbog dogovora Putina i Vučića*“ (28. 11. 2019. rubrika – Politika).

Još jedna tematska grupa izdvojila se iz posmatranog korpusa, a to su tekstovi koji se bave navodnim napadima opozicije na predsednika Vučića. „*STOP KRVAVOM SCENARIJU Narod širom zemlje ustaje posle pretnji predsedniku Vučiću: Đilase, ne ubijaj Srbiju!*“ (01. 12. 2019. rubrika – Politika), i „*KOLIKO DALEKO MOGU DA ODU?*“ Đurić: Dobro smo razumeli Đilasovu mizernu i opasnu poruku - još jedan otvoren poziv na ubistvo Vučića!“ (30. 11. 2019 rubrika – Politika) naslovi su koji opremanju tekstove u kojima se opozicioni lideri dovode u kontekst potencijalne likvidacije predsednika, a povodom objavlјivanja naslovne strane NIN-a na kojoj se vidi snajperska puška uperena u njega.

Činjenica da Alo prevashodno ima tekstove o spoljnoj politici ne znači da ovaj medij međunarodnu politiku prati na ozbiljan način. Skoro svi tekstovi koji dolaze iz ove kategorije tiču se odnosa drugih zemalja prema Srbiji i njenim institucijama, prevashodno prema predsedniku Aleksandru Vučiću. Na taj način Alo u prvi plan međunarodne politike stavlja Srbiju i njene lidere, ali u pogrešnom kontekstu. Bezmalo svaki od tih tekstova opisuje neku vrstu napada, najčešće napada s ciljem da se unište predsednik, država, državni poredak. Na taj način Alo stvara iluziju da je Srbija okružena neprijateljima, pod konstantnim bezrazložnim napadima sa svih strana, što dodatno diže tenzije i kumulira negativna osećanja prema akterima tih napisa.

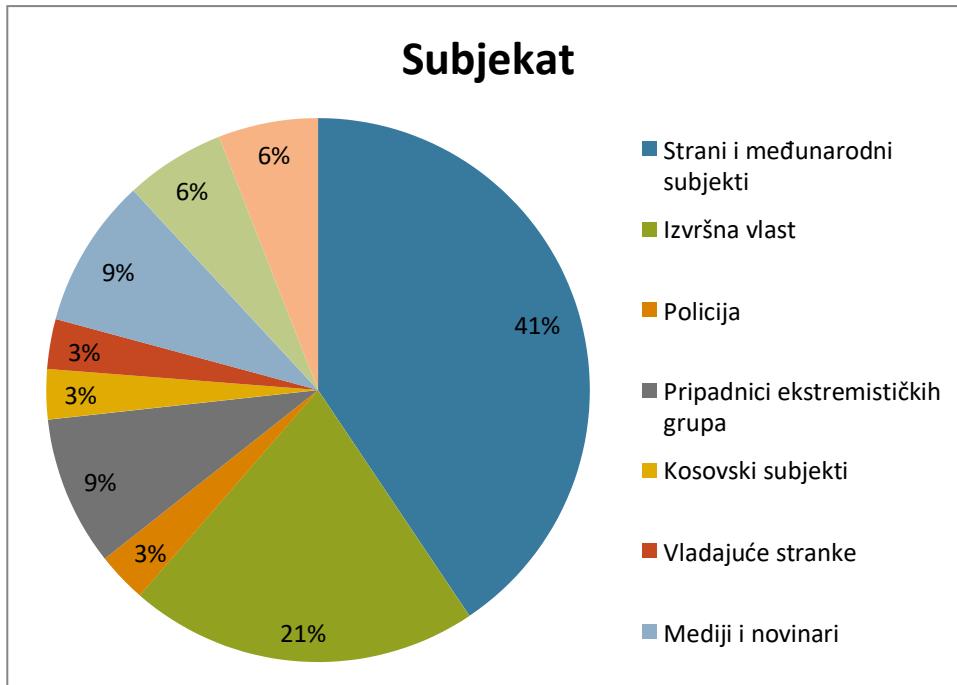
Naposletku, što se pitanja teme tiče, treba istaći da od 33 izdvojena i kodirana teksta u 11 njih naslov ni malo ne odgovara sadržaju teksta, odnosno, tvrdnje iznete u naslovu ne postoje ni u kakvom kontekstu u sadržaju teksta.

2.1.6. Subjekat

Glavni akteri tekstova na portalu Alo najčešće su strani i međunarodni subjekti. U 14 tekstova (41%) subjekti su regionalni ili svetski političari ili akteri događaja u inostranstvu, najčešće terorističkih napada, nJAVA ratova ili okršaja. U 7 tekstova (21%) subjekti su političari iz vlast u 3 (9%) mediji i novinari, 2 (6%) stručnjaci i po jedan tekst kao subjekte navodi policiju, kosovske subjekte, političare vladajućih partija.

Primera radi, jedan od aktera iz korpusa stranih i međunarodnih subjekata bio je američki profesor Edvard Džozef koji je dao intervju Glasu Amerike u kojem smatra da Amerika mora da menja politiku prema Srbiji jer je ova sve bliža Rusiji. Naslov ovog teksta glasi: „*AMERIKANCI SPREMAJU OSVETU NA SRBIJU Uzbuna u Pentagonu zbog dogovora Putina i Vučića*“ (28. 11. 2019. rubrika – Politika). Ovaj naslov nema veze sa izrečenim u tekstu. Takođe, jedan od citiranih političara je i turski ministar spoljnijih poslova Mevlut Čavušoglu i to u tekstu:

„TURSKA SPREMA JEZIV ODGOVOR I OSVETU Ukoliko im SAD uvedu sankcije, Ankara će zadati strahovit udarac NATO-u i američkim snagama!“ (11. 12. 2019. rubrika – Politika) Naslov ni u ovom slučaju nema dodirnih tačaka sa sadržajem teksta jer je u pitanju izjava Čaušogla u kojoj on kaže da bi Turska mogla da uskrati gostoprимство za dve američke vojne baze ukoliko se pojačaju sankcije protiv njegove države.

Što se subjekata iz sfere domaće politike tiče, zanimljivi su oni iz korpusa predstavnika vlasti. Šest tekstova posvećeno je subjektima: direktoru Kancelarije za Kosovo i Metohiju Marku Đuriću, ministru vojnom Aleksandru Vulinu, zameniku gradonačelnika Beograda Goranu Vesiću i ministru energetike Aleksandru Antiću. U svim navedenim slučajevima subjekti pričaju o navodnom napadu nedeljnika NIN na predsednika Vučića i svi povezuju sa napadom jednog od lidera Saveza za Srbiju Dragana Đilasa.

2.1.7. Objekat

Kao objekat najčešće su se našli strani i međunarodni subjekti – 15 tekstova (44%). U 6 tekstova (18%) pominje se izvršna vlast, u 4 teksta (12%) opozicione partije, u 3 teksta (9%) to su akteri događaja, po dve to su pripadnici ekstremističkih organizacija i mediji i novinari. U po jednom tekstu pominjane su verske zajednice i kosovski subjekti.

Strani i međunarodni subjekti u ulozi objekta u tekstu najčešće se pominju u negativnom ili neutralnom kontekstu. Tipični primeri takvih tekstova: „AMERIKANCI NAORUŽALI DO ZUBA TAČIJEVE UBICE! Albanci su dobili najopasnije NATO oružje koje će upotrebiti protiv Srba!“ (23. 11. 2019. rubrika – Kosovsko pitanje) ili „IZJAVA KOJA LEDI KRV SRBIMA! Pompeo se

oglasio iz Vašingtona: Amerika je uz Albaniju! Mi smo prijatelji!“. (28. 11. 2019. rubrika – Politika)

Razlika u tretmanu objekata u tekstovima vidi se po tome kojoj grupi pripadaju. Tekstovi koji za objekte imaju ljudi iz izvršne vlasti pozitivno su tretirani. Svi ostali su tretirani negativno ili neutralno.

2.1.8. Odnos novinara prema temi i subjektu

Novinari koji su pisali tekstove za Alo u posmatranom periodu u 11 (31%) tekstova imali su negativan odnos prema temi ili subjektu. U 9 tekstova (28%) tretirano je neutralno. Pozitivan odnos vidi se u 4 teksta (13%), dok u 7 napisu (22 %) nije moguće odrediti kakav je zaista taj odnos.

U tekstu koji se bavi reakcijama hrvatskih političara na Vučićevu najavu da neće ići u Zagreb na kongres Evropske narodne stranke autor piše: „*BOLEST UZELA MAHA Nije prošlo ni sat vremena od Vučićeve odluke, a Hrvati krenuli u napad! Ovo je sad već ozbiljan udar na Srbiju!*“ (14. 11. 2019. – rubrika – Politika). Iako tekst ima znatno blaži ton, sam naslov jasno pokazuje odnos novinara prema ovoj temi i njenim akterima. To je ujedno i tipičan negativan tekst u kontekstu odnosa novinara prema temi. Neutralan odnos vidi se u tekstovima u kojima se izveštava o događajima u inostranstvu i gde se u formi vesti ili izveštaja, bez komentara, prenose događaji. Takav je, primera radi, tekst pod naslovom: „*NAPADAČ USMAN KAN POZNAT OD RANIJE, ODAZVAO SE POZIVU NA DŽIHAD Islamska država preuzeila odgovornost za pokolj na Londonskom mostu!*“ (30. 11. 2019. rubrika – Politika).

U tekstovima u kojima nije bilo moguće odrediti odnos novinara prema temi, ili subjektu, najčešće nema konkretnih aktera i govore o nekim aktuelnim stvarima, ali uopštenim terminima. Tipičan tekst iz ove grupe je: „*NAŠI GRADANI OVOGA NISU NI SVESNI Oni vršljaju po Srbiji, neopaženo se infiltriraju... Cilj im je jasan!*“ (22. 11. 2019. rubrika – Politika)

2.1.9. Odgovarajuća upotreba terminologije

Teme koje su predmet ove analize vrlo su podložne upotrebi negativne stereotipizacije i zapaljive retorike, a obaveza je medija da odoli iskušenjima senzacionalizma i diskriminatorne ideologije u svom diskursu. „Žigosanje je prvi korak ka potiskivanju grupa ljudi iz glavnih tokova društva, njihovom izopštavanju, neretko legalizovanom nasilju nad njima, ili čak fizičkom uništenju“ (Šare, 2004: 167).

Albanci, po Srbima, ne vole druge narode, prljavi su, nekulturni, drski, svadljivi, sebični, glupi, hladni, kukavice. Oni su takođe negostoljubivi i neiskreni, ali te dve osobine nemaju u meri u kojoj imaju ostale pobrojane karakteristike (Šare, 2004: 198).

Imajući u vidu ova dva citata novinari portala Alo su u 13 članaka imali neodgovarajuću terminologiju, što je 42% od ukupno obrađenog korpusa istraživanja. U tekstu „*UŽASNE VESTI SA KOSOVA Džihadisti stižu u velikom broju. Najnovija informacija posebno uznemirila Srbe*“ (25. 11. 2019. rubrika – Kosovsko pitanje), Albanci se nazivaju Šiptarima i šiptarskim

teroristima. Insistiranjem na tom maniru novinari portala Alo ne samo da održavaju u životu negativne predrasude svojih potencijalnih čitalaca, već im utvrđuju mržnju. Izraz „Šiptar“ iako predstava reč kojom sopstveni nacionalni identitet izražavaju Albanci, za Srbe predstavlja pežorativan naziv kojim se ta nacija diskvalificuje i podseća na unapred uvrežena predubeđenja o njima. Nadalje, u 16 tekstova (52%) novinari su se u tekstovima izražavali odgovarajućom terminologijom. U 13 članaka (42%) terminologija je bila neodgovarajuća i u dva teksta (6%) su birani delimično odgovarajući termini.

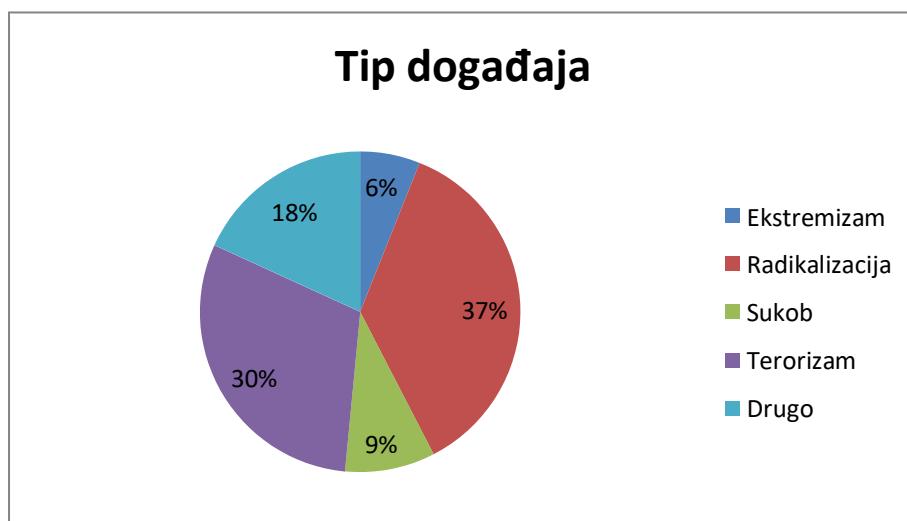
2.1.10. Tip događaja

Događaji o kojima Alo piše uglavnom se odnose na radikalizaciju u najširem smislu. U tu kategoriju potпадa 12 ili 36% od ukupno analiziranih tekstova. O terorizmu se govori u 10 (30%) tekstova, dok se o sukobima govori u 3 članka (9%). Dva teksta (6%) svedoče o ekstremizmu, dok se 6 tekstova (18%) svrstava u druge vrste događaja.

Pod radikalizacijom najčešće se u posmatranom periodu podrazumeva radikalizacija javnog diskursa, naročito onog na relaciji vlast-opozicija ili mediji. „*STOP KRVAVOM SCENARIJU Narod širom zemlje ustaje posle pretnji predsedniku Vučiću: Dilase, ne ubijaj Srbiju!*“ 01. 12. 2019. rubrika – Politika), jedan je od takvih primera baš kao i tekst pod naslovom: „*ŽESTOKA KAMPANJA PROTIV PREDSEDNIKA SRBIJE Iste metode srpske opozicije i Albanaca: Predstaviti Vučića na najgori način i proglašiti ga za metu!*“ (07. 12. 2019. rubrika – Politika)

Radikalizacija takođe opisuje odnose Srbije sa okolnim državama u tekstovima poput onog pod naslovom: „*DUKANOVIĆ IMA STRAŠNE PLANOVE Sledeći potez Crne Gore je udar na Srbiju*“ (01. 12. 2019. rubrika – Politika). Kada je o terorizmu reč, Alo uglavnom izveštava o terorističkim napadima ili potragama za teroristima. Tipičan naslov iz ovog korpusa je:

„*ODBIJEN STRAHOVIT NAPAD TERORISTA Dronovi militanata krenuli da bombarduju vojni aerodrom u Hami, a onda je usledio brutalan odgovor sa zemlje!*“ (01. 12. 2019. rubrika – Svet)

Ekstremni stavovi iskazani su u dva posmatrana teksta. U prvom pod naslovom „*"POPI*ATI I POS*ATI MU SE NA GROB! DA MU UMRU PRVO RODITELJI!" Besomučni izlivi mržnje na NI - Komentari pristalica opozicije upućeni Vučiću zgrozili su celu Srbiju!*“ (16. 11. 2019. rubrika – Politika) novinar nabraja komentare anonimnih korisnika društvenih mreža, pre svega Tvitera. U drugom se ekstremni stavovi pokazuju u samoj intenciji autora teksta: „*IZJAVA KOJA LEDI KRV SRBIMA! Pompeo se oglasio iz Vašingtona: Amerika je uz Albaniju! Mi smo prijatelji!*“ (28. 11. 2019. rubrika - Svet). U ovom tekstu Pompeo je samo izjavio saučešće zbog zemljotresa i poručio Albaniji da nastavi reforme jer su SAD i Albanija prijatelji, ali kontekst naslova, osim što nema veze sa sadržajem teksta, sugerira neprijateljstvo albanskog i srpskog naroda.

Obaveza je novinara da tačno, objektivno, potpuno i blagovremeno izvesti o događajima od interesa za javnost, poštujući pravo javnosti da sazna istinu i držeći se osnovnih standarda novinarske profesije.

Smernice Saveta za štampu:

“Moguće dejstvo objavljene informacije na medij ili medijskog vlasnika ne sme da utiče na odluku o njenom objavljinjanju.

Politička ili ideološka pozadina informacije ne sme da utiče na odluku o njenom objavljinjanju, čak i ukoliko je ta politička ili ideološka pozadina u suprotnosti s političkim ubeđenjima novinara, urednika ili vlasnika medija.

Redakcijska obrada saopštenja ne sme da izmeni činjenice, kontekst u kojem su upotrebljene, niti njihov smisao.” (Savet za štampu, 2015, 7)

Imajući u vidu ove odredbe Kodeksa novinara Srbije, jasno je da novinari portal Alo u svojim tekstovima, a posebno naslovima, krše sve pobrojane. Posledice ovakvog izveštavanja o osetljivim problemima nisu samo dezinformisanje čitalaca, već i izazivanje mržnje, širenje lažnih vesti i panike.

2.1.11. Oprema teksta

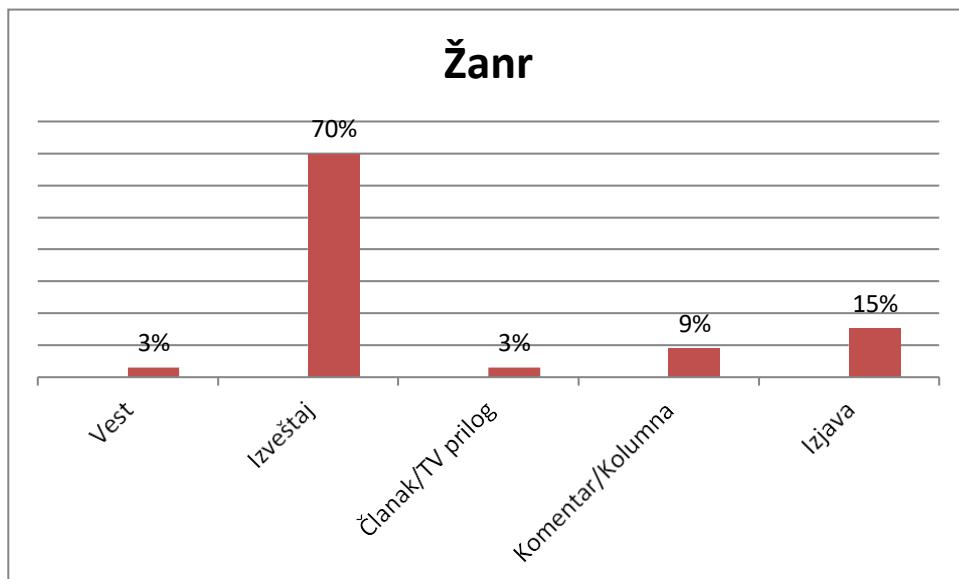
Alo u opreni svojih tekstova najčešće insistira na portretima. Tako opremljenih članaka ima 16 (39%). U 11 tekstova (27%) fotografije prikazuju posledice događaja. U 8 tekstova (20%) umetnute su grupne slike dok su ilustracije toka događaja ušle u 6 tekstova ili 15%. Fotografije su najčešće agencijske ili su u pitanju snimci ekrana (screenshoots), a njima nije manipulisano na način da bi se poslala pogrešna poruka.

Ilustracija tekstova u posmatranom korpusu svodi se isključivo na poštovanje pravila da uz tekst mora ići adekvatna fotografija. Tako se uz tekst u kojem se spominje predsednik Crne Gore Milo Đukanović, ispod naslova nalazi i njegov portret. U tekstovima koji govore o nekom događaju, poput terorističkog napada nalaze se fotografije koje su posledica događaja, poput slike policijske trake koja okružuje mesto zločina ili portreti napadača. Vizuelna komponenta medijske objave važna je jer čitaoca stavlja u vizuelni kontekst događaja ili osobe o kojoj je reč.

2.1.12. Žanr

Žanrovska, izveštaj absolutno dominira u sadržaju internet portala Alo. 23 teksta, ili 70% od ukupnog korpusa, pripada žanru izveštaja. Izjava je pronađena u 5 tekstova (15%), komentar/kolumna u 3 teksta (9%) i vest i članak u po jednom primeru (3%).

Izveštaj u posmatranom korpusu, kao dominantni žanr, podrazumeva agencijske tekstove na kojima su vršene minimalne intervencije, uglavnom skraćivanje teksta, uz uredničku intervenciju dodavanja naslova. Izveštaj je novinarski žanr koji predstavlja proširenje vesti, obogaćivanje citatima i eventualnim kontekstom teme. Izveštaji na portalu Alo sadrže vest, kratak opis događaja i eventualne izjave aktera. U njima uglavnom nema zabeleženog konteksta ili je taj kontekst sveden na jednu, najčešće poslednju, rečenicu. U tekstu o anonimnim komentarima čitalaca portala N1 na zdravstveno stanje predsednika Aleksandra Vučića, novinar na kraju podseća u jednoj rečenici: „Da podsetimo, predsednik Aleksandar Vučić primljen je u petak na VMA zbog kardiovaskularnih problema.“

Izjava, kao žanr, ovde predstavlja, pre svega, citat koji novinari preuzimaju sa društvenih mreža, iz drugih medija ili sopstvenim angažmanom. Iako je tipična za elektronske medije, pre svega televiziju i radio, izjava takođe postoji u štampanim i online izdanjima. U slučaju portala Alo, izjave listom služe da bi se iznele optužbe na nečiji račun, novinari te izjave dodatno ne komentarišu, ali i ne traže drugu stranu.

U svega jednom primeru zabeležen je tekst žanrovska najbliži komentaru. Tekst pod naslovom „*NARODE OVO NIJE SLUČAJNO! Cilj je samo jedan - Skloniti Vučića po svaku cenu!*“ (20. 11. 2019. rubrika - Politika). Komentar je žanr koji autoru daje svu slobodu u izražavanju stavova o aktuelnoj temi, uz analitičku komponentu, sve dok se nalazi u okvirima etičkog kodeksa. Navedeni tekst jeste izražavanje stava, ali ga od novinarskog komenatara odvaja nekoliko stvari. Tekst je nepotpisan, autorska analiza počiva na odlikama propagande, u njemu su iznete netačne ili neproverljive informacije.

2.1.13. Odnos subjekta prema objektu

Subjekti u tekstovima internet portala Alo u 90% slučajeva imaju negativan odnos prema objektu. Takvu dinamiku opisuje čak 28 od 32 teksta. Neutralan tretman zabeležen je u 3 teksta (10%), dok pozitivnih mišljenja nije bilo.

U tekstovima: „*DA BI ZNAO S KIM SI, MORAŠZNATI PROTIV KOGA SI! Ludnica u Hrvatskoj, Kolinda i Andrej ognuli crne plaštove, ustaški vrisci paraju nebo, kletve lete ka Beogradu!*“ (18.

11. 2019. rubrika – Region) i „NARODE OVO NIJE SLUČAJNO! Cilj je samo jedan - Skloniti Vučića po svaku cenu! Hrvatski sajt Dnevno danas je najbrutalnijim i najbolesnjim lažima napao Vučića“ (20. 11. 2019. rubrika – Politika) subjekti u izjavama pokazuju negativan stav prema objektu. U ovom slučaju subjekti su hrvatski kandidati za predsednika i mediji, a objekat Aleksandar Vučić ili srpski narod.

Druga vrsta negativnog odnosa između subjekta i objekta vidi se u tekstovima u kojima je subjekt sam medij Alo ili novinar koji piše tekst. Tipičan primer je: „*AMERIKANCI SPREMAJU OSVETU NA SRBIJU Uzbuna u Pentagonu zbog dogovora Putina i Vučića*“ (28. 11. 2019. rubrika – Politika) Tekst o izveštaju profesora Edvarda Džozefa, bez mnogo veze sa naslovom, pokazuje stav novinara ili redakcije prema Americi.

Negativni stavovi subjekata prema objektima obavezni su u tekstovima u kojima se prenose izjave vladajućih političara. U tekstu „*Ovakve naslovne stranice prethodile su atentatu na premijera Đindjića*“ (28. 11. 2019. rubrika – Politika) zamenik gradonačelnika Beograda Goran Vesić optužuje NIN za isto delo koje su počinili tabloidi protiv ubijenog premijera Srbije Zorana Đindjića.

2.1.14. Izvor

U 15 tekstova (39%) izvor je novinska agencija. Inicijalima je potpisano 10 tekstova (26%), 5 tekstova (13%) je preneseno direktno iz drugog medija bez intervencija, a 8 tekstova (21%) je bilo nepotpisano. Nijedan tekst u posmatranom periodu nije bio potpisani imenom i prezimenom novinara.

2.1.15. Zaključak

Na osnovu analiziranog može se zaključiti da se onlajn izdanje lista Alo, u datom periodu, u kontekstu priče o terorizmu, ekstremizmu, prizivanja sukoba i ratova, najčešće bavio odnosima Srbije i okolnih zemalja i velikih svetskih sila. Na drugoj strani, ovakva tematika često se pojavljivala i u tekstovima i aktivnostima opozicije ili nezavisnih medija. Treći skup tekstova mahom se bavio suvoparnim izveštajima o sukobima i terorističkim napadima širom sveta.

Naslovi u tekstovima koji su analizirani često nemaju bilo kakve veze sa tekstovima, a ponekad su i potpuno suprotnog značenja. U tekstu „*KO TI JE DOZVOLIO DA BRANIŠ SRBE?! Prvo su*

mu crtali metu u Srbiji, a sada Albanci iz svih oružja tuku po Vučiću!“ (05. 12. 2019. rubrika – Politika) govori se o presudi Osnovnog suda u Prištini Ivanu Teodosijeviću. U okviru te informacije plasiran je i citat Aleksandra Vučića u kojem on Vilijema Vokera naziva hohštaplerom koji je izmislio zločin u Račku. Sve ukupno, takvom izveštaju dodat je naslov koji sa njim nema veze. Ovaj manir ponavlja se iz dana u dan pa ispod nekih od najdeskriptivnijih naslova u kojima se najavljuju sukobi, ratovi, često stoje suvoparni novinski izveštaji i citirane izjave.

Činjenica da se tekstovi najčešće ne potpisuju imenima autora, što je slučaj i sa kolumnama, govori u prilog praksi portala Alo da borbu za klik stavlja iznad profesionalnih standarda.

Kada su aktuelne teme u pitanju, Alo je u posmatranom periodu svoje izveštavanje o njima podredio političkoj i ratnoj propagandi, napadima na opoziciju, lidere iz okolnih zemalja ili druge medije. Konstantnim insistiranjem na nepostojećim ili prenaglašenim napadima na predsednika ili institucije Srbije, Alo stvara atmosferu konstantne napetosti, podstiče strahove od političara i naroda koji okružuju Srbiju kao i strahove od opozicije. Česte najave sukoba u regionu u naslovima odaju utisak večitog predratnog stanja, što podgreva nestabilnu klimu u društvu i dodatno utvrđuje negativna predubedenja stanovništva.

Alo u svom izveštavanju prevazilazi tabloidno novinarstvo koje se bori za klik, više i otvoreno poziva na mržnju i netoleranciju, gradi jednoumlje i izaziva paranoju. Podatak da su novinari i urednici u 31 tekstu od 33 posmatrana prekršili Kodeks novinara Srbije, dovoljno govori u prilog ovom zaključku.

2.2. Monitoring portala lista Blic

2.2.1. Društveno-političkikontekst

Blic onlajn je, u posmatranom periodu, imao različite fokuse kada je izveštavanje o terorizmu, sukobima, ratovima, ekstremizmu u pitanju. Objavljeno je više analitičkih tekstova o ekstremnoj desnici u Srbiji, pre svega o „Srpskoj desnici“ Miše Vacića i pokretu „Levijatan“ Pavla Bihalija, a na isti način ovaj portal bavio se i slučajem neonacista koji su 2005. godine upali na antifašističku tribinu na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu i maltretirali goste.

Blic onlajn se u izvesnoj meri osvrtao i na izjave kandidata iz predsedničke kampanje u Hrvatskoj, migrantsko pitanje u Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj i Sloveniji. Objavljen je i serijal tekstova o terorističkom napadu u Londonu u novembru 2019. godine, kao i o reakcijama na naslovnu stranu NIN-a na kojoj se nalazi fotografija snajperske puške usmerene ka predsedniku Srbije Aleksandru Vučiću, prilikom obilaska sajma.

2.2.2. Kontekst medija

Blic onlajn je prvi put objavljen 1999. godine, ali je redizajniran 2007. To je najčitaniji informativni portal u zemlji, mnoge agencije za istraživanje javnog mnjenja ga rangiraju (Aleksa,

SimilarVeb i Gemius) kao prvog. Ujedno je i klasičan tabloid, imajući u vidu sadržaj i način izveštavanja. Vlasnik portala je Ringier Axel Springer Media AG. Blic onlajn nastao je kao elektronska verzija dnevnog lista Blic. Peter Kelbel i Aleksandar Lupšić su osnovali dnevni list Blic 1996. godine. U to vreme, bio je poznat kao jedini "opozicioni" list u Srbiji.

Godinama je Blic bio prepoznat kao list koji je bio blizak Demokratskoj stranci koja je bila na vlasti između 2000. i 2003. kao i od 2005. do 2012. godine. Novine su bile usmerene na zaradu dok su bile u vlasništvu Ringiera što se odražavalo na njen stil, sadržaj i uređivačku politiku. Odjednom je jedini list koji je iskazivao kritičko mišljenje prema vlasti, počeo sve manje to da čini. Blic je ostao na istoj liniji do danas sa malim usponima i padovima, naročito posle izbora 2012 godine. Usmerenost ka uvećanju profita dovela je do nekoliko krugova otpuštanja, što je stvorilo veliko nezadovoljstvo među zaposlenima. Krajnji vlasnik Blica je švajcarska kompanija - Ringier Axel Springer Media AG, koja je osnovana spajanjem Ringier AG iz Švajcarske i Axel Springer SE iz Nemačke.³

2.2.3. Korpus istraživanja

Monitoring internet portala www.blic.rs obuhvata 16 dana i to 12. 14. 16. 18. 20. 22. 24. 26. 28. 30. novembar i 1. 3. 5. 7. 9. 11. decembar. U okviru medija pregledani su tekstovi iz rubrika: politika, društvo, hronika, svet, Srpska info, Vojvodina, Srbija. Izdvojeno je 49 tekstova koji odgovaraju temi istraživanja.

2.2.4. Povod

U posmatranom periodu najčešći povod za tekstove na portalu Blic bili su aktuelni događaji, ili aktuelni pseudodogađaji. U ovaj korpus spada 25 tekstova, što čini 51%. Kao medijska inicijativa ocenjeno je 12 članaka ili 24% članaka, dok su konferencije za novinare i lično obraćanje političkih aktera zauzeli po 5 tekstova ili po 10% analiziranog materijala. Aktuelnih događaja koje organizuju vlasti, kao i onih koje organizuju van vlasti bilo je po 1 ili 2%.

Kada je o medijskoj inicijativi reč, Blic je preuzima najčešće u situacijama kada je potrebno dodatno istražiti ili pojasniti uzroke ili posledice nekih događaja, izjava i slično. Tragom najave ektremističke organizacije Levijatan da se sprema za izbore, Blic donosi analizu u kojoj pojašnjava ekstremne stavove njenih članova i podseća na incidente čiji su vinovnici do sada bili. Analitički piše i o lideru Srpske desnice Miši Vaciću povodom njegove izjave u Svrlijigu da

„žute“ (ovde misli na veći deo opozicionih političara) treba proterati. Blic se bavi njegovom prošlošću i incidentima koje izaziva, uz opservaciju političkih analitičara. Iako, kao internet portal, najveću pažnju poklanja aktuelnim događajima dajući im najčešće prostor klasičnog izveštaja ili proširene vesti, Blic ima bezmalo trećinu tekstova koji se mogu smatrati medijskom inicijativom, bilo da se radi o analizama, intervjuima ili istraživanjima. I po odabiru tema ovaj portal pokazuje da, i pored veoma tabloidnog pristupa, ima medijsku odgovornost da objasni i razobliči društvene pojave za koje njegovo uredništvo smatra da su štetne. Takođe, analize iz korpusa medijske inicijative ne predstavljaju primere vrhunskog novinarstva jer se najčešće

³<https://serbia.mom-rsf.org>

sastoje iz opisivanja događaja i komentara odabranih analitičara, ali u velikoj meri odskaču od ostatka tekstova i nedvosmisleno šalju poruku da su pojave poput desničarskog ekstremizma, militarizma opasne po društvo.

2.2.5. Tema

Tematski, Blic onlajn je pokazao veći diverzitet od drugih tabloida. Tako je u posmatranom korpusu 9 tekstova (20%) bilo iz kategorije događaja, dok je 8 (17%) govorilo o odmazdi vlasti prema teroristima. O belom nacionalizmu ili ekstremizmu napisano je 6 tekstova ili 13%, a o međunarodnoj politici 4 članka ili 9%, isto koliko je i o ljudskim pravima. O delatnosti vlasti napisana su tri teksta (7%), o proceduralnim pitanjima u vezi sa ekstremističkim grupama 2 (4%) i o verskom fanatizmu 1 članak, odnosno 2%.

U posmatranom periodu Blic je obilno prenosio izveštaje stranih agencija o terorističkim napadima pa je tematska oblast „Odmazda vlasti prema ekstremistima/teroristima“ visoko kotirana u ovom istraživanju. Iz ove oblasti izdvajaju se tekstovi: „*DOVODE SE U VEZU SA TERORISTIČKOM ISIS Turska do kraja godine isporučuje državljane BiH iz Sirije*“ (22.11. 2019. rubrika - Srpska info), „*Slovenija uvodi zabranu "SEOSKIH STRAŽA" koje zaustavljaju migrante na granicama*“ (26.11. 2019, rubrika – svet) ili „*CRVENA POTERNICA Za Aleksandrom traga i Interpol, sumnja se da je postao član ISIS u Siriji*“ (26.11. 2019, rubrika – Srpska info)

Izveštaji iz ovog korpusa gotovo u potpunosti su agencijski izveštaji, ili autorski tekstovi, ukoliko se tema, ili akteri, tiču čitalaca u Srbiji. Iz naslova koje su urednici birali na osnovu tekstova može se zaključiti da Blic ima klasičan tabloidni pristup jer je stil naslova najčešće prenaglašen, provokativan iako nije i neistinit. Tekstovi, sa druge strane, predstavljaju tipične agencijske izveštaje u kojima se nabrajaju događaji, činjenice i citiraju akteri priča. U posmatranom periodu nije bilo manipulativnih sadržaja u tekstovima.

Blic onlajn se analitički bavio uglavnom problemima sa ekstremnom desnicom u Srbiji i u prvom delu posmatranog perioda, gotovo svakodnevno, objavljivao je analize o akterima ovog političkog krila. „*LJOTIČEVCI, OSNIVAČI DEČJIH KAMPOVA I MRZITELJI ŽENA* Ovo su najtoksičniji srpski političari“, (12.11.2019. rubrika – Politika) „*NOVO DIVLJANJE MIŠE VACIĆA* Pretećim govorom u Svrljigu pozvao na PROTERIVANJE "ŽUTIH"“ (12.11.2019. rubrika – Politika) ili „*EKSTREMNA DESNICA SE POVAMPIRILA U SRBIJI* Zašto se pred izbore sve češće bude pokreti sa AGRESIVNIM IDEOLOGIJAMA .(16.11.2019. rubrika – Politika). U ovim tekstovima Blic kritički izveštava o aktivnostima, izjavama i potezima pripadnika ekstremno desničarskih organizacija uz komentare nezavisnih eksperata poput profesora Ratka Božovića i profesora Zorana Stojiljkovića.

O ljudskim pravima direktno ili indirektno Blic onlajn piše u slučajevima zlostavljanja migranata u regionu: „*HRVATSKI PODRUM UŽASA NA GRANICI* Policajci migrante SKIDAJU GOLE, tuku i seksualno zlostavljaju pendrecima, a onda ih ilegalno vraćaju u Srbiju“ (12. 11. 2019. rubrika – Društvo) ili „*SLUČAJ "NIGERIJSKI STUDENTI"* Indeks: Samo jedan scenario da policija Hrvatske nije kriv (05. 12. 2019. rubrika – Svet)

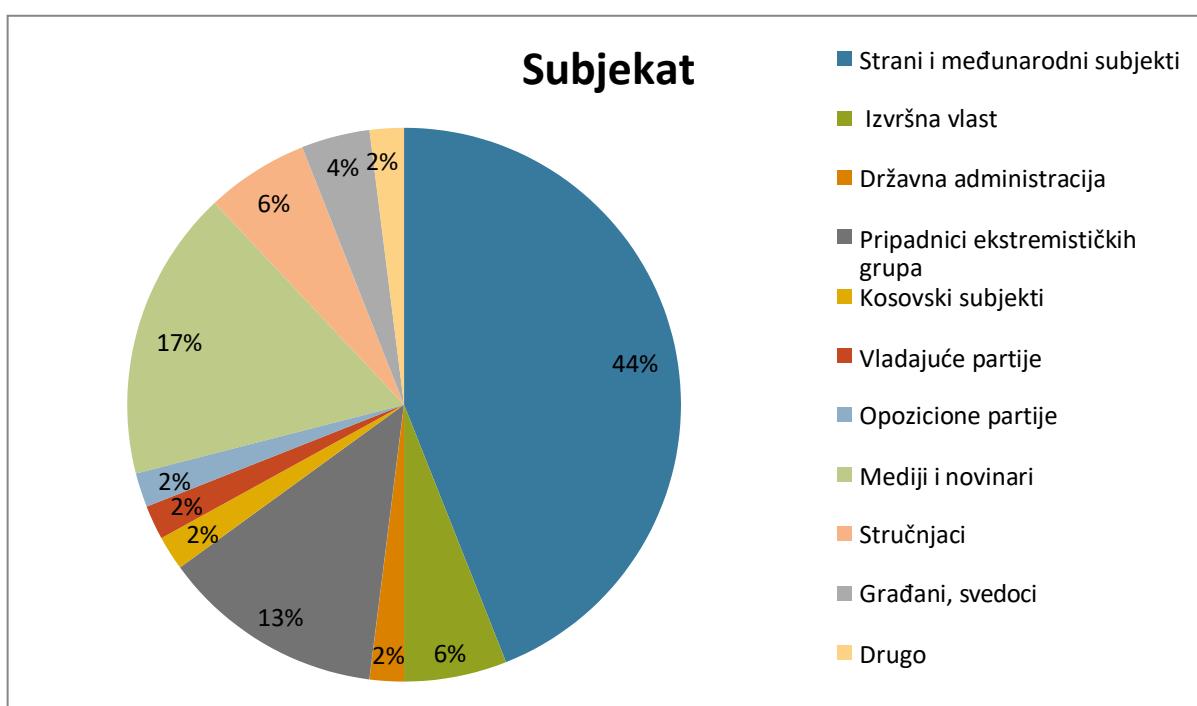
Delatnošću vlasti Blic onlajn bavi se retko, u svega tri teksta u posmatranom periodu. U jednom tekstu prenosi izjave opozicionih političara koji optužuju vlast za porast ekstremizma u državi

„Opozicija: Umesto tolerancije, raste politički ekstremizam“ (16.11. 2019 rubrika – Politika), u drugom članovi SNS protestuju zbog naslovnice časopisa NIN (*Protest članova i pristalica SNS u Nišu Naprednjaci protestuju protiv NIN-a i Dilasa uz optužbe da žele ubistvo predsednika*“ (16.

11. 2019. rubrika – Politika). Treći tekst je intervju sa gradončelnikom Novog Sada Milošem Vučevićem koji bez novinarskih potpitana optužuje opoziciju da crta metu na predsedniku Vučiću „INTERVJU Miloš Vučević: Vučić je za SNS Mesi, on NE SME DA ODE“ (07. 12. 2019. rubrika – Politika).

2.2.6. Subjekat

Glavni akteri tekstova na portalu Blic onlajn najčešće su strani i međunarodni subjekti. U 23 teksta (43%) subjekti su regionalni ili svetski političari ili akteri događaja u inostranstvu, najčešće terorističkih napada, njava ratova ili okršaja. Mediji i novinari su subjekti u 9 članaka ili 17%. Pripadnici ekstremističkih grupa subjekti su u 7 članaka (13%). Izvršna vlast i stručnjaci raspoređeni su na po 3 teksta (6%), svedoci ili učesnici događaja u 2 napisa (4%), a vladajuća administracija, kosovski subjekti, vladajuće i opozicione partije po 1 tekstu ili po 2% u ukupnom korpusu.

Subjekti iz korpusa stranih i međunarodnih subjekata uglavnom su zvaničnici pojedinih država, policijski i drugi službenici. Iz regionala, kao subjekti, izdvajaju se kandidati za predsednika Hrvatske u tekstu pod naslovom: „SKANDAL U HRVATSKOJ Škoro: Prekopaćemo Jasenovac“. (16. 11. 2019. rubrika – Svet) Citirani su i policijski službenici u tekstu: „HRVATSKI PODRUM UŽASA NA GRANICI Policajci migrante SKIDAJU GOLE, tuku i seksualno zlostavljuju pendrecima, a onda ih ilegalno vraćaju u Srbiju“ (20. 11. 2019. rubrika – Društvo) ili u članku:

, „SKORO SVAKODNEVNI OKRŠAJI Ponovo tuča migranata i mladića u Bihaću, GĀDALI SE KAMENJEM“. (24. 11. 2019. rubrika – Republika Srpska)

Blic citira i pripadnike ekstremističkih grupa, mahom posle terorističkih napada kao što je to slučaj u tekstu pod naslovom: „PREUZELI ODGOVORNOST Iza napada na Londonskom mostu stoji Islamska država“ (30. 11. 2019. rubrika – Svet). Isto se dešava i kada piše o domaćim ekstremističkim grupama poput pokreta Levijatan: „, „LEVIJATAN” SPREMAN DA IZADE NA IZBORE Momci poznati po brutalnim akcijama i KAZNENIM ODREDIMA protiv građana hoće u vlast“.(12. 11. 2019. rubrika – Politika). Iako se novinari Blica u posmatranom periodu u nekoliko navrata ozbiljnije bave ekstremnom desnicom u Srbiji, u slučajevima kada se na sajt postavljaju izveštaji, u njima nema bilo kakve naznake otklona od sadržaja koji se plasira. U tekstu o manifestu Saudijske koja je odgovorana za napad u američkoj vojnoj bazi, novinar jednu uz drugu stavlja izjave teroriste i guvernera Floride, te nekih od svedoka. Jasno je da se radi o informativnom tekstu, ali autor teksta ne obezbeđuje bilo kakav kontekst u kojem bi izjava teroriste bila na pravi način vrednovana. Ovakav način izveštavanja opasan je, jer čitaoci dovodi u zabludu da iza terorističkog čina može da postoji neko racionalno i prihvatljivo objašnjenje. Nešto bolji primer je tekst o najavi pripadnika Levijatana da će izaći na izbore jer u tom tekstu, uz izjave članova organizacije, poznatih po ekstremističkim stavovima postoji i nezavisna analiza, ovog puta direktora CESID-a Bojana Klačara uz podsećanje na neke od kontroverznih poteza ovog pokreta.

2.2.7. Objekat

Kao objekat najčešće su se našli pripadnici ekstremističkih grupa. Oni se nalaze u 21 tekstu, ili u 40% posmatranog korpusa. Strani i međunarodni subjekti to su u 17 tekstova (32%). U po 3 teksta (6%) našli su se predstavnici opozicionih partija ili učesnici događaja/svedoci. U po 2 teksta (4%) to su članovi izvršne vlasti ili vladajućih stranaka. Zakonodavna vlast, kosovski subjekti, mediji i novinari, verske zajednice manjina i varijabla drugo našli su se u po 1 tekstu (2%).

U grupi pripadnika ekstremističkih grupa Blic onlajn ih kao objekte najčešće tretira u negativnom kontekstu: „GDE SU, ŠTA RADE SRPSKI NEONACIŠTI Jedan je pobegao iz zemlje, drugi postao TRANSRODNA OSOBA, a treći vodi hrvatsku omladinu“ (12. 11. 2019. rubrika – Društvo) ili „DOSIJE MIŠA VACIĆ Dokle će opasni ultradesničar moći NEOMETANO DA DIVLJA, iako mu po zakonu preti zatvor“ (14. 11. 2019. rubrika – Politika) Strani i međunarodni subjekti kao objekti u tekstovima na portalu Blic onlajn listom su tretirani neutralnim tonom, tipičnim za novinske izveštaje: „PUCNJAVA U BEJRUTU Razmena vatre na protestima, zapaljeni šatori demonstranata“ (26. 11. 2019. rubrika – Svet)

U tekstovima koji za objekat imaju opozicione političare ili organizacije, kritika ili negativan stav zavisi od subjekta. Tako u tekstu: „VUČIĆ O 3 KURTijeVA PRINCIPa: "Samo jednu metu imaju i ovde i u Prištini, slučajno sam to ja" (07. 12. 2019. rubrika – Politika), deo teksta posvećen je opoziciji koju predsednik optužuje za napade na njega, što Blic onlajn prenosi bez komentara ili citiranja druge strane. U tekstu: „NOVO DIVLJANJE MIŠE VACIĆA Pretećim govorom u Svrljigu pozvao na PROTERRIVANJE "ŽUTIH“ (12. 11. 2019. rubrika – Politika), opozicione stranke i političare napada ekstremni desničar Miša Vacić. U ovom slučaju novinar portal Blic onlajn pokazuje svoj otklon već u naslovu.

2.2.8. Odnos novinara prema temi/subjektu

Novinari koji su pisali tekstove za Blic u posmatranom periodu u 31 tekstu (62%) imali su neutralan stav prema temi ili subjektu. U 12 tekstova (24%) tekstova tema i subjekt tretirani su negativno. Pozitivan odnos vidi se u 1 tekstu (2%), dok u 6 napisu (12 %) nije moguće odrediti kakav je zaista taj odnos.

U tekstovima koji se bave ekstremnim organizacijama u Srbiji ili ekstremnim političkim stavovima i izjavama u regionu, novinari Blic onlajn pokazuju negativan stav: „*DOSIJE MIŠA VACIĆ Dokle će opasni ultradesničar moći NEOMETANO DA DIVLJA iako mu po zakonu preti zatvor*“ (14. 11. 2019. rubrika – Politika), „*HRVATSKI PODRUM UŽASA NA GRANICI Policajci migrante SKIDAJU GOLE, tuku i seksualno zlostavljuje pendrecima, a onda ih ilegalno vraćaju u Srbiju*“ (20. 11. 2019. rubrika – Društvo).

Naslovi i tekstovi poput: „*Danska ukinula državljanstva dvojici džihadista*“ (26. 11. 2019. rubrika – Svet) i „*DOVODE SE U VEZU SA TERORISTIČKOM ISIS Turska do kraja godine isporučuje državljane BiH iz Sirije*“ (22. 11. 2019. rubrika – Svet), tretirani su neutralno.

Blic obilato izveštava i o terorizmu i terorističkim aktima aktuelnim u posmatranom periodu, ali posmatrajući naslove koje urednici daju izveštajima jasno je da to čine tabloidno i bez namere da slučajeve dublje prouče i razjasne čitaocima. „U toj trci za tiražom i publikom, dešavaju se i preterivanja, jer mediji „podgrevaju atmosferu“ pred godišnjice velikih terorističkih napada, i pred velike praznike, te se stiče utisak da je u medijima veoma bitno pisati i pričati o terorizmu koji jeste realna opasnost, ali nije univerzalna tema za popunjavanje praznog hoda u medijima“ (Barović, 2012: 132). Izveštaji koje Blic onlajn objavljuje o terorizmu odgovara upravo ovakvom opisu.

2.2.9. Odgovarajuća upotreba terminologije

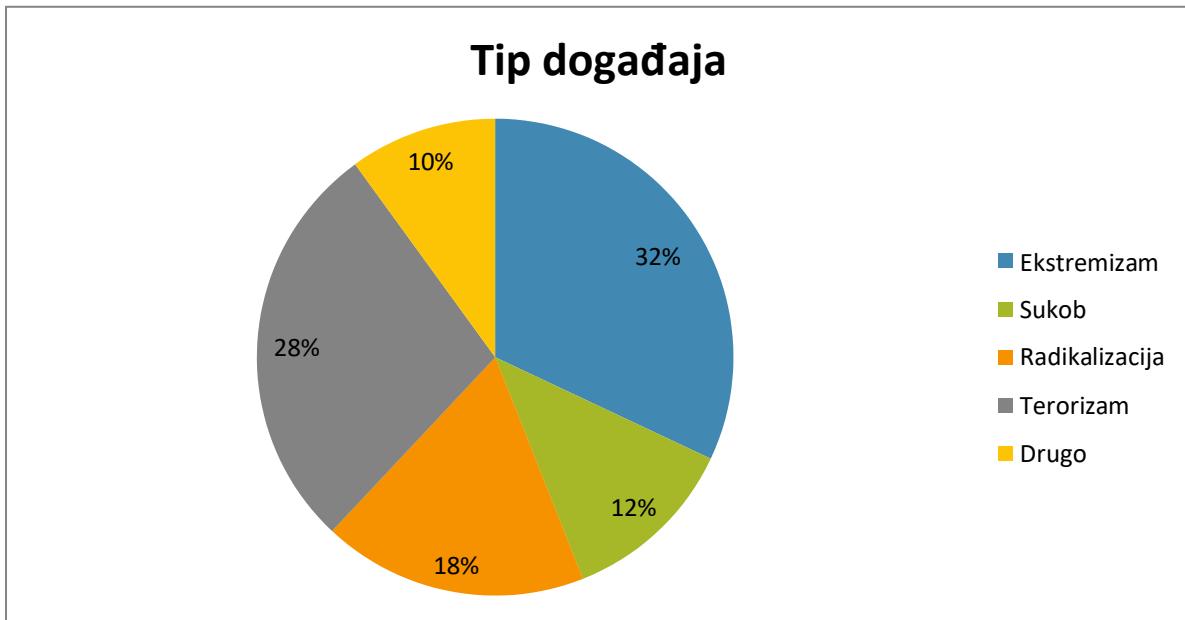
U čak 44 teksta (88%) Blic onlajn upotrebljava adekvatnu terminologiju kada izveštava o sukobima, terorizmu ili ekstremizmu. Zabeležen je 1 slučaj neadekvatne upotrebe terminologije ili 2% od ukupnog korpusa istraživanja. U 5 testova (10%) terminologija je tek delimično ispravna

U tekstu „*Sve je to falsifikovao onaj belosvetski prevarant, lopuža i hohštapler Voker*“: *Vučić o slučaju bivšeg srpskog ministra osuđenog zbog izjave o Račku*“ (05. 12. 2019. rubrika – Politika), Blic onlajn prenosi izjavu predsednika Aleksandra Vučića koji nekadašnjeg šefa Kosovske verifikacione misije OEBS – a Vilijema Vokera naziva lopužom, hohštаплером i prevarantom, bez novinarskog ili redakcijskog ogradijanja ili prenošenja druge strane.

2.2.10. Tip događaja

Događaji o kojima Blic piše uglavnom se odnose na ekstremizam (16 tekstova / 32%) i terorizam (14 tekstova / 28%). Radikalizacijom se bavi u 9 članaka (18%), sukobima u 6 tekstova (12%).

Neke druge vrste događaja opisane su u 5 tesktova (10%) i odnose se na morsku pirateriju ili izjave političara.

Pod ekstremizmom najčešće se u posmatranom periodu podrazumevaju tekstovi o ekstremnoj desnici u Srbiji dok su tekstovi o terorizmu govorili o aktualnim događajima poput terorističkog napada u Londonu u novembru, ili o sudbinama članova ISIS-a u Bosni, Danskoj i drugim zemljama.

2.2.11. Oprema teksta

Blic onlajn u opremi svojih tekstova najčešće insistira na portretima. Bilo ih je 20 (41%). U 15 tekstova (31%) fotografije prikazuju posledice događaja. U 8 tekstova (16%) umetnute su grupne slike dok su ilustracije toka događaja ušle u 6 tekstova ili 12%. U Blicu onlajn fotografije su uglavnom agencijske ili autorske ukoliko se izveštava sa konferencija za medije u Srbiji. Nijednom fotografijom nije bilo manipulisano tako da se krše etičke norme ili šalje pogrešna slika o akterima i događajima. Ilustracija tekstova u posmatranom korpusu svodi se na puko poštovanje pravila da uz tekst mora ići adekvatna fotografija. Tako se uz tekst u kojem se spominje lider pokreta Levijatan, ispod naslova nalazi i njegov portret. U tekstovima koji govore o nekom događaju, poput terorističkog napada nalaze se fotografije koje su posledica događaja, poput slike policijske trake koja okružuje mesto zločina ili portreti napadača. Vizuelna komponenta medijske objave važna je jer čitaoca stavlja u vizuelni kontekst događaja ili osobe o kojoj je reč. Blic u ovoj komponenti fotografije ne vidi kao dopunu priče već kao ispunjavanje obaveze da se tekst mora ilustrovati.

2.2.12. Žanr

Žanrovski, izveštaj apsolutno dominira u sadržaju internet portala Blic onlajn. U 34 teksta ili 71% od ukupnog korpusa beležimo izveštaj kao novinarski žanr. Objavljeno je i 9 članaka (19%), po 2 intervjuja i vesti (4%), dok je objavljena samo 1 izjava (2%).

Već smo napomenuli da je izveštaj osnovna forma izveštavanja novinara portala Blic onlajn. Većina tih izveštaja poreklo ima od različitih agencija, uredničke intervencije na tim tekstovima minimalne su, osim naslova koji je po pravilu glavni nosilac tabloidnih normi. Izveštaji u Blicu sadrže onovnu vest, njenu razradu dodatnim informacijama ili citatima i eventualnim kratkim podsećanjem na uzroke. Ova vrsta rubrika u posmatranom korpusu ima sve odlike agencijskih izveštaja koji predstavljaju suvoparno nabranje događaja što smenjuju povremeni citati aktera.

Blic u tom periodu objavljuje i devet rubrika čije bi se odlike najbliže mogle opisati karakteristikama članka. U najvećem broju su u pitanju medejske incijative, u osnovi imaju vest, ili događaj, čiji se kontekst u tekstu nadalje objašnjava uz obavezne konsultacije stručnjaka iz date oblasti. Ove rubrike se ne mogu do kraja nazvati člancima jer problematiku objašnjavaju najčešće iz samo jednog ugla, autori se ne udubljuju više od onoga što je na prvi pogled jasno. Primera radi, u tekstu: „*LJOTIĆEVCI, OSNIVAČI DEČJIH KAMPOVA I MRZITELJI ŽENA* Ovo

su najtoksičniji srpski političari“ (12. 11. 2019. rubrika – Politika), autor pojedinačno za svakog objekta istraživanja daje letimičan pregled kontroverznih stavova i dela, on konsultuje analitičare koji objašnjavaju poreklo ekstremizma u njihovim slučajevima, ukazuje nedvosmisleno na štetnost njihovog delovanja, ali ni jednom ne postavlja pitanje kako je moguće da ljudi sa takvim delovanjem ostaju nekažnjeni i ko je za to odgovoran.

Blic u ovom periodu ima dva intervjuja: sa urednikom magazina NIN Milanom Ćulibrkom i gradonačelnikom Novog Sada Milošem Vučevićem. U ovom drugom slučaju, intervju je potpisani imenima dva autora, odnosno novinara, što predstavlja staro nepisano pravilo da se sagovorniku na taj način daje na važnosti. Pitanja koja autori postavljaju gradonačelniku Novog Sada i potpredsedniku vladajuće SNS na mahove zvuče angažovano i aktuelno, ali novinari ne insistiraju na odgovorima, pa čitaoci umesto njih čitaju kontrapitanja ili izjave kojima se skreće sa teme. Ako intervju služi kako bi novinar dobio odgovore na do sada neodgovorena pitanja, razjasnio nejasnoće i otkrio nešto novo, onda je ovaj sa Milošem Vučevićem više afirmativni razgovor nego ozbiljan novinarski žanr.

2.2.13. Odnos subjekta prema objektu

Subjekti prema objektu imaju negativne stavove u 39 tekstova ili 80% posmatranog korpusa. Neutralne izjave ima 9 subjekata (18%), dok je 1 (2%) govorio pozitivno o objektu.

Negativni stavovi subjekta o objektu redovni su u tekstovima koji govore o ekstremnoj desnici u Srbiji, bilo da su deo stava autora teksta, „*LEVIJATAN SPREMAN DA IZAĐE NA IZBORE Momci poznati po brutalnim akcijama i KAZNENIM ODREDIMA protiv građana hoće u vlast*“ (12. 11. 2019 rubrika – Politika) ili takav stav izražavaju sagovornici u temi: „*LJOTIĆEVCI, OSNIVAČI DEČJIH KAMPOVA I MRZITELJI ŽENA Ovo su najtoksičniji srpski političari*“ (12.

Il. 2019. rubrika – Politika). Subjekti se negativno odnose prema objektima i delom, a ne verbalno u tekstovima koji govore o terorizmu ili: „*Slovenija uvodi zabranu SEOSKIH*

STRAŽA" koje zaustavljaju migrante na granicama" (26. 11. 2019. rubrika – Svet). Nadalje, subjekat ima negativan stav i na realciji vlast-opozicija: „INTERVJU Miloš Vučević: Vučić je za SNS Mesi, on NE SME DA ODE“ (07. 12. 2019. rubrika – Politika), gde gradonačelnik Novog Sada optužuje opozicione lidere da predsedniku Vučiću crtaju metu na čelu. Isto se dešava i u obrnutom smeru: „Opozicija: Umesto tolerancije, raste politički ekstremizam“. Pozitivan odnos subjekta prema objektu iskazan je samo u intervjuu sa gradonačelnikom Novog Sada Milošem Vučevićem i to u delu u kojem on govori o predsedniku Aleksandru Vučiću.

2.2.14. Izvor

U 25 tekstova (50%) izvor je novinska agencija. Blic onlajn je neki drugi medij potpisao pod 12 tekstova (24%). Na pet tekstova stavljeni su inicijali (10%), dok je takođe pet tekstova (10%) potpisana punim imenom i prezimenom, a nepotpisan je bio jedan tekst (2%).

2.2.15. Zaključak

Na osnovu analiziranog može se zaključiti da se onlajn izdanje Blica, u posmatranom periodu, u kontekstu priče o terorizmu, ekstremizmu, prizivanja sukoba i ratova, najčešće bavilo izveštavanjem o terorizmu u svetu i ekstremizmu u okolnim zemljama, a tek na trećem mestu o ekstremizmu i sukobima u Srbiji. Kritički stav u tekstovima vidi se najčešće iz naslova i to u onim koji govore o marginalnim ekstremno desnim organizacijama u Srbiji poput Levijatana i Srpske desnice. Kritički stav može se videti i u tekstu u kojem se govori o izjavama anonimnih komentatora na društvenim mrežama (*SRAMNO "Što ih sve ne sravni sa zemljom!" "A da li bi oni žalili nas!?" Dok u Albaniji prebrojavaju mrtve neki u Srbiji LIKUJU*) (26. 11. 2019. rubrika Društvo), kao i u člancima posvećenim ekstremističkim stavovima i izjavama koje stižu od političara iz okolnih zemalja, najpre iz Hrvatske ili sa Kosova.

Blic onlajn ne pravi bilo kakav otklon od ekstremističkih izjava ljudi iz vlasti i autori tih tekstova po pravilu ne pribavljaju drugo mišljenje, a postavljaju se neutralno prema akterima.

Novinari Blic onlajn portala uglavnom koriste adekvatne izraze kada izveštavaju o temama koje su bile predmet istraživanja. Takođe, naslovi, iako pripadaju vrsti poznatoj kao „click bait“ i pokušavaju da unesu dozu senzacionalizma, uglavnom odgovaraju sadržaju teksta iako se od slučaja do slučaja, povremeno, ne pridržavaju etičkih normi. Tekstovi, sa druge strane iako pisani u tabloidnom maniru, u većini slučajeva poštuje etičke norme.

2.3. Monitoring lista Informer⁴

⁴Monitoringom su obuhvaćeni i tekstovi u kojima se napada Jugoslav Ćosić jer se u njima mediji, ili vlasničke strukture medija, dovode u vezu sa ekstremističkim ili kriminalnim strukturama.

2.3.1. Kontekst medija

Dnevne novine Informer su tabloidni dnevni list koji na srpskom tržištu izlazi od 2012. godine. Glavni i odgovorni urednik Informera je Dragan J. Vučićević, a ove novine izdaje Insajder Tim DOO. Sa cenom od 25 dinara, Informer je medij sa najnižom cenom štampanog primerka u Srbiji, što verovatno doprinosi velikoj popularnosti ovog lista. Odlikuje ga senzacionalističko izveštavanje i negovanje kritičkog mišljenja isključivo o neistomišljenicima vladajuće strukture.

U 2019. godini, Informer je, po istraživanju portala Raskrikavanje, objavio 317 dezinformacija na svojim naslovim stranama⁵, dok rezultati portala FakeNews Tragač kažu da je Informer medij koji je objavio najviše lažnih vesti u prošloj godini⁶. Za malo više od deset godina koliko postoji, Savet za štampu je primio 49 žalbi na izveštavanje Informera, a u 45 slučajeva je utvrđeno kršenje Kodeksa novinara Srbije⁷.

2.3.2. Povod

U više od polovine markiranih jedinica (57%) kao povod za izveštavanje uočena je medijska inicijativa. Takvih tekstova je bilo osam. Takođe, šest tekstova (43%) obeleženo je kao izveštavanje o aktuelnim događajima. Ipak, ne može se reći da su primeri medijske inicijative takođe i primeri dobre prakse jer su kao takvi markirani tekstovi sa tendencioznim porukama o čemu će kasnije biti reči. Na primer, serija tekstova objavljena između 14. i 22. novembra 2019. o tome kako je firma Jugoslava Ćosića „Key Connection“ dobijala novac od kompanija iz Albanije započet je tekstrom koji se oslanja na aktuelni događaj, objavljinje finansijskih izveštaja, a nastavljen je narednih dana tekstovima koji se nisu oslanjali na nove informacije o događaju ili temi, već isključivo na mišljenja sagovornika Informera.

Vesti koje su obeležene kao aktuelni događaji bile su preuzete vesti stranih agencija o međunarodnim dešavanjima.

2.3.3. Tema

Pet tekstova o poslovanju kompanije Jugoslava Ćosića tematski su smešteni u potkategoriju *Drugo*, pa je zbog toga dodata nova potkategorija *Mediji* u koju su ovi tekstovi smešteni jer se pisalo o poslovanju jedne medijske kuće i njenog vlasnika. Tekstovi o ovoj temi su, dakle, bili najbrojniji, a nakon njih, sa tri teksta, potkategorija *Delatnost opozicije* bila je najzastupljenija. Tako su markirani tekstovi „Informer“ o opoziciji sa tendencioznim naslovima kao što su „Njihova politika – ubiti Vučića“, „Pripadnici opozicije „traže glavu“ Zagorke Dolovac“ i „Boško Divljak – on bi opet palio Skupštinu“. Potkategorija *Međunarodna politika* je sa dva teksta sledeća, a u njoj se pojavljuju tekstovi o izjavi ambasadora Ukrajine da Srbija nije izvozila oružje Ukrajini kao i kratka vest da će Donald Tramp pripadnike meksičkih narko-kartela da

⁵<https://www.raskrikavanje.rs/page.php?id=557>

⁶<https://fakenews.rs/2019/12/18/zlatni-pinokio-za-informer-srebrni-alou-a-bronzani-kuriru/>

⁷<http://zalbe.rs/>

proglaši teroristima. Tekst o navodnom napadu „šiptarskog teroriste“ na manastir Dečani na Kosovu svrstana je u potkategoriju *Balkanski ekstremizam*.

U potkategoriju *Drugo* smeštena su dva teksta. Prvi tekst je o ubistvu na Londoskom mostu, gde policija sumnja da je napad imao karakteristike terorističkog, a drugi tekst je vest o suočavanju zatočenog pripadnika ISIS-a sa devojkom koju je silovao u emisiji emitovanoj na iračkoj televiziji.

Da se primetiti da Informer ne pokazuje tematski diverzitet kada su u pitanju oblasti terorizma i nasilnog ekstremizma i da se u fokus stavljuju priče koje će doneti veću čitanost, a ne izveštavanje o temama iz ove oblasti koje jesu od javnog interesa.

2.3.4. Subjekat

Najčešći subjekti Informerovih tekstova predstavljaju novinari, u pet slučajeva. Ipak, ovde se ne nalaze novinari Informera, već isključivo urdenici drugih medija. Tako je Marko Matić, urednik antikorupcijskog sajta Antidot najčešće citirani subjekat iz ove potkategorije, jer se pojavljuje u četiri markirane jedinice. On se pojavljuje u tekstovima o Jugoslavu Čosiću tri puta i jednom u tekstu o navodnoj želji opozicije da eliminišu Aleksandra Vučića.

Političari vladajućih partija označeni su dva puta. U ulozi subjekata pojavljuju se i stručnjaci (dva puta) kao i međunarodni subjekti (tri puta) u vidu ukrajinskog ambasadora i američkog predsednika Donalda Trampa. U jednom slučaju se kao subjekat pojavljuje i osuđeni ratni zločinac Veselin Šljivančanin kao komentator odnosa između Hrvatske i Srbije. On je smešten u potkategoriju *Gradani – u drugoj ulozi*.

Kao što je već rečeno, jedna od markiranih jedinica bila je vest o emisiji gde su gostovali zatočeni pripadnik ISIS-a i devojka koju je zlostavljaо, što je jedini markirani primer iz potkategorije *Gradani – kao učesnici događaja, svedoci*.

2.3.5. Geografska pripadnost subjekta/teme

Sem u tri slučaja, tekstovi markirani u ovom monitoringu kao geografsku odrednicu imaju Srbiju.

2.3.6. Objekat

Kao objekti, *Strani i međunarodni subjekti* su markirani najčešće, u osam slučajeva (36%). Mediji ili novinari označeni su pet puta (23%), a pripadnici opozicionih stranaka tri (14%). U po dva slučaja to su *Gradani kao svedoci događaja i Pripadnici ekstremističkih grupa* (9%).

Najčešći objekti monitorovanih tekstova bili su Jugoslav Čosić, kao i stanovništvo Albanije, oslovljeno leksemom „šiptari“ (malo slovo stoji u originalu – prim.aut.), najčešće u novinskom delu teksta, a ne u citatima. U ovim slučajevima, markirano je isključivo negativno izveštavanje o objektu. To se ogledalo i u izboru sagovornika u ovim tekstovima koji su imali isključivo negativan odnos prema objektu, naročito prema Jugoslavu Čosiću za kog je, između ostalog

rečeno da „nije u stanju da profesionalno radi svoj posao“ (Informer, 14.11.2019.) kao i da „nema ni poštenja, ni morala“ (Informer, 20.11.2019.).

Sličan model je primetan i u tekstovima u kojima se izveštava o aktivnostima pripadnika opozicionih stranaka. U tim člancima, mesto da izraze svoje mišljenje dato je pripadnicima partije iz pozicije vlasti (Aleksandar Martinović, SNS), kao i stručnjacima koji su koristili negativan diskurs prema njima. Objekti o kojima je reč ni u jednom tekstu nisu imali priliku da izraze svoje mišljenje kroz izjavu.

2.3.7. Odnos novinara prema temi i subjektu

U deset slučajeva (71%) novinari Informera imali su negativan odnos prema temi ili subjektu. U preostalih četiri tekstova (29%) taj odnos bio je neutralan.

Informer pokazuje negativan stav u temama koje se tiču Srbije i domaće politike. U naslove koji su markirani negativno spadaju: „*Čosiću koliko si nezavistan kada te placaju Šiptari?*“, „*Boško divljak – on bi opet palio Skupštinu*“, „*Njihova jedina politika – ubiti Vučića*“ i naslovi ostalih tekstova vezanih za te dve teme.

Slučajevi u kojima je registrovano neutralno izveštavanje koreliraju sa izvorom informacija za tekst. To jest, tri od četiri neutralno markiranih tekstova su vesti preuzete iz drugih medija ili agencija. Tekst koji je izuzetak predstavlja vest o izjavi ukrajinskog ambasadora koja je preneta iz njegovog gostovanja u emisiji na televiziji N1.

2.3.8. Odgovarajuća upotreba terminologije

Šest puta su novinari Informera koristili neadekvatnu terminologiju pri izveštavanju o temi monitoringa. Isključivo je u pitanju pogrdna leksema „Šiptari“ koju novinari Informera koriste kao naziv za narod Albanije ili Albance sa Kosova kada o njima izveštava u negativnom kontekstu. Korišćenjem ovih termina, novinari su direkto kršili poglavje V Kodeksa novinara Srbije koje je posvećeno novinarskoj pažnji i zabrani diskriminacije⁸. Korišćenjem ovakvih jezičkih konstrukcija, novinari Informera ne dodaju nikakvu informativnu vrednost svojim tekstovima, već isključivo podražavaju stereotipe i neguju govor mržnje ka muslimanskoj populaciji.

U knjizi „Kako pisati za medije“ Sadnra Šare kaže da u situaciji izveštavanja o pripadnicima drugih etničkih grupa, treba da se insistira na korišćenju standardizovanih etničih naziva, a ne naziva koja se u Srbiji mogu smatrati uvreljivim. „Šiptar je ime albanskog porekla, kojim ta zajednica naziva samu sebe, ali kada to čine Srbi u Srbiji ili na Kosovu i Metohiji, ono obično ima pogrdno značenje“ (Šare, 2004: 201).

⁸<http://www.savetzastampu.rs/cirilica/kodeks-novinara-srbije>

2.3.9. Tip događaja

Događaji o kojima se najviše pisalo u Informeru odnosili su se na međunarodnu politiku (43%) gde su najčešće markirani već više puta spomenuti tekstovi o Jugoslavu Čosiću, ali i izjava ukrajinskog ambasadora.

Osim toga, po dva puta su zabeleženi *terorizam* i *radikalizacija* (14%). U događaje okarakterisane kao radikalizacija spadalo je tendenciozno izveštavanje o opoziciji, u smeru koji nagoveštava radikalizaciju njihovih aktivnosti. Pod terorizmom označeni su tekstovi o napadu u Londonu i potencijalnom napadu na manastir Dečani na Kosovu. U ovom slučaju, ipak, nemoguće je u potpunosti utvrditi da li je u pitanju bio teroristički napad ili ne, jer se ceo tekst u potpunosti bazira na izjavama anonimnih izvora sa Kosova i iz kosovske policije, a detalji su predstavljeni na vrlo maglovit način.

2.3.10. Oprema teksta

Markirani tekstovi u Informeru uvek su praćeni i fotografijom, najčešće portretima (77%), a zatim slikama koje opisuju tok događaja (23%).

Treba napomenuti da je u markiranom periodu u tekstovima o Jugoslavu Čosiću četiri puta iskorišćena foto-manipulacija kao dokaz koji potkrepljuje priču. Naime, kontroverzni biznismen Baškim Ulaj kog je Informer optužio da je uplaćivao novac Čosićevoj kompaniji „Key Connection“ nijednom nije tačno predstavljen na propratnim fotografijama. Na slikama se nalazio albanski policajac Erzen Brecani, na čiju obnaženu sliku su umetnute lascivne tetovaže. Novinari *Infomera* su u više navrata referisali na tu sliku i komentarisali tetovaže na njegovim grudima. Ovim slučajem, za koji se može pretpostaviti da je novinarima *Informera* služio za dodatno diskreditovanje Čosića, bavili su se i televizija N1⁹ i portal FakeNewsTragač¹⁰.

2.3.11. Žanr

Žanrovski posmatrano, jasno je uočljivo da forma članka dominira sa deset uzorkovanih jedinica, dok je forma vesti zastupljena u četiri slučaja. Ipak, iako su po formi ti tekstovi najsličniji članku, u njima nisu zastupljeni sagovornici suočenih strana, već se isključivo prikazuju mišljenja samo jedne strane.

2.3.12. Izvor

⁹<http://rs.n1info.com/Vesti/a544423/Ekskluzivni-Informer-objavio-pogresnog-coveka-uz-fotomontazu.html>

¹⁰<https://fakenews.rs/2019/11/21/informer-protiv-cosica-hajka-potkovana-lazima/>

Najveći broju, tekstovi u Informeru potpisani su od strane novinara (50%). Nešto manji deo tekstova je potpisani inicijalima (29%). Ostatak tekstova je nepotpisan, ali se može pretpostaviti, zbog prirode vesti, da su u pitanju agencijski tekstovi ili tekstovi preuzeti iz drugih medija koji nisu tako naznačeni.

2.3.13. Zaključak

U periodu monitoringa, Informer je imao vrlo skroman fokus kada je u pitanju izveštavanje o terorizmu i ekstremizmu. Tekstovi su se mahom ticali unutrašnje politike u Srbiji, a markirane jedinice u većoj meri predstavljaju izveštavanje o situacijama koje su novinari Infomera prepoznali kao konfliktne nego što one možda zapravo jesu.

Iz prikazanih rezultata monitoringa o izveštavanju o temama ekstremizma i terorizma u dnevnom listu Informer, lako je uočljivo da ta tema nije zastupljena u tim novinama. Tekstovi koji su se objavljivali u datom periodu, sem kada su preuzeti iz drugih medija, potvrđuju već oformljenu sliku o Informeru kao tabloidnom mediju koji favorizuje vlast, i kritikuje isključivo njene neistomišljenike.

Teme koje su predstavljene kao izveštavanje o situacijama sa elementima radikalizacije bile su tendenciozno predstavljanje opozicije, ili medijskih profesionalaca kao neprijatelja, uz primetan izbor sagovornika koji podražavaju takav novinarski diskurs i doprinose negativnoj prezentaciji pomenutih objekata.

Takođe, kada se imaju u vidu teme koje su direktno povezane sa terorizmom, može se primetiti da Informer i o njima piše isključivo kada su u kontekstu političkih dešavanja u Srbiji i kada služe za negativno prikazivanje određenog dela populacije.

Kada je reč o međunarodnom terorizmu, da se primetiti da Informer svoje izveštavanje o toj temi bazira na senzacionalizmu, pa je umesto izveštavanja o trenutnom stanju u vezi sa konfliktima na Bliskom istoku, pažnju novinara Informera privukla jedino vest o susretu pripadnika ISIS-a sa svojom žrtvom u emisiji na iračkoj televiziji.

Novinari Informera se koriste senzacionalističkim rečeničnim sklopovima pri izveštavanju o pomenutim temama, i zauzimaju jasan, negativan stav o temi ili objektu o kojem je reč. Takođe, primetno je da pridržavanje etičkih normi i korišćenje nediskriminacionog jezika nisu praksa koja se u Informeru poštuje.

2.4. Monitoring portala lista Politika

2.4.1. Kontekst medija

Politika je najstariji dnevni list koji izlazi u Srbiji. Po svom formatu, spada u kategoriju ozbiljne štampe. Osnivač Politike je Vladislav Ribnikar. Po istraživanju *Media Ownership Monitor Srbija*, čitaoci politike su ljudi srednjeg staleža i visoko obrazovana populacija. Od 1997. godine, Politika je akcionarsko društvo i kao takvo je pod kontrolom države. To je ostavilo traga na

uređivačku politiku ovih novina koja je tokom devedesetih godina prošlog veka bila potčinjena populističkom režimu tadašnje vlasti. U svojoj knjizi „Politika i politika“ Miodrag Marović napominje da je tokom rata u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, Politika upotrebljavana „kao šovistička i ratnohručaka tribina“ (Marović, 2002: 9). Trenutno vlasništvo nad ovim medijem nije dostupna javno informacija.

Politika je jedan od retkih medija koji neguje tradiciju dopisnika iz inostranstva i spoljopolitičkih komentatora, iako su oni danas često prepoznati kao komentatori koji favorizuju prorusku politiku.

2.4.2. Povod

U deset markiranih tekstova (71%) kao povod za izveštavanje, novinari Politike uzeli su aktuelni događaj. U četiri teksta (29%) primećeno je da se izveštavanje bazira na medijskoj inicijativi samih novinara. Takođe, primetno je da su to tekstovi koji se bave isključivo pitanjem migranata i njihovim stanjem, o čemu će kasnije biti više reči.

2.4.3. Tema

Međunarodna politika je tema o kojoj su novinari Politike najčešće izveštavali, a koja je markirana u ovom monitoringu. Šest tekstova (40%) potпадa u ovu potkategoriju. S obzirom da je markirano četiri teksta (27%) o temi položaja migranata, i da su oni prvobitno stavljeni u potkategoriju *Drugo*, uvedena je nova potkategorija u koju su oni zabeleženi. Sa po jednim tekstrom, zastupljene su potkategorije *Delatnost vlasti*, *Delatnost opozicije*, *Nacionalni ekstremizam*, *Balkanski ekstremizam* i *Drugo* (7%).

Kada je reč o tematskom diverzitetu, on je jasno uočljiv kada je u pitanju izveštavanje novinara Politike o temama ekstremizma i terorizma, što implicira da postoji interesovanje novinara za te teme.

2.4.4. Subjekat

Očigledan je trend da Politika favorizuje međunarodne subjekte kada je reč o izveštavanju o monitorovanim temama. U osam slučajeva (53%), tekstove u Politici činile su izjave isključivo subjekata iz te potkategorije. Po dva su slučaja u kojima su subjekti novinari ili pripadnici izvršne vlasti. Takođe, po jednom se kao subjekti pojavljuju osobe markirane u potkategoriji *Državna administracija* i *Institucije socijalne zaštite*.

U slučajevima u kojima su zabeleženi strani subjekti, primetno je da se reč daje i sagovornicima koji izražavaju radikalne stavove. Tako su pisani tekstovi o nastanku paravojne formacije Štajerska garda u Sloveniji, a jedini sagovornik u tom tekstu bio je njen osnivač Andrej Šiško koji je jasno iskazivao negativno mišljenje o migrantima kao ljudima od kojih je narodu Slovenije

potrebna zaštita (Politika, 20.11). Takođe, Politika je izveštavala i o promociji stripa „o patnji Srba na Kosovu“ čiji je autor Arno Gujon, osoba koju mediji povezuju sa ekstremno desničarskim organizacijama u Francuskoj¹¹. Ni u jednom od ova dva slučaja novinari Politike nisu napravili otklon od svojih sagovornika, niti su njihova ponašanja i pređašnje aktivnosti kritički promatrali.

U ostalim markiranim primerima iz potkategorije *Strani i međunarodni subjekti* uočeno je da se u najvećoj meri radi o saopštenjima iz stranih zemalja, ili o izjavama datim za druge medije.

2.4.5. Geografska pripadnost subjekta/teme

Posmatrano kroz kategoriju *Geografska pripadnost subjekta/teme* primetno je da se novinari Politike najviše fokusiraju na Srbiju i region. Pa su tako Srbija i Bosna i Hercegovina markirane po tri puta, a Hrvatska i Slovenija po jednom. Ostale zemlje iz kojih potiču teme ili subjekti o kojima se izveštava su Francuska, Libija, Velika Britanija, Sjedinjene Američke Države, Izrael i Turska.

2.4.6. Objekat

Kao objekti, najčešće su markirani, kao i u kategoriji subjekat, *Strani i međunarodni subjekti* (32%). Za njima slede *Migranti* (21%), *Pripadnici terorističkog grupa* (16%), i *Gradići kao svedoci* (16%). Sa po jednim slučajem obeležavanja, pojavljuju se *Deca, Tinejdžeri i Opozicija* (5%).

Strani objekti o kojima se najčešće izveštava su zapravo političke strukture drugih zemalja uopšteno (SAD, Meksiko i Izrael). Dok je u jednom slučaju objekat gradonačelnik Slavnoskog Broda Mirko Duspara koga je u tekstu o novogodišnjim ukrasima u tom gradu u obliku ustaškog slova „U“, hrvatski portal Indeks označio kao bivšeg pripadnika ultradesničarske organizacije Hrvatska stranka prava (Politika, 26.11.2019.).

Kada se izveštava o migrantima, primetno je da deo sagovornika ima negativno mišljenje o njima. Tako je u tri od četiri teksta data reč ljudima koji izražavaju svoje nezadovoljstvo zbog migranata. Premijer Republike Srpske Radovan Višković tako izjavljuje da su migranti veliki problem i teret za RS u tekstu koji se upravo tom temom i bavi – nepoželjnošću migrantskih kampova u RS. U drugom tekstu, koordinator za pitanje migranata u Kanjiži Robert Lacko uspostavlja tezu da se stanovništvo Kanjiže plaši sve većeg prisustva izbeglica u njihovom mestu i da je povećanje prisutnosti policije najbolje rešenje za taj problem. U samo jednom od ta tri teksta, reč je data i drugoj strani, odnosno nekome ko se zalaže za to da se migrantima omoguće bolji i bezbedniji uslovi za život. To je slučaj u tekstu iz 5. decembra gde i pored glasa stanovnika Blažuha o nepoželjnosti migranata u njihovom okruženju postoji i citat predsednika predsedništva Crvenog krsta BiH Huseina Kličića koji je jasno iskazao svoj stav o potrebi za boljim uslovima za migrante.

¹¹ <https://www.danas.rs/drustvo/vice-nisu-pitanja-problem-vec-neiskrenost-arnoa-gujona/>

Samo jedan tekst vezan za potkategoriju *Migranti* u potpunosti imao je isključivo afirmativan odnos subjekta prema objektu, a to je bio tekst o problemima dece migranata sa kojim se suočavaju u Srbiji. U tom tekstu je šef predstavništva Visokog komesarijata UN za izbeglice (UNHCR) u Srbiji Hans Fridrik Šoder izrazio želju da se problemi njihovog prihvatanja u sredini u kojoj sada žive što pre prevaziđu.

2.4.7. Odnos novinara prema temi i subjektu

U apsolutnom broju slučajeva zabeleženo je da novinari Politike zauzimaju neutralan stav o temama o kojima izveštavaju. Sami novinarski tekstovi ni na koji način se ne odlikuju govorom mržnje, ili izrazitim stavom o nekoj temi. To je primer dobre prakse. Ipak, izostavljanje činjenične kritike u nekim slučajevima, takođe može biti pokazatelj stava novinara. To je bio jedan od slučajeva u monitorovanom periodu. Kao što je već ranije navedeno u tekstu o nastanku Štajerske garde od 20. novembra 2019. nije iskazan pozitivan ili negativan stav novinara o ovom događaju, ali izostavljanjem klasifikacije te organizacije kao paravojne formacije koja samoinicijativno „brani“ Sloveniju od migranata i davanjem glasa samo njenom osnivaču, a ne i

„drugoј strani“, novinar se našao u situaciji da svesno ili ne, na neki način opravdava rad te grupe.

Sandra Šare to stavlja pod princip novinarske objektivnosti. „Slično se dešava i kada pišete po zadatku: značaj, razmere i posledice onog što se desilo procenujete s nekog stanovišta i pišete na osnovu svoje procene, što ima veze sa ideologijom pomoću koje shvatate društvo, njegove vrednosti i potrebe“ (Šare, 2004: 157)

Slična situacija zabeležena je i u tekstu u kome predsednik Srbije Aleksandar Vučić naziva ekstremistima pripadnike opozicije koji su se protivili izgradnji „malog šengena“. Bez daljeg pojašnjenja termina „ekstremista“ i kritičkog osvrta na tu izjavu predsednika Vučića, novinari Politike su opet, svesno ili ne, podržavali atmosferu netrpeljivosti i širenja panike.

2.4.8. Odgovarajuća upotreba terminologije

Novinari Politike uglavnom koriste odgovarajuće termine kada izveštavaju o temama ekstremizma i terorizma. Najčešće, to je bio termin migrant, koji je ustaljen u srpskom jeziku za osobe koje dolaze u Srbiji kao izbeglice ratova na Bliskom istoku, ali i termin terorista koji je u Politici iskorišćen samo jednom. U vesti koja je preuzeta iz nekog drugog (nenavedenog) medija gde je napad nožem, na ljude na mostu u Londonu okarakterisan kao „napad sa elementima terorističkog“ od strane britanske policije.

Upotreba odgovarajuće terminologije, pak, izostala je u tekstu o Štajerskoj gardi, kao i u tekstu gde je termin „ekstremista“ mogao dalje biti pojašnjen čitaocima.

2.4.9. Tip događaja

Tip događaja o kojima se najviše izveštavalo u Politici u monitorovanom periodu je *Međunarodna politika* (79%), zatim slede *Terorizam* (14%) i *Radikalizacija* (7%). Najveći deo događaja iz potkategorije *Međunarodna politika* odnosio se na izveštavanju o događajima vezanim za migrantsku krizu. Pored već spomenutih, tu spadaju i tekst o predstojećim izborima u Izraelu, osnivanju centra za borbu protiv islamofobije u Turskoj kao i vest o tome da je Donald Tramp najavio proglašenje meksičkih kartela terorističkim organizacijama. Kao događaji iz potkategorije *Terorizam* markirani su tekst o napadu u Londonu i kratka vest o produženju kazne dvojici terorista u Bosni i Hercegovini.

2.4.10. Oprema teksta

Više od polovine tekstova (64%), obuhvaćenih ovim monitoringom, imaju odgovarajuću opremu (fotografije), dok ostatak tekstova nije propraćen nikakvom dodatnom opremom. Tekstovi bez fotografije su, bez izuzetka, kratke vesti objavljene u stupcima pri dnu stranice.

2.4.11. Žanr

Žanrovski posmatrano, očigledno je da se, kada je reč o izveštavanju o terorizmu i ekstremizmu, favorizuju faktografski žanrovi. U jednakom broju slučajeva u pitanju su članci i izveštaji koji se baziraju na izjavama i informacijama prenetim iz drugih medija, bez uplitanja stava novinara.

2.4.12. Izvor

U skoro polovini slučajeva (47%) tekstovi u Politici potpisani su punim imenom novinara ili novinarke, a samo u jednom slučaju inicijalima. Ostali tekstovi nisu potpisani ali se može prepostaviti da su u pitanju informacije prenete sa drugih medija ili agencija.

Kada su u pitanju potpisani tekstovi, ne može da se utvrdi trend da se neko ime pominje više puta što bi impliciralo da se ovim temama neko u Politici bavi ekskluzivno.

2.4.13. Zaključak

Kada se u obzir uzmu tekstovi markirani ovim monitoringom, zaključuje se da je Politika imala dosta velik diverzitet tema kojim se bavila. U procentualno najvećem broju slučajeva to su bile teme koje se tiču direktno migranata, ali i tema vezanih za međunarodnu politiku uopšteno.

Ipak s obzirom na to da je monitorovano petnaest izdanja Politike, a da je markirano svega četrnaest tekstova, ne može se reći da je ovo tema koja zavređuje veliku pažnju novinara ovog lista. Kao teme, u prvi par su stavljani aktuelni događaji, dok se medijska inicijativa odnosila isključivo na tekstove o položaju migranata, gde je opet bio ispoljen jasno negativan odnos sagovornika o njima.

Takođe primetno je da se izveštavanje o međunarodnim događajima svodilo na preuzimanje tekstova iz stranih medija, koji su dalje upotpunjavani dodatnim sadržajim iz drugih stranih medija i objavljuvani u formi članaka. Ovakva praksa može da se objasni manjkom stručnjaka za pojedine teme koje bi novinari mogli da upitaju za komentar, ali možda i manjkom interesovanja samih novianra za pomenute teme.

U formi tradicionalnog štampanog medija, Politiku ne odlikuju senzacionalizam i naslovi čiji je cilj da privuče pažnju čitaoca. Stil novinara je umeren i neutralan, što je ipak donekle i problem kada izostane kritički osvrt na izjave pojedinih sagovrnika ili oslovljavanje sagovornika na pravi način, kao što je bio slučaj u tekstovima o Štajerskoj gardi i „malom šengenu“.

3. MONITORING/ISTRAŽIVANJE TELEVIZIJA SA NACIONALNOM FREKVENCIJOM I REGIONALNOM POKRIVENOŠĆU NA TEMU TERORIZMA I NASILNOG EKSTREMIZMA

3.1. Monitoring centralnih informativnih emisija Televizije Al Džazira

3.1.1. Kontekst medija i emisije

Al Džazira je katarska televizijska kuća osnovana 1996. godine, koju bar delom finansira katarska vlada.¹² U više navrata ova televizija je bila kritikovana da služi kao propagandna mašina za katarsku vladu (Sabbagh, 2012)¹³ dok *Al Džazira* tvrdi da u svom izveštavanju prezentuje poglede svih strana (Telhami, 2013). U novembru 2011. počinje sa emitovanjem *Al Džazira Balkans*, kao deo globalne ekspanzije ove medijske kuće. Balkanska *Al Džazira* svoj program emituje u Bosni i Hercegovini, Srbiji, Hrvatskoj, Sloveniji, Crnoj Gori i Makedoniji. *Al Džazira Balkans* je u vlasništvu *Al Džazira medejske mreže*, globalnog multimedijiskog konglomerata čiji

„informativni programi trenutno poseduju 82 centra širom sveta, što ovu mrežu čini najvećom u svetu nakon BBC-ja“¹⁴. Ovo je važno napomenuti jer u izveštavanju o nasilnom ekstremizmu i terorizmu balkanska *Al Džazira* gotovo uvek preuzima priloge svoje sestrinske televizijske kuće na engleskom jeziku.

Dnevnik *Al Džazire* emituje se svakog dana u 20 časova i traje oko 60 minuta, a u radu su analizirani dnevničici na svaka dva dana – ukupno 16 emisija. U tih 16 dnevnika izdvojena su 24 priloga koja ispunjavaju uslove monitoringa. Analizirani su ne samo oni prilozi koji direktno izveštavaju o događajima koji bi mogli biti okarakterisani kao ekstremistički ili teroristički, nego i oni gde su akteri u prilozima organizacije koje su okarakterisane kao terorističke ili se o tim organizacijama govori (na primer: sednice koalicije za borbu protiv Islamske države).

¹² <https://www.aljazeera.com/aboutus/>

¹³ <https://web.archive.org/web/20180616125915/https://english.al-akhbar.com/node/4941>

¹⁴ <http://balkans.aljazeera.net/o-nama>

Terorističkim organizacijama smatrane su one koje su tako okarakterisane od strane Ujedinjenih nacija.

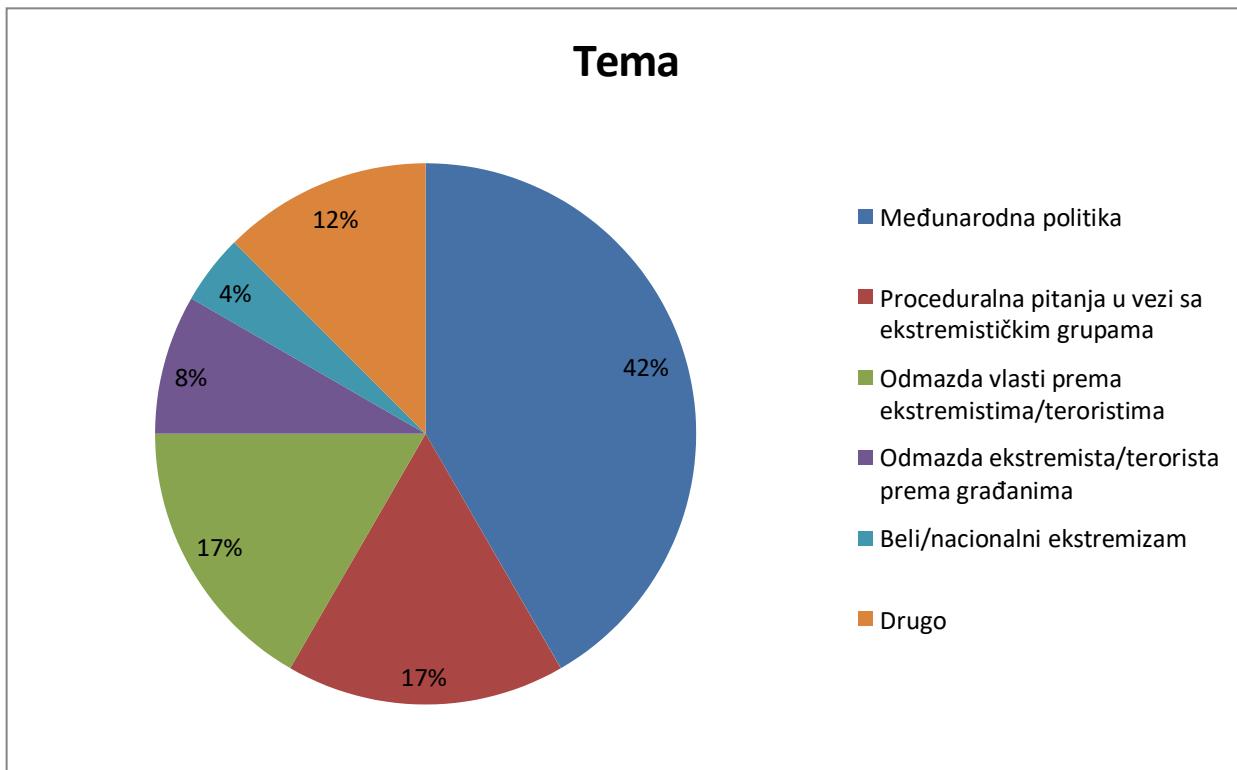
3.1.2. Povod

Polovina od 24 analizirana priloga kao povod za izveštavanje imala je događaje koje organizuju institucije vlasti. U ove priloge svrstani su i oni u kojima je „događaj“ koji iniciraju institucije vlasti oružani sukob ili prekid oružanog sukoba, jer je u njima glavni akter određena država, odnosno vojska te države. Takvih priloga bilo je šest i u svima je država-inicijator bio Izrael. Pored njih, još jedan prilog je izveštavao o izraelsko-palestinskom sukobu, ali u njemu je Izrael bio napadnuta strana, dok inicijator sukoba u datom prilogu nije identifikovan, te je stoga on u kategoriji povod smešten pod varijablu aktuelni događaj. U tu varijablu ušao je i prilog o izborima u Palestini (jer je upitno da li će oni biti organizovani, pa stoga nije smešten u varijablu sa organizovanim događajima), kao i prilozi koji su izveštavali o konkretnim terorističkim ili potencijalno terorističkim napadima (oni koji nisu zvanično okarakterisani kao takvi, ali se terorizam spominje kao mogućnost), tako da je priloga koji su kao povod za izveštavanje imali aktuelni događaj bilo sedam.

Medijskom inicijativom okarakterisani su prilozi koji su podrazumevali opširnije izveštavanje reportera *Al Džazire* sa mesta događaja. Naime, uređivačka politika ove televizije je takva da značajnije vesti obrađuju tako što prvobitno u relativno kratkom prilogu prenesu najvažnije informacije o datom događaju, da bi nakon toga emitovali duži i opširniji prilog koji detaljnije obrađuje datu temu. Takvih priloga bilo je četiri i oni ne predstavljaju medijsku inicijativu u pravom smislu te sintagme – medij i dalje izveštava o aktuelnim događajima, nasuprot postavljanju tema po svom izboru na dnevni red – ali su svrstani u ovu varijablu jer novinari ili stručnjaci koji u njima govore dublje analiziraju date događaje i u prvi plan stavljaju njihove šire društvene aspekte, što nije nešto što je medij u obavezi da radi, pa su zato okarakterisani kao medijska inicijativa. Međutim, treba napomenuti i da u okviru izveštavanja balkanske *Al Džazire* o ovoj temi nije bilo preventivnih medijskih inicijativa, iako je ova televizija u analiziranom periodu emitovala priloge u kojima su akteri bili članovi balkanske ekstremističke grupe. Preostali prilog je za povod izveštavanja imao događaj organizovan van institucija vlasti – konkretno organizovan od strane paravojne formacije (slovenačke Štajerske straže).

3.1.2. Tema

Najveći broj priloga za temu je imao međunarodnu politiku – 10 od 24. Za ove priloge nisu smatrani samo oni koji su izveštavali o diplomati i geopolitici koja se na neki način ticala terorizma, već i međunarodne sukobe, konkretno sukob Izraela i palestinskih terorističkih organizacija, jer su oružani sukobi tretirani kao agresivna (međunarodna) politika. Međutim, treba istaći da su u ovoj kategoriji prilozi koji izveštavaju o izraelsko-palestinskom sukobu pored varijable međunarodna politika, smešteni i u varijablu odmazda vlasti prema ekstremistima/teroristima, kojih je bilo četiri. Prilozi iz druge varijable razlikuju se od priloga iz međunarodne politike po tome što izveštavaju o konkretnim napadima izraelske vojske na palestinske terorističke organizacije, dok oni iz prve grupe govore o širem kontekstu i posledicama napada koji dolaze i sa jedne i sa druge strane na odnose Izraela i Palestine.

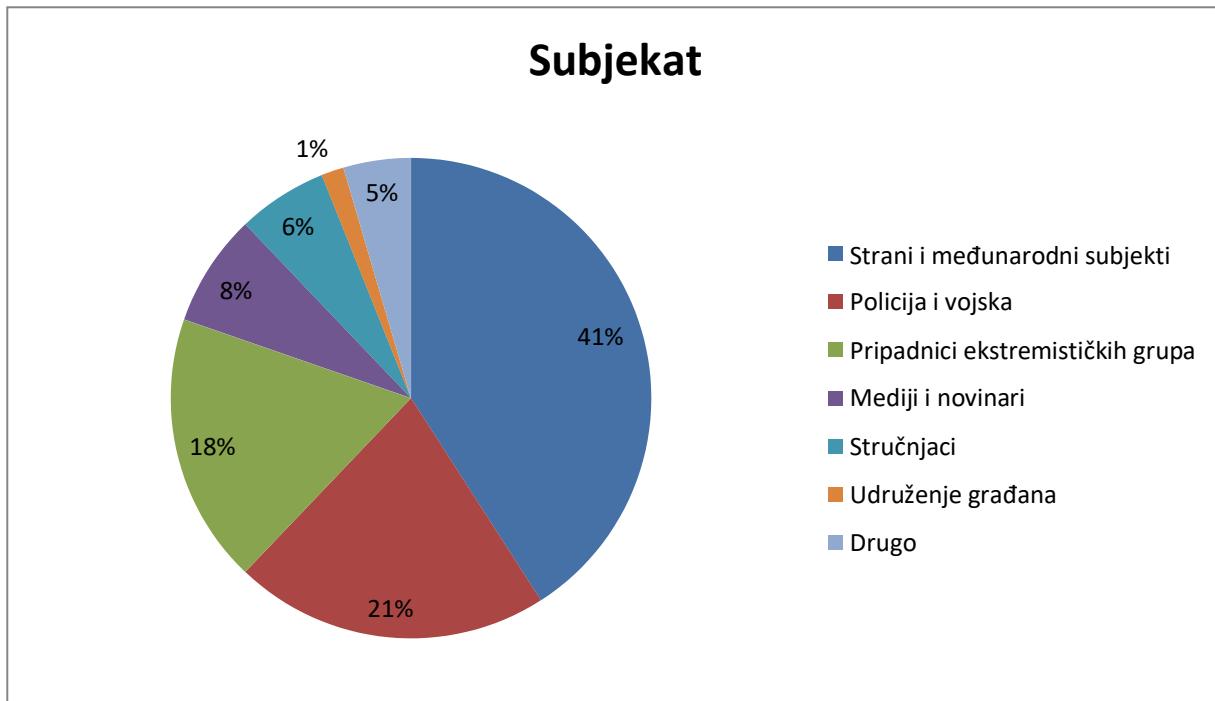

Četiri priloga imalo je za temu proceduralna pitanja u vezi sa ekstremističkim grupama – dva vezana za zakonsku regulativu pojedine države, i dva vezana za deportaciju tj. odnose između više zemalja. U varijablu *drugo* smeštena su tri priloga u kojima nije potvrđeno da li se radi o terorizmu već se to samo spekuliše, pa s obzirom na to da počinilac napada nije mogao biti determinisan, ni prilog nije mogao biti svrstan u određenu varijablu. Jedini događaj koji je okarakterisan kao odmazda ekstremista/terorista prema građanima bio je teroristički napad u Londonu, i on je bio pokriven u dva priloga, dok je varijabla beli/nacionalni (konkretno nacionalni) ekstremizam imala jedan prilog, i u njemu su tema ekstremistički stavovi ispoljeni prema izbeglicama i migrantima.

3.1.4. Subjekat

Najveći broj priloga sadržao je strane i međunarodne subjekte, koji su se pojavili ukupno 27 puta. U pitanju su (gotovo isključivo) političari, izaslanici određenih organizacija ili metonimijski subjekti (Izrael, SAD itd.), što nije iznenađujuće s obzirom na popriličan broj priloga koji za temu imaju međunarodnu politiku i proceduralna pitanja. Sledeća varijabla po zastupljenosti jeste policija i vojska, koja se pojavila 14 puta. Od tih 14 subjekata, dva su britanska odnosno slovenačka policija, a preostalih 12 jesu vojske različitih zemalja i naroda, među kojima se najčešće pojavljuje izraelska vojska, konkretno šest puta, i to u svakom od četiri priloga u kojima je tema odmazda vlasti prema ekstremistima/teroristima. Sledeća grupa po zastupljenosti jesu pripadnici ekstremističkih grupa, koji su se u ulozi subjekta našli 12 puta. Od tih 12, jedno pojavljivanje imali su pripadnici slovenačke Štajerske straže, dok dva pripadaju čoveku koji je

izvršio teroristički napad u Londonu i koji je svrstan u ovu varijablu jer iako u prilozima nije spomenuto da li je član neke terorističke organizacije, navedeno je da je ranije služio kaznu zbog terorizma. Preostalih devet čine islamske terorističke organizacije, od kojih se najčešće pojavljuje Islamski džihad.

Reporteri *Al Džazire* bili su subjekti u pet priloga; svih pet bili su autorski TV paketi u kojima su se oni pojavljivali pred kamerom i svih pet su novinari *Al Džazire* na engleskom jeziku. Stručnjaci su u ulozi subjekta bili četiri puta – dva puta kao komentatori geopolitičkih dešavanja koji su se uključivali u program *Al Džazire* na engleskom jeziku da bi njihove izjave bile preuzete i emitovane u centralnoj informativnoj emisiji *Al Džazire Balkans*, a dva puta kao sastavni akteri TV paketa. Varijabla drugo imala je tri predstavnika u 24 analizirana priloga; dva puta se radilo o osobi koja je izvršila fatalne napade, ali napade koji (u tom trenutku) nisu zvanično okarakterisani kao teroristički, te su zato smešteni u ovu varijablu, a treći subjekat iz ove varijable jeste advokat bivšeg borca Islamske države. Konačno, u kategoriji subjekta jedno pojavljivanje imalo je i udruženje građana.

Ako bi se sabrali subjekti iz varijabli policija i vojska, pripadnici ekstremističkih grupa i dvojica potencijalnih terorista iz varijable drugo, dobijamo 28 pojavljivanja (odnosno 42%) subjekata koji sa sobom nose neku vrstu agresivne konotacije. Treba imati u vidu da su u subjekte uračunati i oni akteri koji su u datim prilozima govorili ili su njihove izjave bile prenošene, kao i oni koji su vršili neku radnju. Stoga, policija i vojska i pripadnici ekstremističkih grupa bez obzira na to što čine skoro dve petine ove kategorije nemaju toliko tonskih inserata ili prenesenih izjava kao strani i međunarodni subjekti. Tim subjektima, iako imaju skoro podjednak broj pojavljivanja kao pomenute dve varijable, dato je više prostora pred kamerom i sama njihova pojavljivanja traju

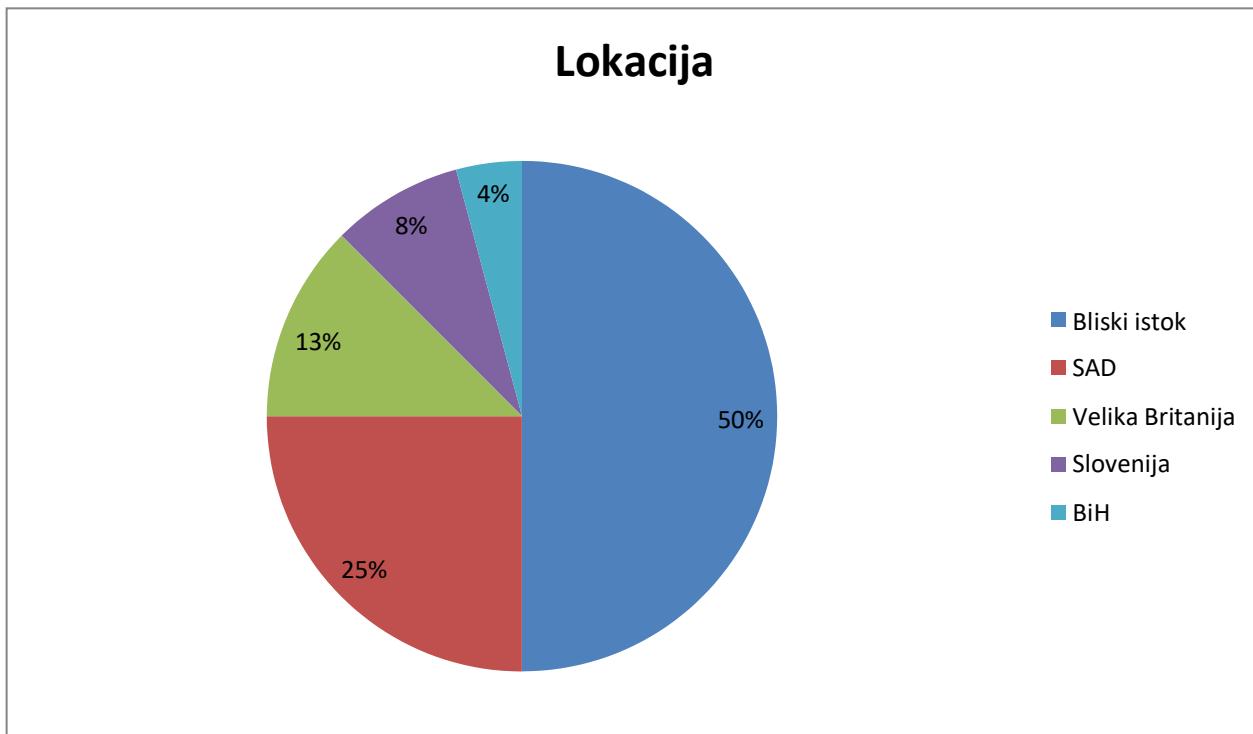
duže te stoga možemo reći da su u analiziranim prilozima bili znatno zastupljeniji. Takođe, pripadnici ekstremističkih grupa imali su dva tonska inserta u svojih 12 pojavljivanja, a oba se mogu okarakterisati kao političke izjave čelnika terorističkih organizacija, a ne zapaljivi iskazi koji promovišu njihovu ideologiju.

3.1.5. Geografska pripadnost subjekta/teme (opština ili država)

Prema geografskoj pripadnosti, najzastupljeniji region sveta u izveštavanju *Al Džazire* od 12. novembra do 12. decembra bilo je područje Izraela i Palestine, koje je bilo lokacija za trećinu od 24 analizirana priloga. Ako se na tih osam priloga pridodaju još i jedan prilog koji je za temu imao unutrašnju politiku Palestine, kao i prilog koji obrađuje bombardovanje libanske ambasade u Siriji od strane Izraela (dakle prilozi koji ne obrađuju sukob Izraela i Palestine, ali sadrže jedne ili druge kao glavne aktere), to znači da su u ukupno 10 priloga glavni akteri bili Izrael i/ili Palestine.

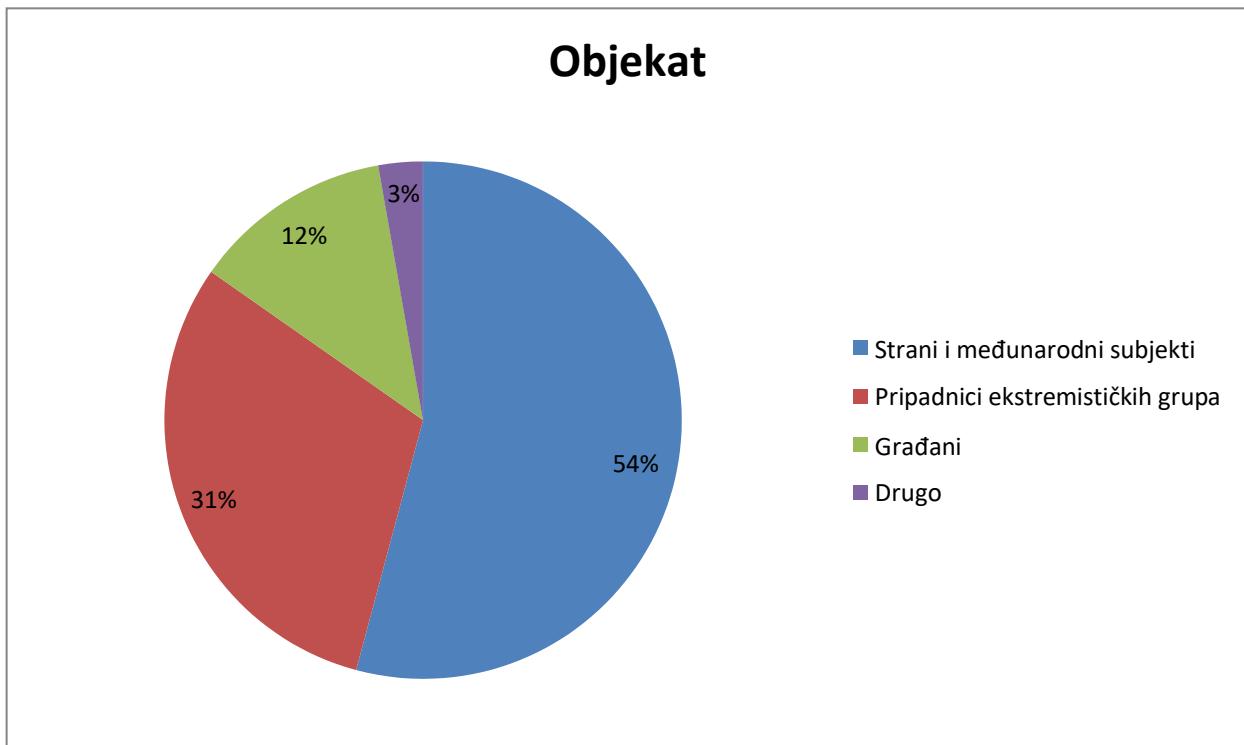
Druga po redu najzastupljenija država jeste SAD koja je bila lokacija u šest priloga od kojih su četiri imala za temu međunarodnu politiku. Doduše, treba napomenuti da su te brojke iskrivljene činjenicom da su u pomenutih šest priloga obrađena ukupno dva različita događaja. Slično je i sa Velikom Britanijom, u kojoj je jedan događaj pokriven kroz tri različita priloga. Zemlje bivše SFRJ bile su lokacija u ukupno tri priloga – Slovenija u dva, a Bosna i Hercegovina u jednom slučaju. Ako uzmemo u obzir da *Al Džazira Balkans* emituje svoj program upravo u zemljama bivše SFRJ, možemo postaviti pitanje nedostatka medijske inicijative koja bi se bavila temama ekstremizma na Balkanu, što je ipak najrelevantnije geografsko područje za gledaoce ove televizije. Preostala dva priloga izveštavala su o događajima u Avganistanu odnosno Turskoj, te stoga ako bismo uzeli široku definiciju Bliskog istoka¹⁵ možemo reći da je polovina od 24 analizirana priloga za lokaciju imala ovaj deo sveta, kao i to da je u 10 od tih 12 priloga glavna tema bio neki vid sukoba ili nasilja.

¹⁵ U pitanju je definicija koju koristi Starović u knjizi „Bliski istok, kratko i jasno“. Prema njoj, u područje Bliskog istoka ulazi 25 država sa tri kontinenta, uključujući Avganistan kao najistočniju i Tursku kao najseverniju zemlju (Starović, 2014: 10).

3.1.6. Objekat

Strani i međunarodni subjekti pojavili su se u ulozi objekta 39 puta, što je za 12 više nego u ulozi subjekta. Kao i kod kategorije subjekat, ovu varijablu prevashodno čine metonimijski objekti (Izrael, SAD), političke stranke, diplomate itd. a veći broj pojavljivanja ove varijable u odnosu na kategoriju subjekat objašnjava to što su u nju svrstani i policija i vojska određenih zemalja, jer u kategoriji objekta nisu izdvojeni kao zasebna varijabla. Sledeći po zastupljenosti jesu pripadnici ekstremističkih/terorističkih grupa koji su se u ulozi objekta našli ičke organizacije, u najvećem delu Hamas, Islamski džihad i Islamska država 22 puta. Sa jednim izuzetkom (Štajerska straža), svi članovi ove varijable su teroristi ili teroristički. Ova varijabla ima deset pojavljivanja više nego u kategoriji subjekta, što nije iznenađujuće s obzirom na to da korpus istraživanja čine prilozi o ekstremizmu i terorizmu. Ono što možda iznenađuje jeste znatno veća zastupljenost stranih i međunarodnih subjekata, ali ova činjenica se može objasniti velikim brojem priloga sa temom međunarodne politike u kojima strani subjekti međusobno govore jedni o drugima, kao i širokom prirodom ove varijable jer su u nju uključeni pojedinci, organizacije, države, kao i pripadnici policije i vojske.

Što se tiče teme priloga u kojima se pripadnici ekstremističkih grupa pojavljuju u ulozi objekta, devet ih je iz oblasti međunarodne politike ili proceduralnih pitanja, a preostalih šest iz varijabli odmazda vlasti prema ekstremistima/teroristima odnosno odmazda ekstremista/terorista prema građanima. Sami građani u ulozi objekta našli su se devet puta, tačnije osam kao učesnici događaja ili svedoci, a jednom u drugoj ulozi (porodice stradalih). Ova varijabla predstavlja najveću razliku u odnosu na kategoriju subjekat – građani se ne pojavljuju kao subjekti (čak ni u anketama, kojih nije bilo u analiziranim prilozima) već isključivo kao objekti. Od tih pojavljivanja, u pet različitih priloga građani su bili žrtve koje su stradale u oružanim ili terorističkim napadima. Drugu razliku u odnosu na kategoriju subjekta predstavlja nepojavljivanje novinara i stručnjaka u ulozi objekta, što ne čudi jer je svrha njihovog pojavljivanja u prilozima komentarisanje drugih pojedinaca. Varijabla drugo pojavila se dvaputa

– jednom su tako okarakterisani „migranti i izbeglice“, a drugi put hipotetički osuđenici za terorizam (ne konkretnе osobe, već zamišljeni objekti spekulacija).

3.1.7. Odnos novinara prema temi i subjektu

Novinari *Al Džazire* su u sva 24 analizirana priloga imali neutralan stav prema temi i subjektu. Njihovi prilozi uvek su koristili nepristrasan jezik, oslanjali su se na činjenice i prenošenje informacija nasuprot donošenju vrednosnih sudova, pružali su više različitih perspektiva nekoj prići kad god je to bilo moguće i oslanjali su se na saopštenja zvaničnih institucija prilikom karakterisanja događaja.

3.1.8. Odgovarajuća upotreba terminologije

S obzirom na neosporno veliku ulogu koju mediji imaju kao prenosioci poruka i glavni izvor informacija za najveći broj ljudi na planeti, neophodno je da tu odgovornost opravdaju profesionalnim izveštavanjem koje između ostalog podrazumeva i odgovarajuću upotrebu terminologije. „Da su imena ljudskih grupa mnogo više od pukih reči“, nešto je što „sukobi u mnogim delovima sveta ne prestaju da svedoče“ (Šare, 2004: 151). Teme koje su predmet ove analize vrlo su podložne upotrebni negativne stereotipizacije i zapaljive retorike, a obaveza je medija da odoli iskušenjima senzacionalizma i diskriminatorene ideologije u svom diskursu.

„Žigosanje je prvi korak ka potiskivanju grupa ljudi iz glavnih tokova društva, njihovom izopštavanju, neretko legalizovanom nasilju nad njima ili čak fizičkom uništenju“ (Šare, 2004: 167).

Kao i u kategoriji odnos novinara prema temi i subjektu, i u upotrebi odgovarajuće terminologije novinari *Al Džazire* su bili vrlo profesionalni. U sva 24 analizirana priloga upotrebljavali su odgovarajuću terminologiju, odnosno nije se mogla pronaći vrednosna karakterizacija određenih pojedinaca, grupa ili organizacija i događaja. Neki od primera upotrebe odgovarajuće terminologije jesu: „kontroverzna slovenačka takozvana Štajerska straža“, „komandant brigade Kuds, vojne formacije pokreta Islamski džihad“, „palestinski pokret Hamas“, „kontroverznog političara Andreja Šiška“.

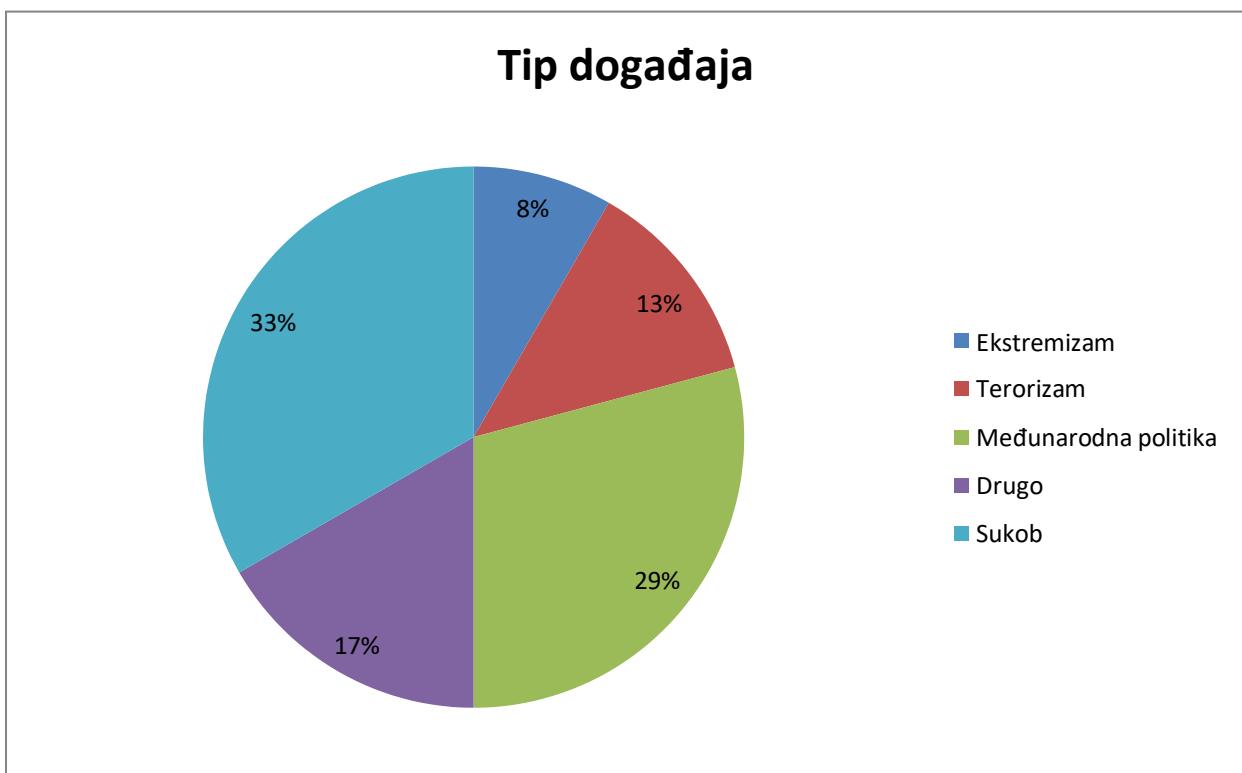
3.1.9. Tip događaja

Najzastupljeniji tip događaja u 16 analiziranih centralnih informativnih emisija *Al Džazire* jeste sukob. Ovo su prilozi u kojima su akteri terorističke organizacije, ali koji ne izveštavaju o terorističkim napadima koje one izvršavaju, već o kontinuiranim oružanim sukobima koji one vode protiv suprotstavljenje vojske. Takvih priloga bilo je osam i svi su izveštavali o oružanim napadima ili uspostavljanju prekida vatre u izraelsko-palestinskom sukobu. Priloga o međunarodnoj politici bilo je sedam i to je drugi najzastupljeniji tip događaja. U pitanju su prilozi u kojima političari i stručnjaci razgovaraju o problemu terorizma i terorističkim organizacijama te su zato uključeni u analizu, ali ovi prilozi nisu izveštavali o oružanim operacijama ovih organizacija. Navedena dva podatka govore da su se u ovom mediju terorističke organizacije češće pojavljivale kao akteri u oružanim sukobima i objekti razgovora na geopolitičkoj (ili akteri na bliskoistočnoj političkoj) sceni nego kao organizacije koje stoje iza konkretnih terorističkih napada, što je verovatno prva asocijacija koju javnost ima kada su one u pitanju.

Sledeći po zastupljenosti (četiri priloga) bili su prilozi koji su svrstani u varijablu drugo, a u njima se govori o dva napada koji zvanične institucije nisu okarakterisale kao teroristički (u Avganistanu i SAD-u), ali se terorizam spominje kao moguća motivacija napadača. Pohvalna je praksa ove televizije da čeka na potvrdu zvaničnih institucija kada je u pitanju karakterizacija događaja čime ne širi nepotrebnu paniku. Sa druge strane, napad u Londonu jeste potvrđen kao teroristički¹⁶; on je obrađen kroz tri priloga tako da su sva tri potpala pod varijablu terorizam,

¹⁶ Napad je izvršio Usman Kan koji je 2012. osuđen za planiranje terorističkog napada, a pušten je uslovno iz zatvora 2018. godine. Napad se desio 29.11.2019. na Londonskom mostu gde je Kan nožem ubio petoro ljudi od kojih je

koja i jeste sledeća po zastupljenosti. Ova varijabla ubraja nasilne događaje koji za posledicu imaju ljudske i materijalne žrtve, a učinjeni su u cilju promovisanja određene ideologije. Od ekstremizma se razlikuju po tome što podrazumevaju konkretnu akciju, dok se ekstremizam zaustavlja na promovisanju diskriminatorne ideologije. Najmanje zastupljen bio je upravo ekstremizam – oba priloga u kojima je ovo tip događaja izveštavaju o akcijama slovenačke Štajerske straže. U pitanju su kratki prilozi koji ne ulaze u dublu problematike ovog dešavanja, što kombinovano sa nedostatkom preventivne medijske inicijative govori da novinari *Al Džazire* nisu posvećivali previše pažnje temi balkanskog ekstremizma u analiziranom periodu. Sa druge strane, tri priloga koja izveštavaju o terorističkom napadu urađena su umereno, distancirano i sa profesionalnom upotrebom terminologije, ali treba napomenuti i to da su oni emitovani dan nakon terorističkog napada koji je u pitanju¹⁷, tako da ne bi valjalo donositi konačne zaključke na osnovu njih.

3.1.10. Oprema teksta

Analizirani prilozi *Al Džazire* najčešće su bili opremljeni izjavama političara/stručnjaka (12 slučajeva).

---

dvoje poginulo. Uz pomoć jednog britanskog građanina koji je razoružao napadača policija je ustrelila Kana na mestu zločina, a odgovornost za napad preuzeila je Islamska država.

¹⁷ Napad se desio na dan kada centralna informativna emisija nije analizirana.

Prilozi koji za lokaciju imaju SAD i Veliku Britaniju gotovo uvek imaju prenešene izjave političara/stručnjaka iz ovih zemalja (najviše Donald Trampa odnosno Borisa Džonsona) i to su prilozi sa najčešće prenesenim izjavama, iako su generalno posmatrano prilozi sa Bliskog Istoka zastupljeniji.

Druga najzastupljenija opremljenost jesu snimci terena posle dešavanja – u 11 priloga. Kao ovaj tip snimaka, *Al Džazira* je više prikazivala samo mesto događanja, koristeći snimke određenih gradova kao „pokrivalice“ u prilozima, nego snimke samih ljudi – žrtava ili svedoka. Prilozi koji su izveštavali o događajima u kojima je bilo žrtava nikada nisu prikazivali same žrtve, već prevashodno eventualnu materijalnu štetu ili samo neutralne kadrove mesta događanja, poštujući na taj način etičke norme time što nisu eksplisitno prikazane posledice nasilja.

Treći po zastupljenosti jesu prilozi koji sadrže snimke terena u toku dešavanja (devet priloga). Četiri od tih devet dešavanja su vazdušni napadi u izraelsko-palestinskom sukobu, a snimci kojima su ovi prilozi opremljeni imaju široki kadr mesta u kojima je napad izvršen, ponovo bez eksplisitnog prikazivanja žrtava. Tri priloga takođe imaju snimke oružanih sukoba, ali na zemlji; scene koje prikazuju jesu pucanje iz pušaka – uvek u trajanju od svega nekoliko sekundi i nikada sa prikazivanjem ubistava tokom tih kadrova. Preostala dva priloga iz ove varijable ne prikazuju nasilne događaje, već imaju „pokrivalice“ marširanja paravojske i snimaka deportacije. Generalno, u prilozima *Al Džazire* vizuelna oprema je tu da dopuni i ilustruje prilog, da pruži dodatne informacije ali ne i da „zaseni“ informativni deo priloga svojom eksplisitnošću. Iako se radi o temi u kojoj je vrlo lako preći granice dobrog ukusa, novinari *Al Džazire* su u analiziranim prilozima zadržali profesionalni integritet ne zloupotrebljavajući moć televizije kao vizuelnog medija prikazivanjem eksplisitnih snimaka nasilja, ubistava ili krvoprolića, već držanjem profesionalne distance i poštovanjem žrtava i aktera.

3.1.11. Žanr

Većina priloga (13 od 24) žanrovski su okarakterisani kao vesti. U pitanju nisu opširni prilozi, jer gotovo svaki (sa jednim izuzetkom) sadrži jednog ili maksimalno dva subjekta. Vesti predstavljaju najkraći i najjednostavniji žanr, te stoga možemo zaključiti da su događaji preneseni u vestima oni kojima medij posvećuje najmanje pažnje. Međutim, to nije potpuno tačno u slučaju *Al Džazire* jer je uređivačka politika ovog medija takva da važnije događaje prvo obradi u kraćoj formi – vesti, a zatim u opširnijoj – TV paketima. Sledeći po zastupljenosti su TV paketi (šest). TV paket predstavlja složenu novinarsku formu – to su prilozi koji traju nekoliko minuta, sadrže izjave više sagovornika sa različitih strana određene teme i ne prenose samo informacije nego dublje i detaljnije ulaze u neki društveni problem. Prema tome, događaji obrađeni u TV paketima su oni kojima medij posvećuje najviše pažnje, a šest TV paketa *Al Džazire* u posmatranom periodu za svoju temu imalo je širi kontekst međunarodnih sukoba i posledice koje terorizam i konkretni teroristički napad imaju na međunarodne odnose i geopolitiku. Pet od tih šest su autorski TV paketi u kojima se novinari pojavljuju pred kamerom i svih pet su novinari *Al Džazire* na engleskom jeziku. Preuzimanje priloga sestrinske televizijske kuće česta je pojava za centralnu informativnu emisiju balkanske *Al Džazire* – to su prilozi iz delova sveta u kojima ona nema svoje reporterе tako da oni bivaju sinhronizovani na bošnjački jezik i tako puštani domaćoj publici. Tako je i sa pomenutih pet TV paketa, koji svi za temu imaju međunarodnu politiku, a reporteri se javljaju iz pojasa Gaze (tri puta) i po jednom iz Vašingtona odnosno Londona.

Takođe, četiri od pet TV paketa emitovani su nakon prvobitne vesti u kojoj se saopštavaju najvažnije informacije o određenom događaju, tj. kao sledeći prilog u kojem se detaljnije i opširnije izveštava o prethodno pomenutom događaju. TV paket koji nije preuzet od *Al Džazire* na engleskom jeziku za lokaciju ima Bosnu i Hercegovinu, tema su mu proceduralna pitanja u vezi sa ekstremističkim grupama, ali u njemu pred kamerom ne možemo videti novinara koji je pripremio prilog.

Konačno, treći i poslednji žanr koji se pojavio u analiziranim prilozima *Al Džazire* je izjava. Ovaj žanr predstavlja komentar pojedinca na određenu temu, što znači da nudi viđenje jedne strane na datu temu te je stoga važno analizirati ko su individue čije se izjave prenose. Priloga koji su tako okarakterisani bilo je pet, a akteri čije izjave oni prenose čine državni vrh Sjedinjenih Država u dva navrata (predsednik SAD i ministar odbrane) i Velike Britanije jedanput (britanski premijer). Subjekti koji daju izjave u preostala dva priloga jesu stručnjaci čije su izjave takođe preuzete sa *Al Džazire* na engleskom jeziku u kojoj su oni bili uključeni u program, tako da i njih možemo videti pred kamerom. Ovi prilozi razlikuju se od onih koji prenose izjave političara jer imaju funkciju sličnu kao i TV paketi – dolaze nakon vesti u kojima su prenesene osnovne informacije, a zadatak stručnjaka je da detaljnije analizira dati događaj. Pretežna tema za priloge žanrovske određene kao izjave je, kao i sa TV paketima, međunarodna politika.

3.1.12. Odnos subjekta prema objektu

Subjekti su prevashodno imali neutralan stav prema svojim respektivnim objektima, tačnije u 47 slučajeva. Ovi stavovi najčešće su se mogli pronaći u izjavama političara, portparola, stručnjaka itd. od kojih se i očekuje da imaju relativno umerene stavove i da ne daju zapaljive izjave. Novinari *Al Džazire* (u prilozima u kojima su vršili ulogu subjekta) takođe su imali neutralan stav prema objektima svog izveštavanja koji su neretko uključivali aktere na suprotstavljenim stranama određenog konflikta. Sledeći po zastupljenosti jesu negativni stavovi, kojih je bilo 34 (odnosno 40%). Dok su se neutralni stavovi mogli pronaći najviše u izjavama, negativni stavovi bili su prevashodno ispoljeni konkretnim nasilnim radnjama – bombardovanjima, oružanim napadima, terorističkim aktima – pa tek onda osudama i negativnim komentarima zvaničnika. Prilikom prenošenja negativnih izjava, novinari *Al Džazire* su gledali da se ograde od takvih stavova tako što su koristili konstrukcije poput „kako kaže“ ili „kako tvrdi“ i time prepustali akterima da iznose svoje stavove umesto pukog prenošenja njihovih izjava koje bi se moglo protumačiti kao iznošenje stavova novinara ili samog medija. Pozitivni stavovi bili su ubedljivo najmanje izraženi, samo u pet slučajeva. U četiri od tih pet zvaničnici su ispoljavali pozitivan stav prema institucijama vlastitih ili savezničkih država, dok su u preostalom slučaju objekat prema kojem je izražena podrška bile porodice stradalih u napadu na Floridi.

3.1.13. Izvor

Skoro dve trećine priloga (15 od 24) je u ovoj kategoriji smešteno pod varijablu nepotpisanog izvora, jer u tim prilozima nije bilo pomena o izvoru informacija. S obzirom na veličinu ovog medija i na globalnu rasprostranjenost njegovih reportera, može se pretpostaviti da su izvor informacija u ovim prilozima sami novinari *Al Džazire*, ali pošto to nije napomenuto ovi prilozi

su smešteni pod varijablu nepotpisano. Prilozi za koje je definitivno poznat izvor informacija jesu autorski prilozi odnosno TV paketi, kojih je bilo šest. Pored njih, i dve izjave stručnjaka koji su bili uključeni u program su u kategoriji izvora uračunati u varijablu novinar, što znači da je ukupno osam priloga, odnosno jedna trećina, za izvora imalo novinara. U samo jednom navratu je za izvora naveden drugi medij, tačnije drugi mediji, i to je bilo u slučaju navođenja broja mrtvih u vazdušnom napadu na Damask, kada su kao izvor kreditovani „sirijski državni mediji“. Pored ovog, još jedan prilog je u kategoriji izvora bio uračunat u varijablu drugi medij, ali ne u pravom smislu te sintagme. Naime, radi se o prilogu o oduzimanju oružja slovenačkoj Štajerskoj straži u kojem je *Al Džazira* iskoristila arhivski video materijal slovenačkog lista *Delo*, što je i bilo naznačeno na ekranu. To znači da je ovaj prilog što se tiče izvora bio nepotpisan, ali je takođe uračunat i u varijablu drugi medij, i po tome je jedini prilog koji je u ovoj kategoriji istovremeno uračunat u dve različite varijable.

3.1.14. Zaključak

Televizija *Al Džazira* je u svom izveštavanju o ekstremizmu i terorizmu u analiziranim centralnim informativnim emisijama pokazala visok nivo profesionalnosti i kompetencije. U prilozima koji govore o nimalo jednostavnim temama i društvenim problemima čiji koren seže duboko u prošlost, novinari *Al Džazire* su uspevali da ostanu nepristrasni i poštuju etičke norme svoje profesije. Pohvalna je i praksa ove televizije u kojoj se trudi da nakon saopštавanja bazičnih informacija o određenom događaju pruži i širi društveno-politički kontekst datog dešavanja koji je ipak neophodan za potpuno razumevanje ovako kompleksnih događaja. Sa tim u vezi je i angažovanje i davanje reči reporterima sa mesta dešavanja i stručnjacima za datu oblast, koji poznaju lokalne prilike i aktere aktivne na njemu. Stoga ne čudi ni ne mali broj autorskih TV paketa, koji iako nisu u većini po broju pojavljivanja ipak zauzimaju popriličan prostor u centralnim informativnim emisijama posmatrano na osnovu vremena koji u njima zauzimaju, jer svaki od njih traje po nekoliko minuta. Na visokom nivou je i tehnička opremljenost priloga emitovanih na ovoj televiziji, što ne bi trebalo da čudi s obzirom na globalnu rasprostranjenost ove medijske kuće, a samim tim i popriličan broj priloga preuzetih od *Al Džazire* na engleskom jeziku (veće *Al Džazire*). Činjenica da polovina priloga za lokaciju ima neku od zemalja Bliskog istoka¹⁸, odnosno da su gotovo u svim prilozima glavni subjekti ili objekti akteri iz ovih zemalja govori više o geopolitičkoj situaciji kada je ova tema u pitanju, nego o samoj televiziji *Al Džazira*. Doduše, većina priloga koji izveštavaju o ekstremizmu i terorizmu nije imala nasilan događaj ili oružan sukob za glavni povod, već su to pre bili diplomatski sastanci i ostali prilozi sa temom međunarodne politike i proceduralnih pitanja u vezi sa ekstremističkim grupama. Dakle, prema svemu tome, televizija *Al Džazira* se u periodu od 12. novembra do 12. decembra 2019. godine pokazala kao primer dobre prakse za izveštavanje o ekstremizmu i terorizmu.

3.2. Monitoring centralnih informativnih emisija Radio-televizije Srbije

¹⁸Prema već navedenoj definiciji.

3.2.1. Kontekst medija i emisije

Radio-televizija Srbije (RTS) je 2006. godine zvanično postala medijski javni servis Republike Srbije na čijim se frekvencijama danas emituju radijski i televizijski programi, koji su napretkom tehnologije obogaćeni i internet sadržajima, koji se objavljuju na njihovom zvaničnom sajtu. Osnovna uloga ove kuće, što i jeste u funkciji svakog javnog servisa, jeste da informiše, obrazuje i zabavi, a kako se navodi na internet prezentaciji RTS-a, ona je i institucija koja „ima posebnu ulogu u društvenom, kulturnom i političkom životu Srbije“¹⁹. Upoznajući publiku sa osnovama rada na svom sajtu naveli su i da RTS neguje vrednosti demokratskog društva, te da nema političke pristrasnosti u izveštavanju, i da kao takav „doprinosi boljem kvalitetu života svakog pojedinca i društva u celini“²⁰. RTS je deo Evropske radiodifuzne unije uz još 73 televizijske i radio stanice iz 56 evropskih zemalja. RTS se, kao i Radio-televizija Vojvodine, koja je pokrajinski javni servis, osim soptvenim prihodima, finansira delom iz budžeta države i delom novcem građana koji plaćaju taksu putem pretplate. Od 1. januara 2020. godine građani taksu putem računa za struju umesto 220 plaćaju 255 dinara mesečno.

RTS svoje početke beleži još 1924. kada su se putem radijskih frekvencija čuli prvi signali Radio Beograda, iz kojeg se kasnije, rodila i televizija. Tačnije, 1958. godine počelo je emitovanje eksperimentalnog programa jugoslovenskih televizijskih stanica, između ostalog, i Televizije Beograd. Ona je sve do 1990. godine bila deo mreže Jugoslovenske radio-televizije (JRT), a dve godine kasnije je počela da emituje program pod okriljem Radio-televizije Srbije. Ona danas broji više različitih programa - RTS 1 i RTS 2, koji su dostupni na nacionalnim frekvencijama, RTS 3, RTS SAT i programi žanrovski usmereni koji se mogu gledati samo putem određenih kablovskih operatera. Prvi program RTS-a nemenjen je najširoj publici i nudi najraznovrsnije sadržaje, te je samim tim i najgledaniji od svih televizijskih kanala.

Centralna informativna emisija RTS-a „Dnevnik 2“, emituje se na Prvom i Satelitskom programu Radio-televizije Srbije svake večeri od 19.30 časova. Sadržaj emisije može da se pogleda i u odloženom terminu, budući da se cela emisija objavljuje na njihovom sajtu svako veče u 21 čas. Ova emisija postoji još od osnivanja prethodnice RTS-a - Televizije Beograd, 1958. godine. U proseku ona traje oko 30 minuta, a emituje najvažnije vesti iz zemlje i inostranstva, koje pripremaju različite redakcije. „Informativni program nesumnjivo je u službi Srpske napredne stranke zaključak je analiza centralnih informativnih emisija i monitoringa medijskog izveštavanja uoči izbora koje je poslednjih godina obavljala Novosadska novinarska škola“. ²¹

O kvalitetu programa, produkcije i zadovoljavanja interesa građana brine Programski savet. Generalni direktor RTS-a je Dragan Bujošević, a glavni i odgovorni urednik informativnog programa Nenad Lj. Stefanović.

3.2.2. Metod

¹⁹ Dostupno na: <http://www.rts.rs/page/rts/ci/javniservis/story/280/upoznajte-rts/67326/upoznajte-rts.html>

²⁰ Isto

²¹ Dostupno na: <https://serbia.mom-rsf.org/rs/mediji/detail/16/outlet/rts-1/>

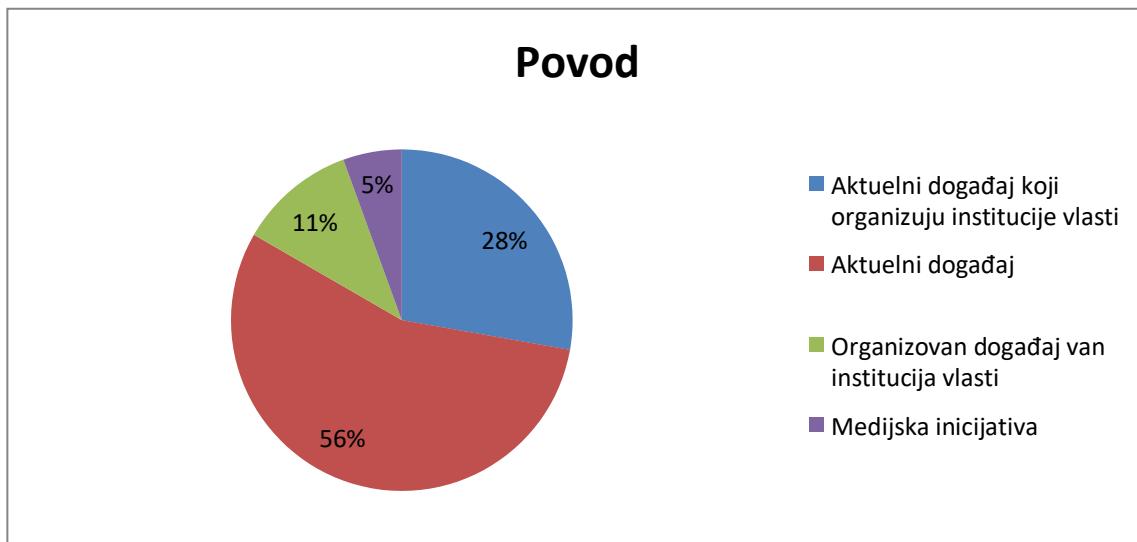
Cilj istraživanja bio je da se utvrdi na koji način je RTS informisao građane o nasilnom ekstremizmu i terorizmu jer je javni servis „značajan faktor demokratizacije društvenih odnosa i katalizator otvorenog društva” (Veljanovski, 2005: 21). I po svojoj definiciji javni servis je radio- televizijska organizacija „osnovana u ime opšte javnosti i finansirana iz javnih prihoda, koja raznovrsnim, uravnoteženim, visokokvalitetnim programima zadovoljava potrebe najvećeg mogućeg broja građana, odnosno, najšire javnosti, nepristrasno i bez diskriminacije” (Veljanovski, 2005: 28). Upravo je zato i važno da se utvrdi da li je RTS kao javni servis Srbije, odnosno, njegov Prvi program izveštavao o nasilnom ekstremizmu i terorizmu, na koji način to čini i da li određeni akteri u takvom medijskom sadržaju implicitno ili eksplicitno šire poruke koje pozivaju na nasilje. Cilj je i utvrditi o kakvoj vrsti nasilja se u „Dnevniku” na RTS-u u analiziranom periodu najviše izveštavalо i da li se u toj emisiji prikazuju događaji iz celog sveta koji za cilj imaju širenje određene ideologije nasiljem ili samo iz određenog regiona.

Za potrebe istraživanja analizirao se sadržaj u kojima je prepoznat takav sadržaj, emitovan svakog drugog dana u centralnoj informativnoj emisiji Dnevnik 2 u periodu od 12. novembra do

12. decembra. Uzorkovano je ukupno 16 emisija u pomenutom periodu. U tih 16 emisija u 18 priloga prepoznat je sadržaj koji je propagirao nasilni ekstremizam ili terorizam ili je RTS ovim temama posvetio pažnju iz uloge borbe protiv takvih vidova nasilja.

3.2.3. Povod

Povod za izveštavanje o nasilnom ekstremizmu i terorizmu u centralnoj informativnoj emisiji Dnevnik 2 na RTS-u u 56 odsto priloga bio je aktuelan događaj. Slede ih i događaji koje organizuju vlasti, kojih je bilo u 28 odsto priloga, dok su oni koji su organizovani van institucija vlasti bili povod izveštavanja RTS-a u 11 odsto priloga.

Navedeni rezultati mogli bi da ukazuju na to da RTS o posmatranoj temi izveštava uglavnom samo kada je ona uzrokovana određenim napadima, izrečenim pretnjama, govorima mržnje ili stalnim podsećanjem na sukobe iz prošlosti. Takva praksa svakako se ne može smatrati dobrom jer na javnom servisu definitivno nedostaje više samostalno iniciranih priloga istraživačkog karaktera o terorizmu i nasilnom ekstremizmu, pogotovo onih koji bi se analitički i problemski bavili ovom temom, dodatno objašnjavali njihove uzroke (ili moguće uzroke) i posledice koje može imati po stanovništvo, ali i proveravali da li su nadležne službe bile na visini zadatka ili su u toku određenih akcija zakazale i sl. Pojednostavljeni, nedostaju prilozi koji bi dali širi kontekst kriznim događajima.

Nedostaje priloga koji bi nakon određene vanredne situacije izvukli neke pouke jer novinari mogu „da postave pitanje o odgovornosti i postupcima nadležnih organa, građanskog društva i političara” (Marthoz, 2017: 103). Takav nedostatak najbolje bi se mogao ilustrovati izveštajem o terorističkom napadu na londonskom mostu u kojem je dvoje ljudi ubijeno, a troje ranjeno u akciji koju je izveo Usman Kan, ranije optužen zbog terorizma, a naknadno pušten na slobodu. Izveštaj opisuje sam napad i njegove posledice, ali nedostaje mišljenje stručnjaka koji bi ukazao na to da li je puštanje na slobodu čoveka koji je ranije optužen za terorizam bilo validno i kakve posledice takvi ishodi mogu da imaju u budućnosti. Kao i neko ko bi mogao da oceni da li je u takvim okolnostima bilo moguće predvideti njegove dalje aktivnosti i da li je i ko podbacio u okviru svojih nadležnosti. Novinar se u emitovanom prilogu pita kako je moguće da se osuđeni terorista, koji je planirao napad na londonsku berzu, zbog čega je dobio 15 godina zatvora, pusti na slobodu posle svega polovine odslužene kazne samo sa nanogicom. Nakon toga je emitovana izjava premijera Velike Britanije Borisa Džonsona koji razjašnjava zašto je ubica pušten na slobodu i kaže da je takav sistem pogrešan, te da je i ranije upozoravao na tu meru.

Treba reći da je povod za emitovanje priloga, prikazanog 6. decembra 2019, koji govori o migrantima na severu zemlje, to što sve više migranata kroz Srbiju pokušava da dođe do zemalja Evropske unije, i što je sa severa zemlje tog dana prebačeno više grupa izbeglica u prihvati centar u Preševu, ali je ovaj prilog istovremeno i medijski iniciran (iako nije tako kodiran). Ovaj događaj jeste izabran kao povod za izveštavanje, ali je tema o migrantima prikazana i iz drugih uglova i fokusa priče. Najpre kroz živo uključenje novinarke iz Preševa koja je najavila izjave Gorana Ćirića iz Komeserijata za izbeglice i migrante koji je rekao da im je sve u centru u Preševu obezbeđeno, kao i Radoša Đurovčića iz Centra za zaštitu i pomoć tražiocima azila koji je govorio o tome da je neophodno povećati kapacitete smeštaja za migrante, jer, kako je rekao, Srbija postaje tampon zona za migrante na putu ka Evropskoj uniji. Novinarka je kao dodatak ovom događaju najavila i prilog koji je priredio njen kolega dopisnik koji javlja da su građani Kanjiže tražili od MUP-a veći broj policajaca na ulicama. Emitovani su video snimci migranata koji se kreću oko srpsko-mađarske granice uz izjavu koordinatora za migrante Roberta Lacka koji je rekao da građani strahuju jer migranti ulaze u napuštene kuće, stare zgrade i neke institucije, da roditelji nose svoju decu u škole jer ne smeju da ih puštaju same. Potom je emitovana i anketa sa sugrađanima koji su potvrdili da strahuju, iako incident sa migrantima nije bilo. Isti prilog sadržao je i izjave migranata koji pričaju o tome gde žele da idu, da nemaju gde, da će spavati na ulici i da je teško ući u Mađarsku. Preneti su i podaci mađarske policije o tome da su privredni oni koji su pokušali ilegalno da uđu u zemlju. Novinari RTS-a su ovu temu delimično dobro uradili, jer je priča sagledana iz više aspekata i uključila i nadležne i građane i migrante. Međutim, čini se da je segment o strahu građana nedovoljno obrađen i iskorišćen kao fokus priče. Strah je dodatno u prilogu podgrejan i emitovanjem snimaka migranata koji se u grupama kreću mestima uz duž granice. Nedostaje interpretacija straha građana,⁴⁸ zašto je on uzrokovani i da li je

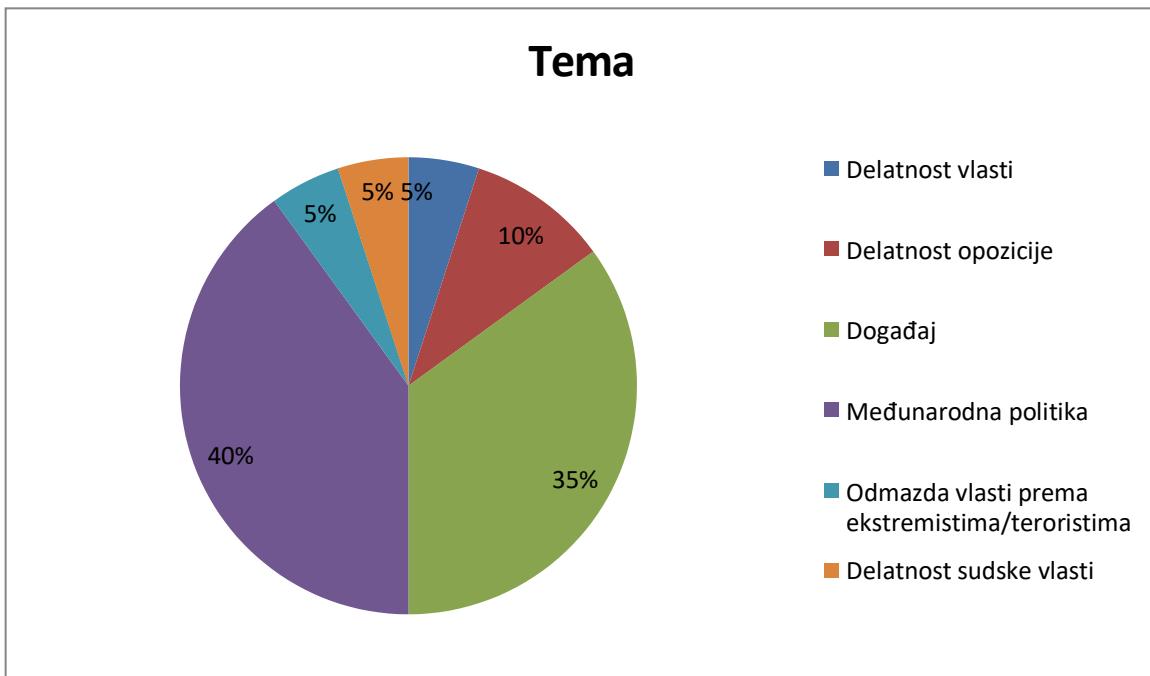
osnovan. Ovakvo izveštavanje bi moglo da raširi paniku među građanima i pošalje sliku o tome da su migranti tiha pretnja po građane Srbije.

Samo jedan prilog inicirao je sam RTS. U pitanju je priča o ubijanju 45 kosovskih Albanaca 1999. godine u selu Račak, a povod za izveštavanje o ovoj akciji bilo je to što je, kako je voditeljka emisije u studiju rekla, protiv predsednika Srbije Aleksandra Vučića u Prištini podneta krivična prijava pred specijalnim tužilaštvom Kosova „zbog negiranja navodnog zločina”. Ona je najavljujući prilog rekla i da se albanski premijer Edi Rama na svom Triter nalogu pita kako je moguće da se u današnje vreme negira dokumentovani ratni zločin kao što je Račak na šta je, kako je rekla, ministar odbrane Aleksandar Vulin odgovorio da bi Albanci trebalo da prestanu da žive u samoobmani da su žrtve i da dozvole Srbima da sahrane svoje mrtve a da kazne odgovorne za njihovu smrt. Prilog koji je potom pušten zapravo je svojevrsna najava dokumentarnog filma

„Račak - laži i istine”, koji je emitovan dan kasnije na Prvom programu RTS-a, što je voditeljka u studiju i najavila, ali tek nakon puštanja priloga u Dnevniku. Budući da u samom prilogu nema informacija o samom povodu (optužbe protiv Vučića, te informacija o tome ko je tužbu podneo i šta bi to moglo da uzrokuje) zbog kojeg je pušten, moglo bi se reći da je on emitovan samo kao reklama dokumentarnom filmu.

3.2.4. Tema

U najvećem broju slučajeva, tačnije u 40 odsto, tema izveštavanja o nasilnom ekstremizmu i terorizmu u Dnevniku RTS-a bila je međunarodna politika, u 35 odsto su to bili određeni događaji, dok se u deset odsto emitovanog materijala govorilo o delatnosti opozicije, a delatnost vlasti bila je tema u pet odsto slučajeva. Sa po jednim prilogom RTS se bavio delatnošću sudske vlasti i odmazdom vlasti prema ekstremistima/teroristima. Rezultati o temi priloga podudaraju se i sa onima do kojih se došlo u analizi povoda.

Očekivano je što su teme međunarodne politike i događaja najzastupljenije u centralnoj emisiji RTS-a, jer je i sam povod za njihovo izveštavanje upravo bio aktuelan događaj u najvećem procentu. Ipak, može se reći da su teme o nasilnom ekstremizmu i terorizmu obrađivane šturo, bez bojenja kontekstom i davanje šire slike o samim događajima, izjavama i njihovim posledicama. Jedan od međunarodnih događaja, a u pitanju je konferencija posvećena regulativi u oblasti azila i migracije, na RTS-u je ispraćen kao izveštaj u kojem se, međutim, podrobnije govorilo o problemu migrantsko-izbegličke krize. Jedan od sagovornika u prilogu rekao je da

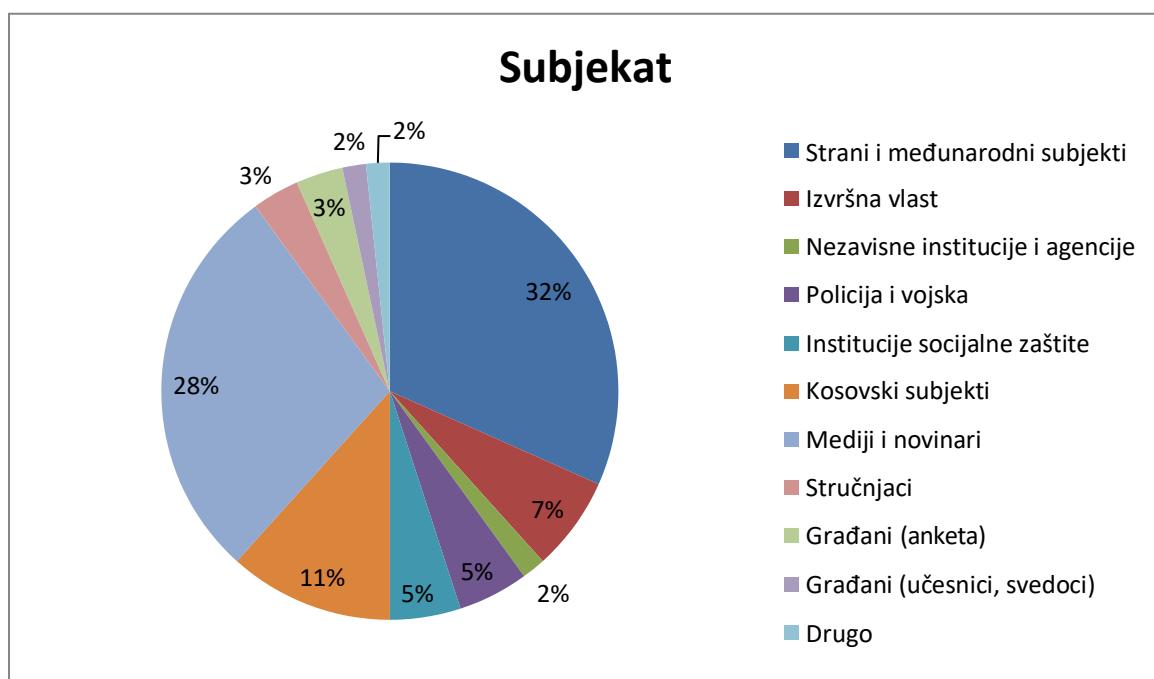
„pitanje migracija nije samo humanitarno, već je pitanje nacionalne sigurnosti svake od evropskih zemalja, što se moglo videti na osnovu terorističkih napada u Briselu i Parizu”.

3.2.5. Subjekat

Ukoliko subjekte, kao što je to slučaj u ovom istraživanju, posmatramo kao one koji govore ili čije su reči prenesene vrlo je bitno identifikovati kako bi se utvrdilo da li su sve strane ili učesnici događaja imali priliku da nešto kažu, tj. da se njihova „reč” čuje. U najvećem broju oni koji su govorili ili čije su se reči prenosile u prilozima bili su strani i međunarodni akteri, kojih je bilo u 32 odsto uzorkovanih priloga Dnevnika. Niko od njih nije primećen kao akter koji se stalno citira u ovoj emisiji, a koji bi se mogao okarakterisati kao neko ko intenzivno širi ideologije ohrabrujući nasilje. Zatim slede novinari, koji su govorili u 28 odsto priloga. To ne može da se smatra dobrom, jer se uočava da su novinari oni koji tokom uključenja, ili kroz najave priloga, prenose nečije poruke. Trebalo bi izbegavati takvo izveštavanje, a više dati reč učesnicima nekog događaja, stručnjacima ili neutralnim osobama

U manjem procentu, tačnije u sedam odsto priloga, govorili su predstavnici izvršne vlasti. Među njima u po dva priloga su se kao subjekti pojavili predsednik Republike Srbije Aleksandar Vučić i

premijerka Ana Brnabić, a određene poruke poslali su i ministar odbrane Aleksandar Vulin i ministar unutrašnjih poslova Nebojša Stefanović. Primetno je da je predsednik republike imao najveći prostor za govor u centralno informativnoj emisiji jer su se njegove izjave puštale pasivno i uglavnom dosta dugo. Predstavnici izvršne vlasti u Srbiji su kroz svoje obraćanje putem medija iskoristili priliku da plasiraju svoja uverenja uglavnom o političarima sa Kosova (Vučić i Vulin), te o svojim neistomišljenicima u zemlji (Brnabić). Reči Nebojše Stefanovića prenete su u prilogu koji govori o tome da je tokom posete Moskvi sa sekretarom Saveta bezbednosti Rusije Petruševim između ostalog sklopio dogovor o suzbijanju terorizma. Ovaj prilog je monitorovan jer se terorizam spominje ali u kontekstu strategije za njegovo suzbijanje. Plasiranje i takvih informacija je dobro, ukoliko se ona predstavi tako da ukazuje na to da je važna za javni interes. Međutim, RTS je očigledno samo preneo saopštenje, verovatno MUP-a, iako to nije navedeno. Ova informacija prenesena je kratko u vidu pročitane vesti, pa su i detalji o zaključenoj strategiji izostali, kao i to koliki značaj ona može imati za suzbijanje terorizma u Srbiji.

U 11 odsto priloga kao govornici pojavili su se kosovski subjekti. U jednom prilogu citirano je saopštenje Vlade Kosova, u drugom je govorio predsednik Nacionalnog Saveta Albanaca Ragmi Mustafa, a u trećem prenesen tvit albanskog premijera Edija Rame. Uočeno je da su se svim kosovskim subjektima albanske nacionalnosti u analiziranim prilozima prenosile reči ili njihova saopštenja, objave sa društvenih mreža, te da nisu svi dobili priliku da im reči budu emitovane kao izjave. Ipak, to nije slučaj sa prilogom o saslušanju predsednika Demokratske partije Kosova i kosovskog parlamenta u prošlom sazivu Kadrija Veseljija u specijalnom sudu u Hagu. U tom prilogu je puštena njegova izjava, ali i reči predsednika skupštinskog Odbora za Kosovu i Metohiju Milovana Drecuna i v.d. kosovskog ministra spoljnih poslova Bedžeta Pacolija. Prenesena je i reakcija Marka Đurića kroz citiranje njegovih reči. Evidentno je da su ove izjave i reči kosovskih subjekata sadržale negativnu konotaciju i uglavnom širile govor mržnje usmeren

ka Srbima, odnosno, Albancima. To se najbolje uočava u primeru najave priloga o slučaju Račak, u kojoj voditeljka prenosi izjave albanskog premijera Edija Rame i ministra odbrane Aleksandra Vulina, koji je između ostalog, na Ramin tvit, u kojem se pita „kako je moguće da se u današnje vreme negira dokumentovani ratni zločin kao što je Račak” rekao „da bi Albanci trebalo da prestanu da žive u samoobmani da su žrtve i da dozvole Srbima da sahrane svoje mrtve, a da kazne odgovorne za njihovu smrt”. Prema Kodeksu novinara Srbije, mediji su dužni da se suprotstave „svima koji krše ljudska prava ili se zalažu za bilo koju vrstu diskriminacije, govor mržnje i podsticanje nasilja”.²² RTS to nije učinio, već je svaku poruku preneo, ne vodeći računa o tome koje posledice mogu izazvati.

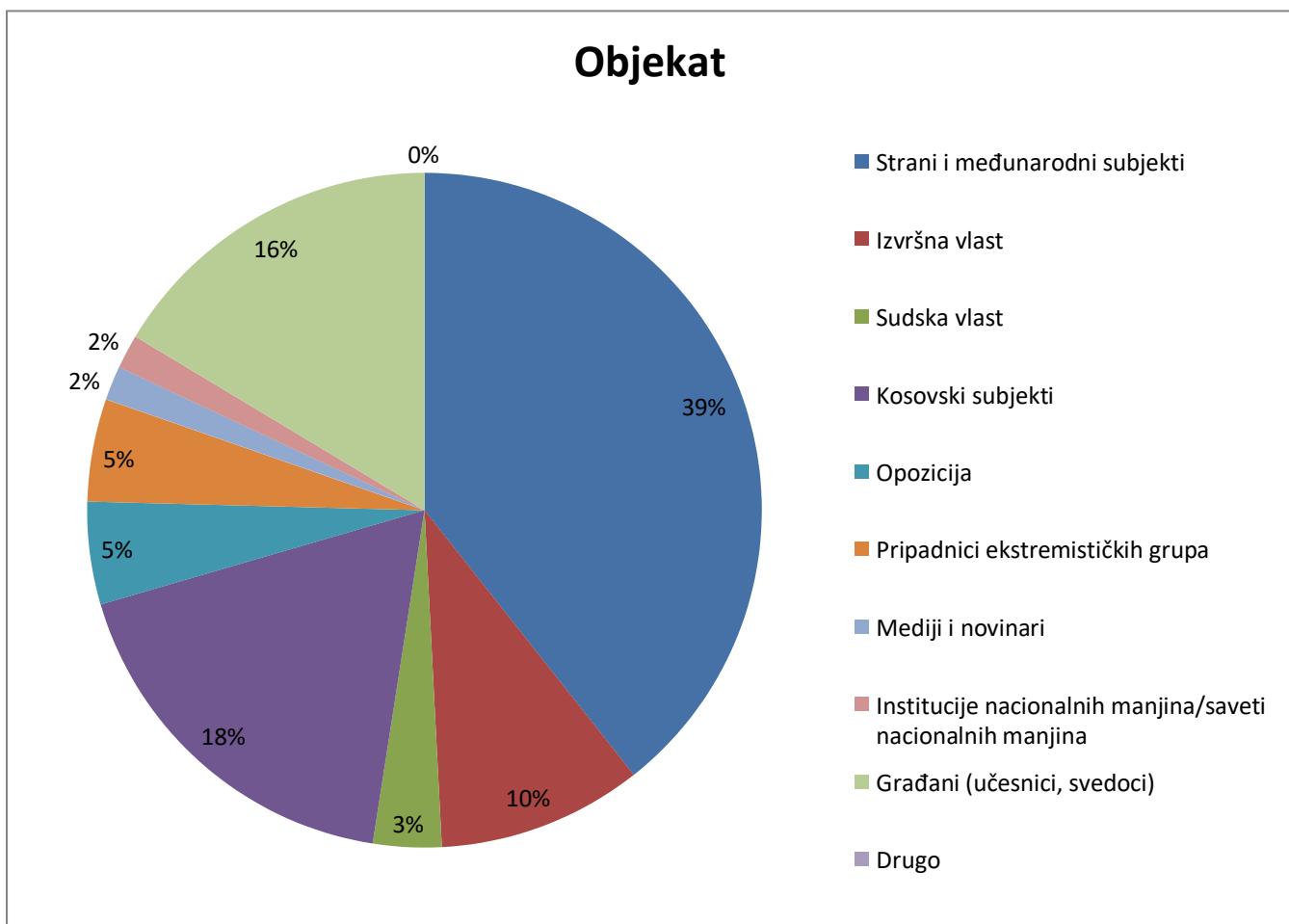
Policija i vojska govorili su u pet odsto priloga. Nezavisne institucije i agencije bili su subjekti u dva odsto priloga, a isto toliko i građani kao učesnici određenog događaja. Građani su kroz anketu bili subjekti u tri odsto priloga, kao i stručnjaci, a i policija i vojska u pet odsto.

3.2.6. Objekat

Kao objekti priloga u 39 odsto slučajeva primećeni su strani i međunarodni subjekti, kojih je ujedno bilo i najviše, što je i logično jer su aktuelni događaji i međunarodna politika u najvećem procentu bili fokus Dnevnika. Manje, tačnije 18 odsto bilo je kosovskih subjekata, a građana kao svedoka ili učesnika određenih događaja u 16 odsto. U deset odsto slučajeva objekti su bili predstavnici izvršne vlasti, opozicija je bila predmet govora u tri priloga kao i pripadnici ekstremističkih grupa, a novinari ili mediji jednom. Sudska vlast pojavila se kao objekat u dva priloga. Institucije nacionalnih manjina, odnosno, njihovi saveti bili su zastupljeni u jednom prilogu, koliko i kategorija drugo.

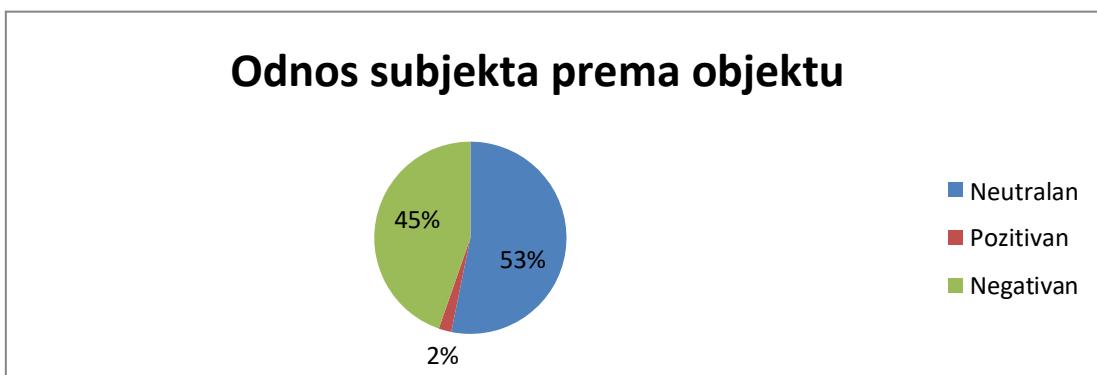
Od međunarodnih aktera po dva puta spominjala se vlast u Rusiji, Nemačkoj, Americi kao i Evropska unija, a ostali samo po jednom, s tim da je najviše bilo njih iz Hrvatske. Među kosovskim subjektima su se po dva puta spominjali Kosovo i Priština (njihova izvršna vlast).

²²http://www.savetzastampu.rs/doc/Kodeks_novinara_Srbije.pdf

3.2.7. Odnos subjekta prema objektu

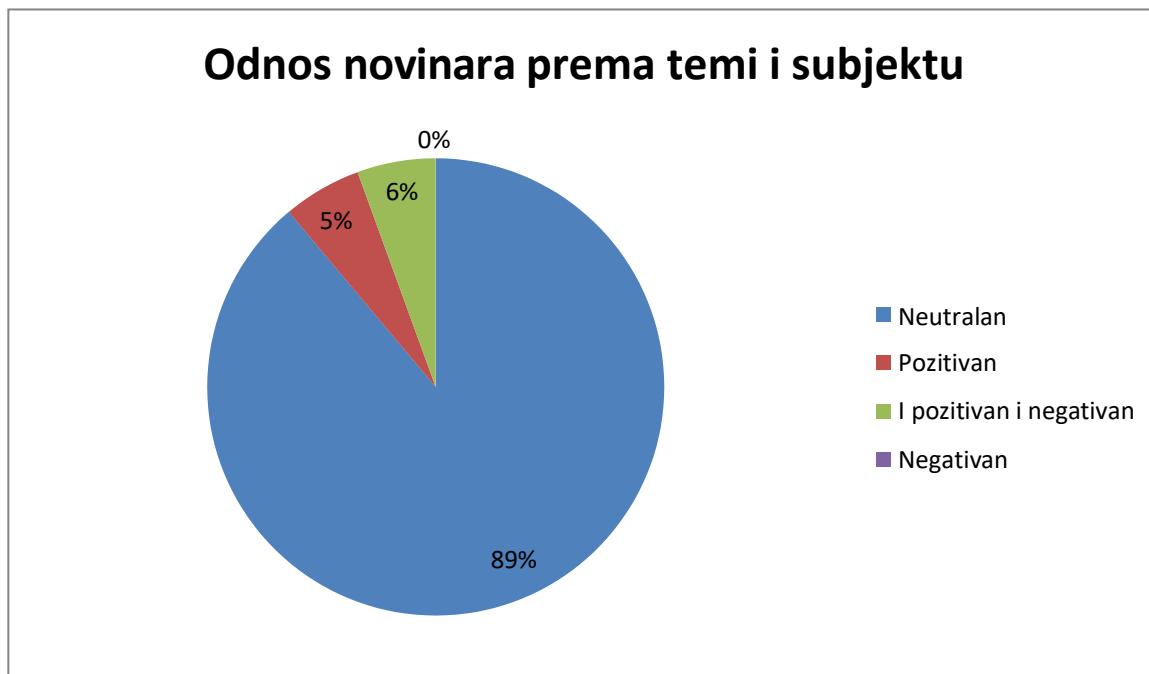
Subjekti su prema objektima najčešće zauzimali neutralan stav i to u 53 odsto uzorkovanih priloga. Neutralni stav bio je zastupljen u najvećem procentu upravo zbog toga što su se kao subjekti u velikom broju javljali novinari RTS-a, koji su, bez obzira na temu, zadržali objektivnost. U 45 odsto priloga subjekti su zauzimali negativan stav ka objektu, a u jednom prilogu (2 odsto) su zauzimali pozitivan stav.

Ovi rezultati i ne čude mnogo jer se tema koja se obrađuje u istraživanju odnosi na nasilne ekstremiste ili teroriste, a budući da je i govor mržnje jedan od sredstava kojima se oni služe, nije neobično što je uočeno 24 negativna odnosa subjekta prema objektu u analiziranim prilozima. Primera radi, govor mržnje, koji poziva na nasilje, doduše ne eksplisitno, ka Americi je uputio predsednik Venecuele Nikolas Maduro, čija je izjava emitovana u prilogu o bivšem predsedniku Bolivije Evu Moralesu koji je dobio azil u Meksiku nakon što je pobegao iz zemlje zbog sumnje da je lažirao izbore. Maduro je rekao da za vlasti Venecuele nema sumnje ko stoji iza njegove ostavke jer je, kako je rekao, „Amerika režirala i finansirala puč u Boliviji protiv Moralesa, baš kao i sve druge državne udare u Latinskoj Americi i Karibima u poslednjih 100 godina“. Novinari RTS-a u ovom prilogu nisu dali komentar druge strane na ove optužbe, čime su strelu krivice zbog nereda u toj zemlji, svesno ili ne, uperili ka Americi. To je još jedan od primera neprofesionalnog izveštavanja, koje može da izazove ozbiljnije posledice i potrkepi jednoumlje kod javnosti.

3.2.8. Odnos novinara prema temi i subjektu

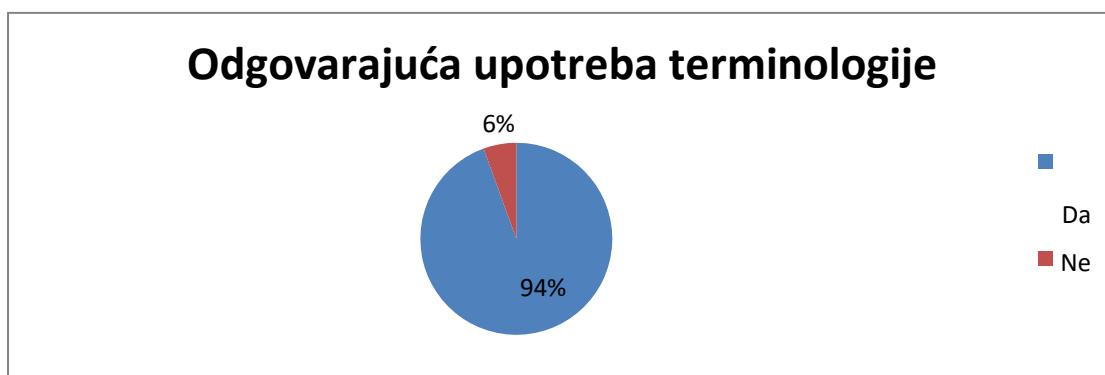
U 84 odsto uzorkovanih priloga novinari RTS-a ili voditelji i voditeljka u studiju čitajući najave ili cele vesti bili su neutralni prema temi koju su obrađivali i ka subjektu. U po jednom prilogu zauzeli su pozitivan stav odnosno i pozitivan i negativan. Stoprocentno negativnih odnosa prema temi i subjektu nije bilo u narativu novinara.

Ovi pokazatelji su ohrabrujući jer uprkos temi koja se analizirala, a koja je sama po sebi lako može novinare da odvuče na neobjektivno izveštavanje, RTS je uglavnom pokazao profesionalnost na tom polju. Objektivnost je jedan od postulata novinarske profesije, pa je dobro ako je ima u većoj meri.

Ipak, u prilogu o slučaju Račak novinarka nije krila negativnu konotaciju ka Albancima, premda je, pošto su se kao subjekti javili i stručnjaci iz Srbije, bilo i pozitivnog stava. Pristrasno izveštavanje krši profesionalne norme novinarstva i postavlja pitanje koja je namena onog ko na taj način u svojim objavama govori. Ona kaže: „Premeštanjem tela albanskih boraca, skidanjem uniformi i upornim lažima za svetske medije uspeli su da od policijske akcije protiv terorista naprave masakr nad nedužnim civilima“. Kritično je to što novinarka ovu rečenicu izgovara u prilogu kao svoju, odnosno, ne poziva se ni na kakve izvore, od kojih bi ovakav stav potekao. Novinarski zadatak nije davanje stava ili osuđivanje nekoga, a ovakvom izveštavanjem novinarka je mogla da izazove bes kod Albanaca, a kod Srba mržnju. Osim zauzimanja stava i kroz narativ u prilogu, novinarka je samo u njegovoj najavi dala reč drugoj strani, i to citiranjem albanskog premijera Edija Rame, koji je reagovao na aktuelna dešavanja. Druge strane koja bi govorila o slučaju Račak u prilogu nije bilo. Ovakvo izveštavanje je pristrasno, jer je novinarka mogla da ostane neutralna, ali to ipak nije učinila te je svoje tvrdnje ideološki bojila. Izbegla je da da priliku da sve strane (pa čak i treće strane, koja nije ni u kakvoj vezi sa učesnicima) kažu svoje viđenje ovog sukoba.

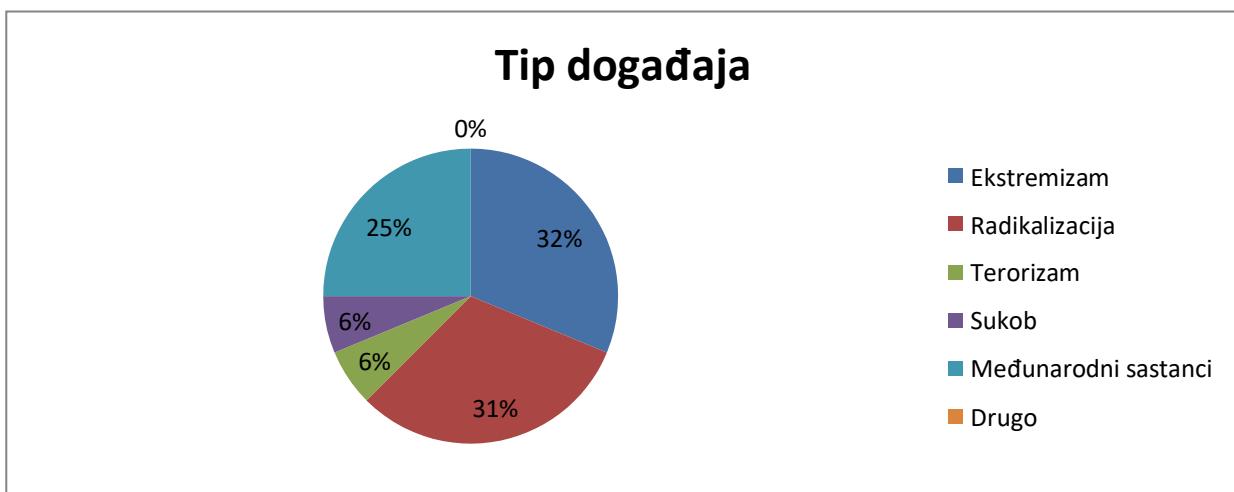
3.2.9. Odgovarajuća upotreba terminologije

Novinari, pa i akteri njihovih priča govorili su upotrebljavajući odgovarajuću terminologiju u svojim izjavama u 94 odsto emitovanih priloga. Samo jedan od njih sadržao je neprikladnu terminologiju. U pitanju je vest koju je čitala voditeljka u studiju uz snimke u toku događaja, a kojom se prenose reakcije predsednice Narodne Skupštine Republike Srbije Maje Gojković i premjerke Ane Brnabić na incident koji je ispred Skupštine izazvao lider pokreta „Dveri“ zajedno sa učesnicima protesta „1 od 5 miliona“ koji su pokušali da uđu u parlament. Voditeljka je pročitala tvit Ane Brnabić, koja je na društvenoj mreži Triter napisala da je „pokušaj nasilnog upada u Skupštinu Republike Srbije konačni pokazatelj posle RTS-a, predsedništva, motornih testera, vešala, paljenja knjiga, pretnji i vređanja kakvu Srbiju oni nude i kako žele da se domognu vlasti“, a potom i da je dodala „neko mora Ljotićevcu da objasni da zastava nije štap“

već nacionalni simbol”. Time je prenet govor mržnje usmeren ka Bošku Obradoviću, budući da ga je premijerka implicitno svrstala u faštiste. Osim toga, mediji ne smeju biti puki prenosioци nečijih termina, te su novinari u obavezi da neutralizuju i objektivizuju nečije reči „tako što će predstaviti činjenice, brojke i podatke, omogućujući javnosti da donese racionalan sud o korištenju tih reči” (Marthoz, 2017: 56). RTS ovakvim izveštavanjem nije opravdao ono što je zadatak objektivnog novinarstva. Ovde je nedostajala druga strana koja je rečima osuđena, odnosno, nije joj dat prostor kao subjektima već samo kao objektu.

3.2.10. Tip događaja

Najmanje obrađivani bili su sukobi i terorizam, o kojima je napravljen samo po jedan prilog, a o međunarodnim sastancima bilo je reči u četiri priloga. Klasičan teroristički napad u pomenutom periodu desio se u Londonu 29. novembra, o kojem je, kao što je već rečeno, RTS izvestio uz pojedine nedostatke. Ekstremizam je bio tema u 32 odsto priloga, a radikalizacija u 31 odsto, čime su ovi tipovi događaja i bili najbrojniji. Radikalizacija je eksplicitno uočena u izveštaju iz Bolivije, iz koje stižu informacije o demonstracijama podrške bivšem predsedniku Evu Moralesu i krizi u zemlji koja je nastala zbog toga što je on podneo ostavku zbog optužbi o lažiranju izbornih rezultata, napustio zemlju, te dobio azil u Meksiku. Naime, u prilogu su izneseni podaci o tome koliko je ljudi ubijeno i povređeno u akciji koju su snage bezbednosti sprovele nad Moralesovim pristalicama. Izneseni su podaci o tome da je nemali broj ljudi, takođe njegovih pristalica, proteran iz zemlje. Ovaj prilog je obuhvatio sve strane, objavljene su činjenice o samim neredima u zemlji, puštene izjave ministarke spoljnih poslova Bolivije, privremene predsednice, kao i bivšeg predsednika te zemlje i anketiranih građana tokom demonstracija. Ipak ono što nedostaje u prilogu jeste mišljenje neutralne osobe koja bi mogla da ukaže na opasnost postojećeg stanja u toj zemlji i koje posledice bi ono moglo da izazove i da li bi neredi mogli da se presele i na druge zemlje.

Takođe radikalizacija je uočena u dve vesti o protestima građana i dela opozicije protiv vladajućeg režima 30. novembra, tokom kojih su pristalice „Dveri” blokirale zgradu RTS-a. Zapravo sam čin koji je tema ove dve vesti ocenjen je kao radikalizacija, jer je nasilnimputem

onemogućen rad novinara i zaposlenih u RTS-u zbog ideoloških i političkih stavova. Tokom emisije ova vest o tom događaju od tog dana čak dva puta pročitana, jednom na samom početku, a drugi put pri samom kraju Dnevnika. Oba puta izostao je opširniji izveštaj o protestima ili davanje konteksta o tom događaju, ali je voditeljka u studiju oba puta apostrofirala da njihovi novinari nisu mogli da obavljaju svoj posao tokom blokade njihove zgrade, a drugi put navela da njihova kuća nije mogla da „isprati taj događaj kao što su to radili svake subote“. U pomenutim vestima nije bilo prenošenja reči pristalica pokreta „Dveri“, niti njihovog lidera Boška Obradovića, već je samo voditeljka obavestila javnost o njihovim aktivnostima uz emitovane video materijale snimljene unutar zgrade a pred vratima RTS-a ispred kojih se mogao videti Obradović, kao i onih koji su učestvovali u ovom činu sa zapaljenim bakljama u rukama.

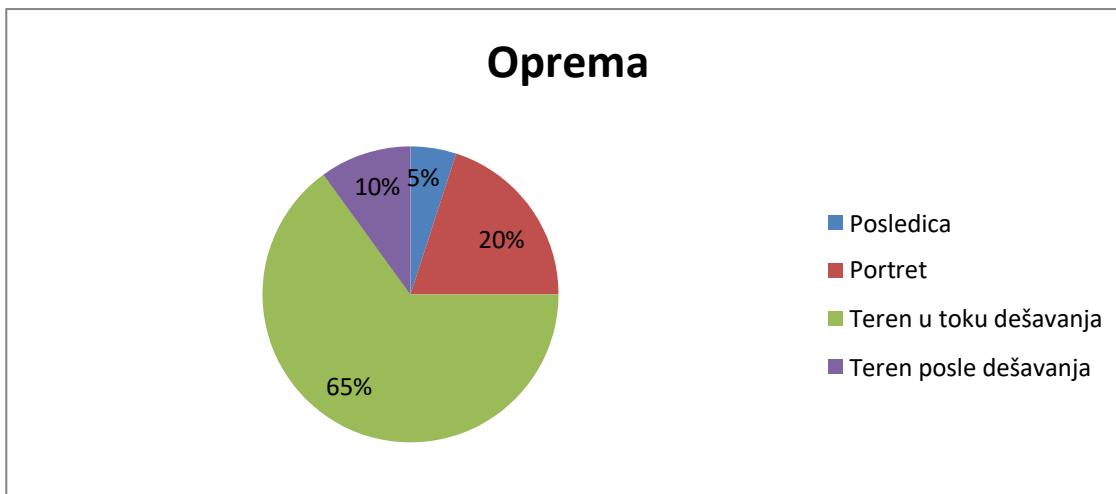
„Radikalizacija stanovništva ili polarizovanje političke situacije da bi se izazvao haos i strah da bi se pokazalo da vlast nema potpunu kontrolu nad haotičnom situacijom može da posluži pojačavanju socijalnog ili etničkog pokreta, da polarizuje različite grupe i da navede određene političke militantne grupe da počnu da upotrebljavaju nasilje“ (Jazić, 2010: 124).

Ekstremizam se još očituje u izveštaju sa Kosova, odakle novinarka javlja da su zbog zemljotresa u Albaniji otkazane sve manifestacije povodom njihovog državnog praznika i u toj zemlji i na jugu Srbije, koje je u Bujanovcu i Preševu zamenio skup solidarnosti s žrtvama zemljotresa. U prilogu je emitovana ekstremistička izjava predsednika Nacionalnog saveta Albanaca Raghija Mustafe koji je rekao da „ako se pitanje Albanaca u preševskoj dolini ne tretira u okviru dijaloga Prištine i Beograda neće biti mira“. Ekstremistička izjava uočava se i u priči o podignutoj optužnici protiv šest osoba u slučaju ubistva Olivera Ivanovića. U poslednjem delu priloga prenesene su reči direktora kancelarije za Kosovo i Metohiju Marka Đurića koji je ocenio da se radi o montiranoj optužnici i da je u pitanju nastavak organizovane hajke protiv grupe ljudi.

„Namera je da se za taj zločin okrivi srpski narod na KiM i Srbi što bi za krajnji cilj imalo slabljenje pozicije Srba na Kosovu i osporavanje legitimite srpskih predstavnika“ koje, kako kaže, „albanski separatisti i njihovi sponzori nisu mogli da pobede na prošlim izborima“.

U 20 odsto priloga koji su svrstani pod kategoriju „drugo“ ubrojan je prilog o reakciji na atmosferu u Hrvatskoj pred posetu Vučića, koji je odlučio da ne ide u Zagreb na kongres Evropske narodne partije zbog, kako je naveo u pismu predsedniku te partije „medijske harange“ protiv njegovog dolaska. Predsednik je u pismu poručio da pojedinci u hrvatskom društvu ne mogu da se naviknu na snažniju ulogu Srbije i na činjenicu da se naša zemlja ekonomski diže, te da ni politički više nije „na kolenima“. Prenete su i izjave predsednika Sabora Gordana Jandrokovića, premijera Hrvatske Andreja Plenkovića, i premijerke Srbije Ane Brnabić koja je rekla: „Da smo mi domaćini mi bi bili drugačiji domaćini“. Ovakve poruke, koje se plasiraju putem medija mogu da uzburkaju već ionako komplikovane odnose između Srbije i Hrvatske. RTS je izostavio da kaže šta nedolaskom Vučića na konferenciju Srbija gubi ili dobija.

3.2.11. Oprema

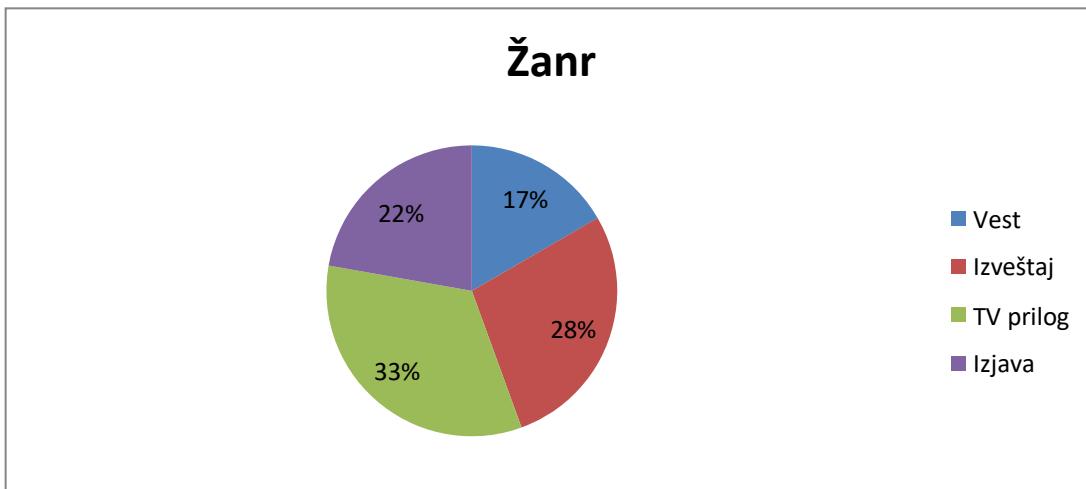

Teren u toku samog dešavanja najčešće je bila ilustracija za priloge koji su emitovani na RTS-u, i to u 65 odsto slučajeva, dok je teren nakon dešavanja korišćen u tek 10 odsto uzorkovanog materijala. Portret je korišćen da se prikaže određena priča u 20 odsto slučajeva, tačnije u četiri priloga, a samo u jednom prilogu emitovane su fotografije odnosno snimci koji su prikazali posledice događaja. U pitanju je prilog o ubistvu u selu Račak. RTS je emitovao arhivske snimke ubijenih osoba koji su bili poređani jedan do drugog u jednoj prostoriji. Ovo može biti senzacionalistički pristup u izveštavanju jer je emitovani prilog bio napravljen kao miks izjava koje su za njega pripremili i arhivskih snimaka koji su deo dokumentarnog filma, u kojem su prikazani leševi na gomili. Pitanje da li objaviti u mediju tela žrtava je etičke prirode. „Ono što izaberu mediji će, zbog toga, varirati u skladu sa njihovim nivoom senzacionalizma i profesionalizma, ali i sa političkim stavom koji zastupaju, kao i sa time da li pokušavaju da prikriju ili uveličaju nasilje” (Marthoz, 2017: 64). Osim ovoga, u prilogu o terorističkom napadu emitovana je i fotografija napadača.

RTS nije emitovao sadržaje koje su plasirali teroristi ili nasilni ekstremisti, što je dobro, jer se takva praksa ne preporučuje jer to dodatno podriva preispitivanja medijskih stručnjaka o tome da li objavljinjem sadržaja u kojem je prikazan čin nasilja ili pretnje širi i mržnju, strah ili paniku javnosti.

Video snimci i fotografije najlakše mogu da manipulišu javnošću, jer se lako mogu prepraviti, pikselizovati ili doraditi tako da budu usmereni protiv ili ka nekome. Takvih materijala tokom analiziranog perioda nije bilo. Imajući u vidu da su se i tema i povod izveštavanja uglavnom odnosili na događaje u inostranstvu jasno je da oprema video materijala nije mogla da bude bogatija, jer iz mesta na kojima su se događaji odvijali RTS, što je prepostavka, nema dopisničku mrežu.

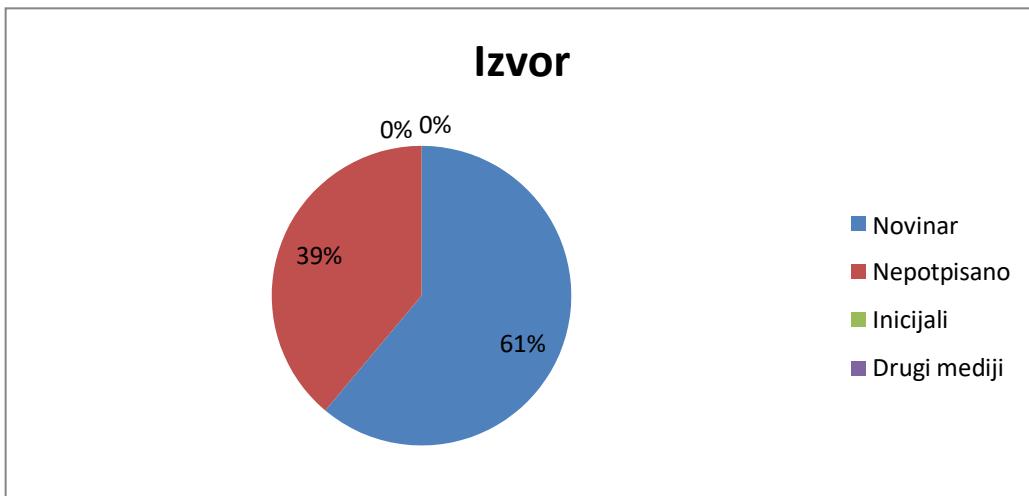
3.2.12. Žanr

Najviše je bilo TV priloga, 33 odsto, potom izveštaja u 28 odsto emitovanog sadržaja. Samo izjave su emitovane u 22 odsto slučajeva, a vesti u 17 odsto. Ostalih novinarskih žanrova nije bilo. Iako po brojnosti prednjače TV prilozi, falilo je istraživačkih formi u izveštavanju koji bi se obimnije i značajnije pozabavili temama koje su obrađivane.

3.2.13. Izvor

U periodu od 12. novembra 2019. do 12. decembra 2019. 37 odsto priloga u drugom Dnevniku emitovano je bez potpisa, dok je autorskih priloga bilo 61 odsto. Sedam nepotpisanih priloga zapravo su uglavnom bile vesti koje su čitale voditeljke i voditelji u studiju, a koje su ispraćene video snimcima koji su ilustrovali priču. Ipak ono što zabrinjava jeste što se javni servis u tim nepotpisanim objavama nije pozivao na izvore od kojih informacije potiču. Utisak je da se RTS uglavnom odlučivao na prenošenje saopštenja na ovu temu iz zemlje i inostranstva i šturih informacija o samim događajima. Prenošenje saopštenja o događajima izazvanim terorizmom i nasilnim ekstremizmom može se opravdati kada se radi o onim lokacijama na kojima medijska kuća nema dopisnike.

Za dve vesti koje su voditeljke pročitale moglo bi se zaključiti da su nastale unutar te medijske kuće jer su se odnosile na blokadu zgrade RTS-a, jedna vest je objavljena kao reakcija premijerke Ane Brnabić, odnosno, pročitan je njen komentar sa društvene mreže Triter, a za ostale se može samo prepostaviti da su kreirane na osnovu saopštenja iz zemlje i inostranstva ili da su ona prenesena u celosti. Stoga ni kredibilitet informacija za koje se jasno ne može utvrditi izvor ne može biti na zavidnom nivou. Javni servis bi trebalo da ozbiljnije pristupa objavljivanju podataka, a pogotovo ako je reč o sadržajima koji ukazuju na nasilni ekstremizam ili terorizam. Pukim prenošenjem nečijih saopštenja novinari mogu upasti u zamku nečije propagande, bez proveravanja činjenica i izrečenih podataka.

3.2.14. Zaključak

Na osnovu sprovedenog istraživanja može se zaključiti da RTS nije mnogo pažnje pridavao izveštavanju građana o dešavanjima, ali i temama koje se tiču terorizma i nasilnog ekstremizma. To se može zaključiti jer je Javni servis Srbije uglavnom o ovim temama izveštavao prenoseći informacije o događajima, te je primetno da fali više medijski iniciranih priloga koji bi mnogo značajnije obradili uzroke terorističkih činova i posledice ekstremističkih izjava. Takođe, nedostajalo je i raznolikije žanrovske strukture u njihovom izveštavanju jer je primećeno da prednjače prilozi, izveštaji i vesti, uglavnom nastalih na osnovu nekih događaja. Budući da se teroristi povezuju sa određenim narodima i geografskom pripadnošću RTS bi morao da radi i priče o pojedincima koji dolaze iz tih zajednica, kako bi izbegli predrasude kod gledalaca, koje se na osnovu prekomernog izveštavanja o ekstremistima i teroristima mogu javiti. Detaljnijih konteksta o uzrocima ekstremističkih poruka ili terorističkih napada nije bilo, što bi definitivno medij trebalo da čini svojim delovanjem.

Ono što se posebno izdvaja kao mana u njihovom radu u analiziranom periodu je to što u njihovim sadržajima emitovanim u centralnoj informativnoj emisiji nedostaje priča iz više uglova. Iako su njihovi novinari bili neutralni u najvećem procentu, nisu bili na visini zadatka kada je reč o davanju prilike da svi akteri nešto kažu. Druge strane, ukoliko su i bile zastupljene, dobijale su mali prostor i uglavnom su bile citirane.

Ono što je model dobre prakse je to što ova medijska kuća uopšteno posmatrano nije imala senzacionalistički pristup u izveštavanju sa događaja koji su promovisali nasilje, sem u prilogu o sukobu u Račku, u kojem su u krupnom planu prikazani leševi. Pošto neke od pročitanih vesti nisu potpisane ne može se odrediti jesu li one savesno odabранe. Postavlja se pitanje ko ih je kreirao i šta je njihov cilj, što automatski uliva nesigurnost u njihovu ispravnost. To posebno može da bude osetljivo ukoliko je reč o izveštavanju o širenju ideologije nasilnim putem, jer npr. vladajuće strukture mogu spram svojih ciljeva da kreiraju saopštenja i šalju ih bliskim medijima. RTS bi morao da povede računa da kao javni servis pruži građanima, koji plaćaju taksu, proverene informacije, ali i pre svega da svaku objavu potpiše i kaže odakle ona dolazi.

Značajno je istaći i to što su novinari RTS-a bili profesionalni kada je reč o upotrebi terminologije jer one koji su izazivali nasilje, ili pozivali na njega, usmeravali nekome govor mržnje, nisu nazivali pogrdnim imenima. To znači da su se u ovom periodu novinari RTS pridržavali odredaba Zakona o javnim medijskim servisima (2014).

3.3. Monitoring centralnih informativnih emisija Televizije Pink

3.3.1. Uvod

Monitoring centralno-informativne emisije televizije sa nacionalnom frekvencijom Pink sa fokusom na izveštavanju o ekstremizmu, radikalizaciji i terorizmu vršen je u periodu od 12. novembra do 12. decembra 2019. godine. Monitoring je obuhvatio 16 dnevnika televizije Pink, odnosno monitorovan je svaki drugi dan počevši sa 12. novembrom, a emisije su u proseku trajale 40 minuta.

Od ukupno 340 priloga i vesti prikazanih u pomenutih 16 dnevnika, njih sedam se ticalo ekstremizma, radikalizacije ili terorizma, te su oni činili jedinice analize. Naizgled mali broj priloga sa ovom tematikom uslovljen je društveno-političkim dešavanjima u Republici Srbiji, sa napomenom da televizija Pink otvoreno podržava aktuelnu vladajuću strukturu u Srbiji te se većina njihovih priloga i vesti ticala sukoba vlasti sa opozicijom, navodnih špijunske afere, navodnih afera opozicije, delatnosti vladajućih struktura ali i crne hronike. Činjenica da je Pink komercijalna televizija utiče na kvalitet izveštavanja i izbor tema o kojima će se građani informisati. Odnos ukupnog broja priloga i jedinica analize govori da tema ekstremizma, radikalizacije i terorizma nije u fokusu uređivačke politike Pinka, a samo najvažniji događaji iz te oblasti prenošeni su u okviru rubrike Vesti iz sveta.

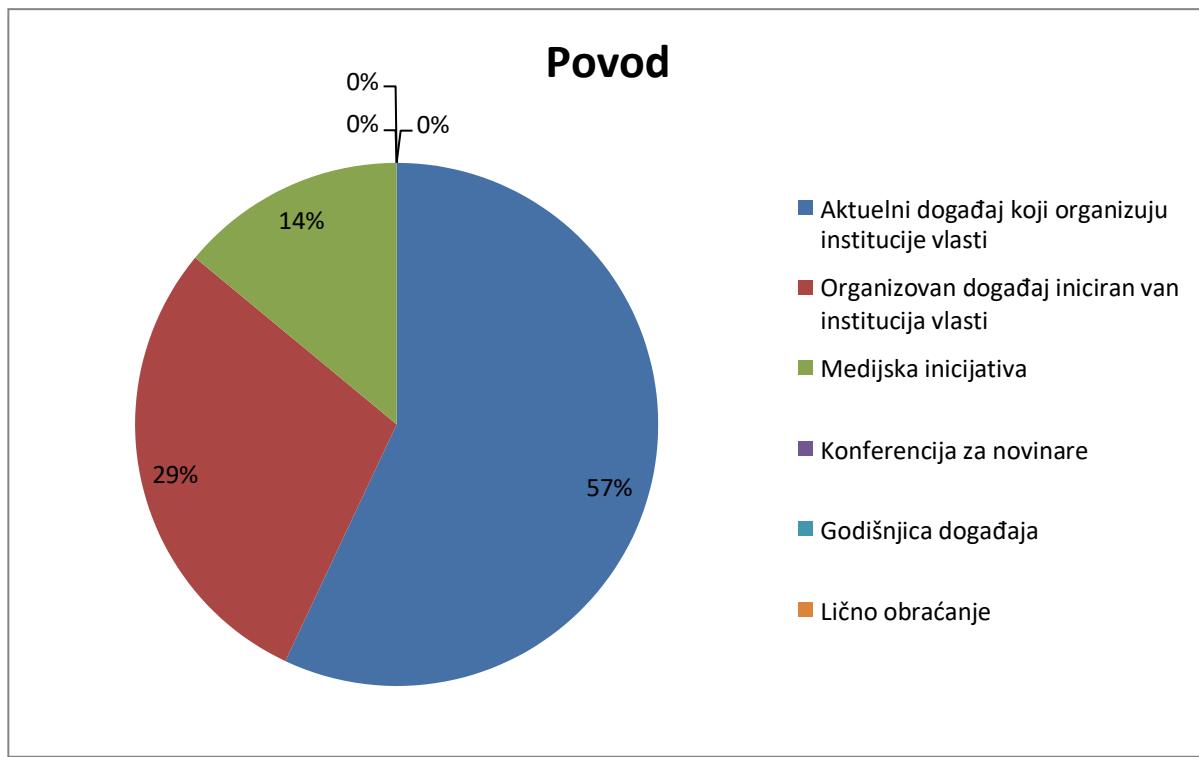
3.3.2. Povod

Monitoringom povoda stiče se uvid u uređivačku politiku medija i stepen angažovanosti novinara. Procenat prenošenja aktuelnih vesti, izveštavanja sa pseudo-događaja i medijske inicijative govori o načinu selekcije tema određenog medija, kao i o stručnosti novinara da izveštavaju o određenim temama. U slučaju televizije Pink, analiza je pokazala sledeće: aktuelni događaj koje organizuju institucije vlasti (57%), organizovan događaj iniciran van institucija

vlasti (29%), medijska inicijativa (14%), konferencija za novinare, (0%), godišnjica događaja (0%) i lično obraćanje (0%).

Kod televizije Pink primetno je da se najviše izveštavalo o aktuelnim događajima koje organizuju institucije vlasti i aktuelnim događajima organizovanim van institucija vlasti (ukupno 86%) što dovodi do zaključka da Pink najviše prenosi najvažnije vesti koje imaju veze sa ekstremizmom, radikalizmom ili terorizmom bez dublje analize događaja. To, takođe, osim nezainteresovanosti za datu temu može da predstavlja i nedostatak kapaciteta novinara da se bave tim temama. To se najbolje vidi na primeru samo prenete izjave predsednika Turske Redžepa Tajipa Erdogana u kojoj upozorava Evropsku uniju da bi njegova država mogla da osloboди pripadnike takozvane Islamske države i pošalje ih nazad u Evropu, reagujući na najavljenе sankcije Evropske unije nad Turskom, dok se gledaocima nije pružio kontekst događaja.

Medijska inicijativa zabeležena je u 14% slučajeva, odnosno u jednom prilogu. Medijskom inicijativom se nazivaju teme koje nisu pronašle svoj put na dnevnu agendu svih medija, ali ih određeni medij uoči kao interesantnu ili važnu za društvo i obradi sa više pažnje. Na taj način medij zadovoljava komunikativne potrebe građana tako što uočava društvena pitanja i probleme koji su od javnog interesa, istražuje njihove uzroke i posledice i kroz priloge ih detaljnije objašnjava gledaocima. Pink se može pohvaliti jednim prilogom koji predstavlja medijsku inicijativu i tiče se bezbednosti građana pred novogodišnje i božićne praznike u kontekstu da se teroristički napadi često očekivaju pred pomenute praznike, a razgovor se vodio sa ekspertima iz te oblasti.

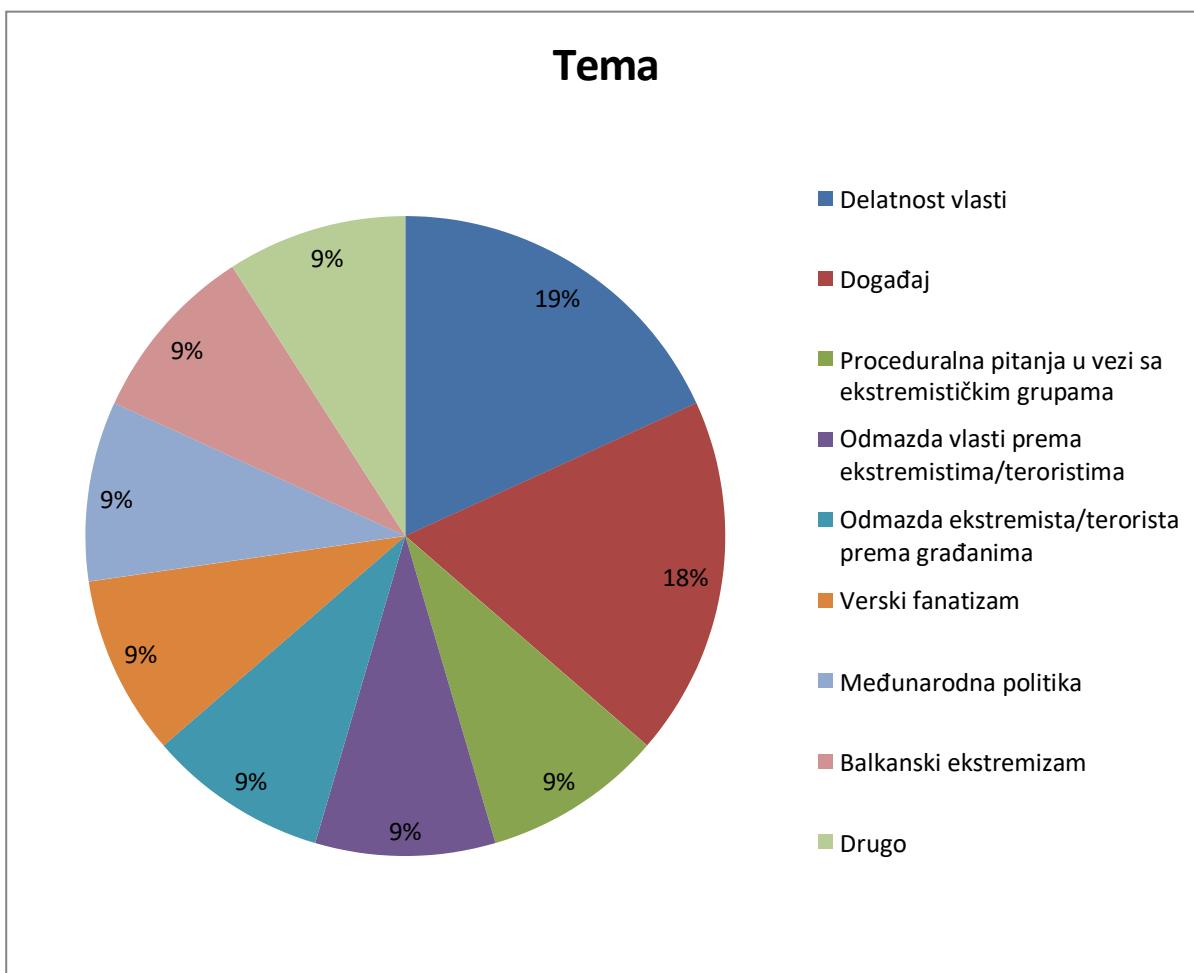

3.3.3. Tema

Mediji snose odgovornost da građane informišu u skladu sa javnim interesom, a selekcijom tema i načinom njihove obrade, mediji kreiraju stvarnost za njihov auditorijum što znači da mediji utiču na formiranje javnog mnjenja, stoga može biti opasno ukoliko mediji ne informišu objektivno i u javnom interesu građana. Kategorija "tema" izdeljena je u 14 potkategorija, međutim fokus Pinkovog izvešavanja o ekstremizmu, radikalizaciji i terorizmu bio je sveden na devet tema: delatnosti vlasti (18%), događaj (18%), proceduralna pitanja u vezi sa ekstremističkim grupama (9%), odmazda vlasti prema ekstremistima/teroristima (9%), odmazda ekstremista/terorista prema građanima (9%), verski fanatizam (9%), međunarodna politika (9%), balkanski ekstremizam (9%) i drugo (9%), dok su van fokusa ostale teme: delatnost opozicije, zdravstvo i socijalna sigurnost, delatnost sudske vlasti, delatnost izvršne vlasti, ljudska prava, pravo na samoopredeljenje i beli/nacionalni ekstremizam. Prilog koji je uvršten u potkategoriju "drugo" tiče se prethodnog pomenutog priloga o bezbednosti građana pred praznike koji predstavlja medijsku inicijativu, stoga se ne tiče konkretno nijedne teme predviđene kodnim protokolom.

Delatnost vlasti i događaj čine skoro trećinu uzorka. Ipak, neophodno je istaći da su teme uslovljene aktuelnim dešavanjima, kao što je na primer događaj iz novembra, odnosno teroristički napad u Londonu. Prilog o ovom događaju emitovan je 30. decembra uz detaljan opis događaja, portret fotografiju počinioca dela, ali i izjave svedoka i premijera Velike Britanije Borisa Džonsona.

Medijski prostor za opis događaja dat je muškarcu Tomasu Greju koji je bio jedan od prolaznika koji su razoružali teroristu.

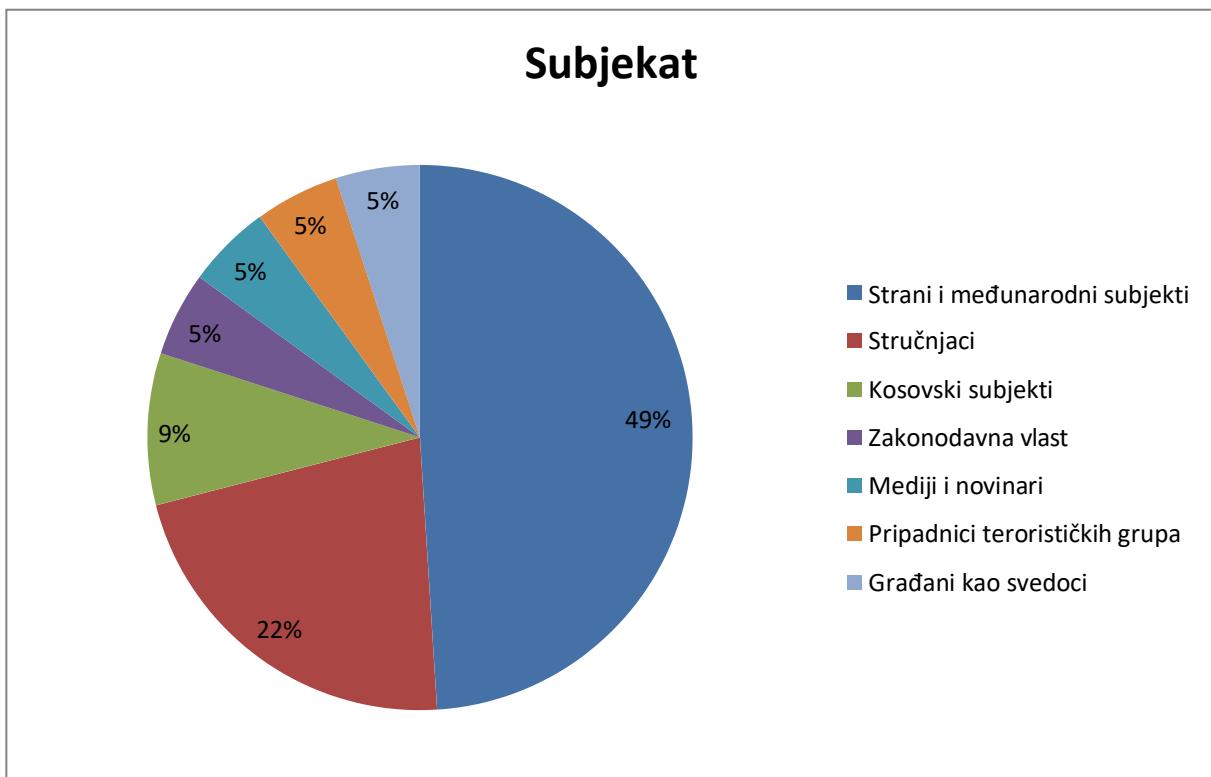

3.3.5. Subjekat

Kodni protokol korišćen za analizu dnevnika prepoznaće 29 različitih potkategorija subjekata. Analizom subjekata utvrđuje se kome je ustavljen medijski prostor i da li postoji disbalans pri izboru sagovornika. Selekcijom sagovornika određuje se kvalitet informisanja građana o datom događaju.

Najzastupljeniji subjekti bili su strani i međunarodni subjekti (49%), stručnjaci (22%), kosovski subjekti (9%), zakonodavna vlast (5%), mediji i novinari (5%), pripadnici terorističkih grupa (5%) i građani kao svedoci (5%). Subjekti koji se nisu našli u jedinicama analize jesu: izvršna vlast, sudska vlast, državna administracija, nezavisne institucije i agencije, policija i vojska, opozicione partije, vladajuće partije, zdravstvene institucije, institucije socijalne zaštite, verske institucije, verske institucije manjina, institucije nacionalnih manjina/saveti nacionalnih manjina, udruženja građana, građani u anekti, građani u drugoj ulozi, kao ni građani koji su posebne društvene kategorije kao što su deca, tinejdžeri, LGBT populacija, penzioneri i stari, nezaposleni, pripadnici nacionalne manjine, i drugo.

Prisustvo stranih subjekata u najvećem procentu nije neočekivano, s obzirom na to da je Srbija geografski udaljena od mesta gde se dešavaju ekstremizam, radikalizacija i terorizam, a o kojima Pink izveštava.

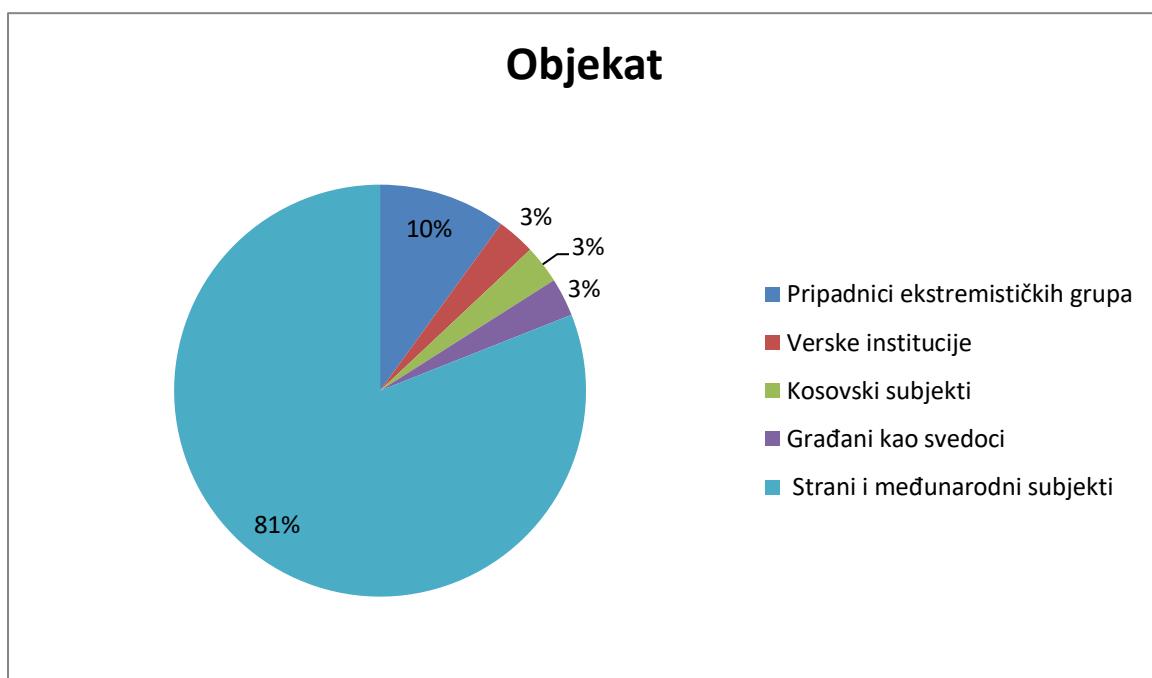
Tome u prilog ide i činjenica da se samo jedan od sedam priloga ticao Srbije i regiona. Radi se o navodno sprečenom pokušaju terorističkog napada na manastir Visoki Dečani od strane osobe albanskog porekla. Kosovska policija je uhapsila muškarca i negirala tvrdnje, ali televizijski prilog je uz izjave nadležnih i stručnih lica proširen na temu zabrinosti za srpske verske objekte na Kosovu i na činjenicu da su Albanci u odnosu na broj stanovnika bili najbronjiva etnička grupa u redovima Islamske države. Zahvaljujući ovom prilogu u analizi su se pojavili i drugi subjekti sem stranih subjekata i pripadnika terorističkih grupa.

3.3.6. Objekat

Monitoring objekta pruža uvid u informacije „o kome“ se najčešće govori. Analizom objekta stiče se uvid u potencijalni disbalans između subjekta i objekta, odnosno da li je kategorijama o kojima se najviše govori (objektima) dat medijski prostor da kažu nešto o sebi (subjekat).

Najčešći objekti bili su strani i međunarodni (80%), pripadnici ekstremističkih grupa (10%), verske institucije (3%), kosovski subjekti (3%) i građani kao svedoci (3%). Potkategorije koje se nisu našle u ulozi objekta jesu: zakonodavna vlast, izvršna vlast, sudska vlast, institucije pokrajinske i lokalne vlasti, vladajuće partije, opozicione partije, institucije socijalne zaštite, mediji i novinari, verske institucije manjina, institucije nacionalnih manjina/saveti nacionalnih manjina, udruženja građana, građani u anketi, građani u drugoj ulozi, kao ni građani koji su posebne društvene kategorije kao što su deca, tinejdžeri, LGBT populacija, penzioneri i stari, nezaposleni, pripadnici nacionalne manjine, i drugo.

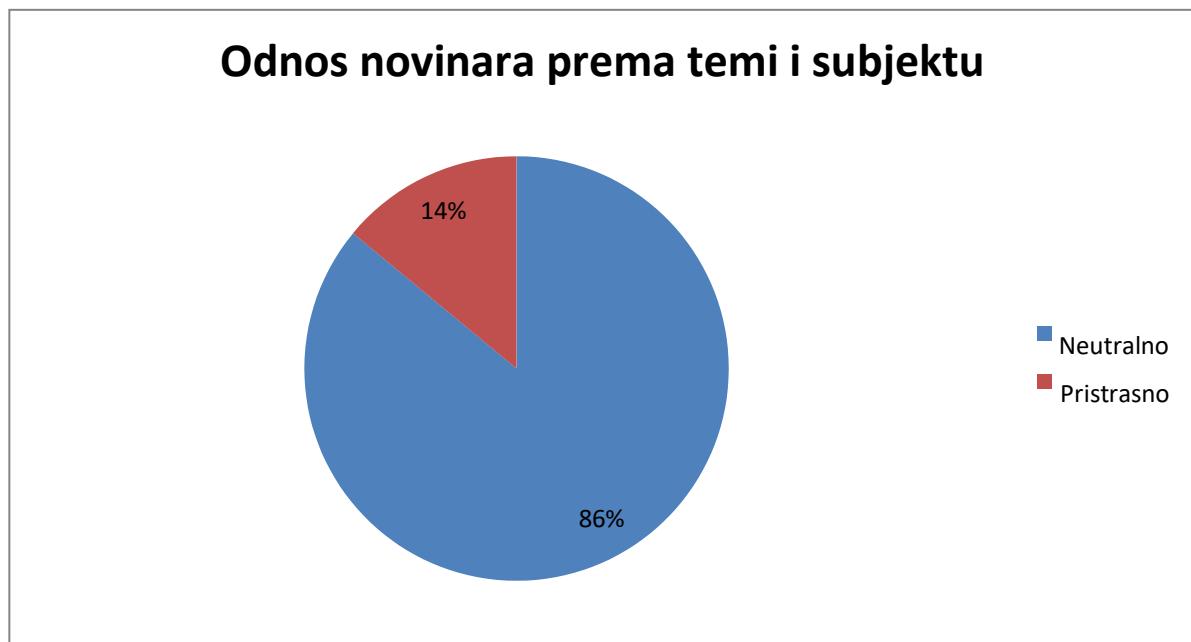
Primetan je još manji broj objekata nego subjekata, ali je potrebno naglasiti da 80% objekata potпадa pod strane objekte te nisu dalje analizirani po funkcijama koje imaju u događaju. To je najviše primetno u najobimnijem prilogu emitovanom 12. novembra a radi se o sukobu palestinske grupe Islamski džihad i izraelskih snaga. Do sukoba je došlo nakon što su izraelske snage izvele atentat na jednog od vođa Islamskog džihada, što je izazvalo istovremenu osvetu Hamasa, a u prilogu su preneti komentari Hamasa, izraelskog premijera Benjamina Njetanahua i Evropske unije.

3.3.7. Odnos novinara prema temi i subjektu

Analiziranje odnosa novinara prema temi i subjektu ima za cilj da otkrije da li se i o kojim temama izveštava pristrasno. U skladu sa tim, pristrasno izveštavanje o određenim temama predstavlja uređivačku politiku medija. Analizom je utvrđeno da je izveštavanje bilo neutralno, odnosno objektivno u šest od sedam priloga, što pokazuje da Pink nema interes da sprovodi bilo kakav vid manipulacije putem plasiranja vesti sa ovom tematikom. Neutralnih priloga bilo je 86%, dok je pristrasnih bilo 14%.

Međutim, iz datih podataka ne može se izvući zaključak da Pink izveštava apsolutno objektivno o ovoj temi. Razlog tome jeste već pomenuti prilog u kojem je uočena pristrasnost, a tiče se navodnog albanskog teroriste koji je planirao napad na srpski manastir Visoki Dečani. Naime, novinar i sagovornici za vreme trajanja priloga, uhapšenog muškarca albanskog porekla nazivaju teroristom, dok je u prvoj polovini priloga naglašeno da je policija otpisala mogućnost da je u pitanju napad koji se klasificiše kao teroristički. Uprkos informacijama iz policije, Pink nastavlja da oslovljava muškarca kao teroristu, a razlog tome jeste politička netrpeljivost i konflikt između srpskih i kosovskih vlasti, ali i građana koji se odslikava u medijima. Retorika koju srpska vladajuća struktura koristi kada su u pitanju subjekti sa Kosova, odnosno subjekti albanskog porekla oslikava se i u retorici novinara Pinka, uzimajući u obzir da je Pink otvoreno režimski medij. Taj prilog je pokazao veliki stepen pristrasnosti i manipulativnih elemenata, što se može videti u sledećoj izjavi sagovornika sa Fakulteta bezbednosti u Beogradu koji manipuliše podacima i izvlačenjem zaključaka: "Treba imati u vidu da su Albanci u odnosu na broj stanovnika bili najbrojnija etnička grupa u redovima Islamske države. Veliki broj njih se vratio na Kosovo, Makedoniju, Albaniju i oni predstavljaju ozbiljnu pretnju". Stoga, kada je u pitanju mogući sukob koji se tiče direktno Srbije, televizija Pink nije zadržala načelo objektivnosti i neutralnosti.

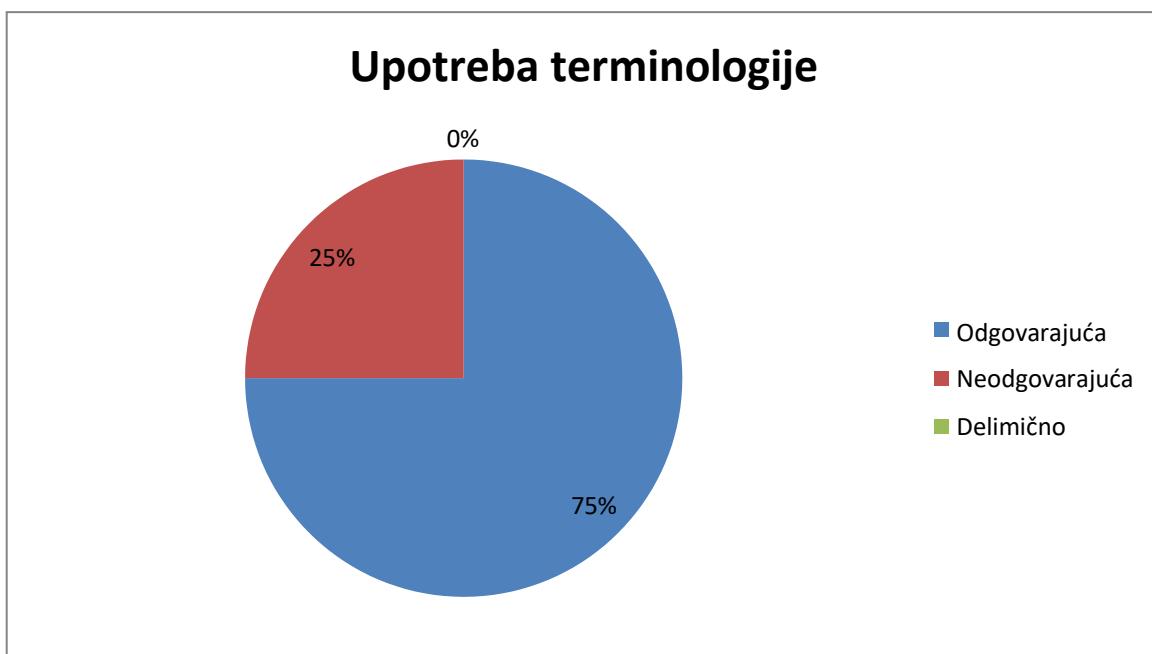

3.3.8. Odgovarajuća upotreba terminologije

Analizom ispravnosti upotrebljene terminologije utvrđuje se stepen profesionalnosti medija i znanja novinara i urednika. Cilj ove kategorije bio je da se ispita da li je medij upotrebio adekvatan termin za datu pojavu.

Što se tiče Pinka, u tri četvrtine slučajeva iskorišćeni termini bili su odgovarajući (75%), dok u 25% slučajeva nisu. Nadovezujući se na prethodno potpoglavlje, terminologija za navodnog terorista albanskog porekla nije bila adekvatna. Pink ga je progasio teroristom iako je kosovska policija odbacila navode. Osim toga, postoji mogućnost da je došlo do greške prilikom prevođenja izjave premijera Izraela Netanjahua. Navodi se da je Netanjahu pripadnike Islamskog džihada nazvao ekstremistima, iako su oni zapravo proglašeni za terorističku organizaciju.

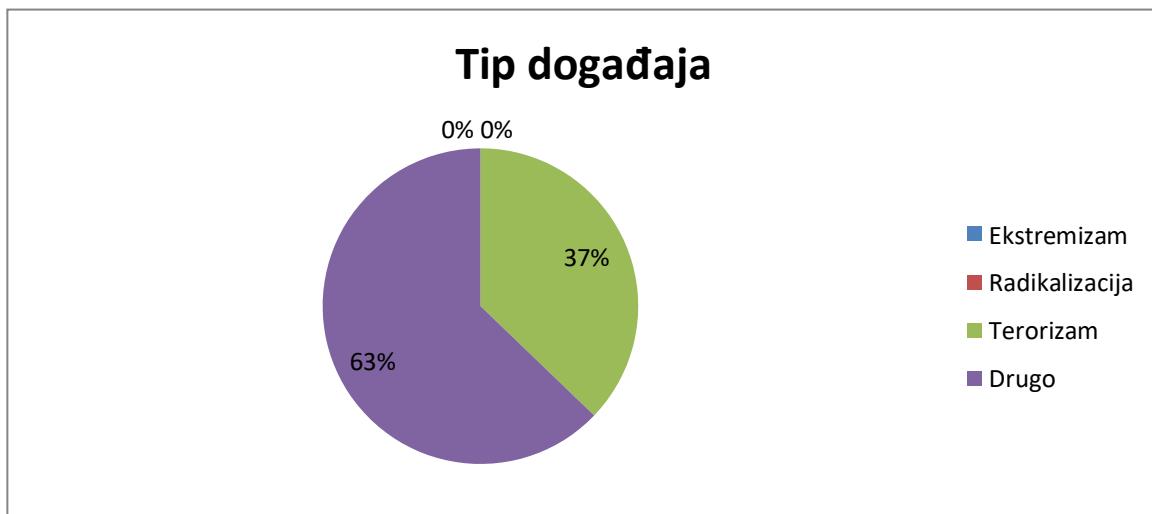
Rezultati pokazuju da je Pink adekvatno koristio termine u većini slučajeva, pogotovo kada se radi o temama koje nisu vezane za Srbiju i region. To se može videti u primeru priloga o napadu na londonskom mostu, gde su novinari pravilno taj napad okarakterisali kao teroristički, a počinioca kao teroristu, koji je inače već ranije bio optužen za isto delo. Takođe, primetno je i u prilogu o napadu Islamskog džihada iz Pakistana na Izrael kada je ta grupa pravilno okarakterisana kao teroristička.

3.3.9. Tip događaja

Analizom tipa događaja, odnosno ekstremizma, radikalizacije, terorizma ili drugog tipa događaja, utvrđuje se koliko je određeni medij posvećen ovim temama i da li izveštava *ad hoc* ili konstantno prati događaje vezane za ovu temu. Ukoliko određeni medij izveštava samo o terorizmu, kao što je u slučaju Pinka (71%), to pokazuje da taj medij izveštava samo o posledicama ekstremizma i radikalizacije, a da ne ulaže napore da se više posveti temi na dublji način.

Osim terorizma, dva priloga čine potkategoriju „drugo“ sa (29%). Razlog tome jesu same osobine i informativna vrednost koju date vesti nose. Jedna se tiče pomenute izjave predsednika Turske Erdogana da će oslobođiti pripadnike Islamske države ukoliko Evropska unija nametne sankcije Turskoj, a drugi prilog je takođe pomenuta medijska inicijativa u kojem se govorilo o bezbednosti građana pred novogodišnje praznike.

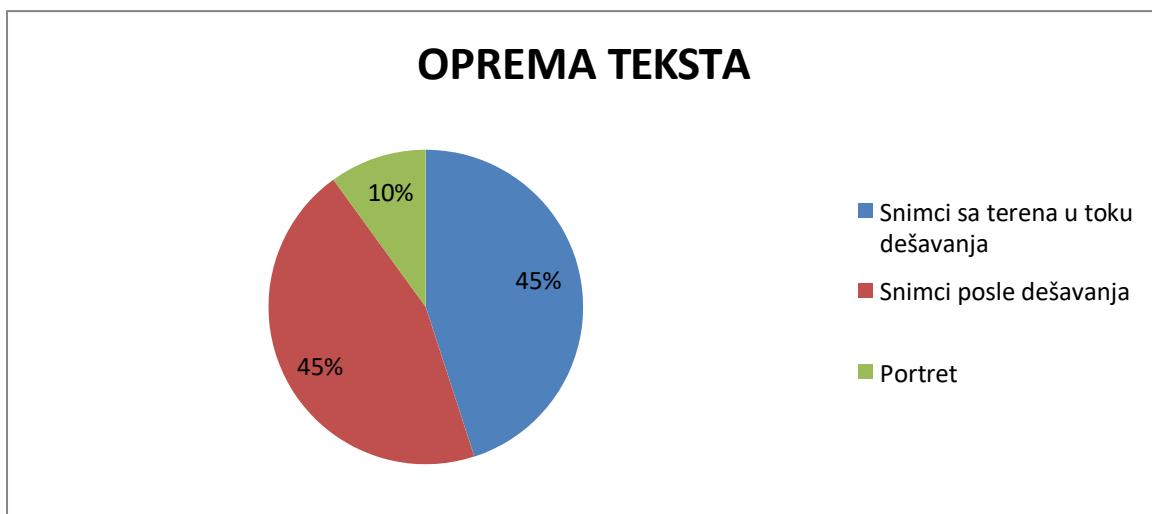

3.3.10. Oprema

Pod opremom teksta podrazumevaju se svi prateći elementi od kojih se prilog sastoji – fotografije, snimci događaja, snimci nakon događaja, izjave aktera, arhivski snimci i slično. Oprema teksta zavisi od okolnosti događaja, ali i od stepena angažovanosti novinara i samog medija.

Rezultati pokazuju da je Pink u svim svojim prilozima imao snimke sa terena u toku dešavanja (45%) ili sa terena posle dešavanja (45%), što pokazuje angažovanost prilikom izveštavanja. Takođe, u jednom prilogu je prikazana portret fotografija napadača, odnosno teroriste (10%). Ipak, ono što nisu imali jesu izjave žrtava, srodnika ili ekstremiste, ali izjave zavise od okolnosti i sposobnosti međunarodnih novinskih agencija da ih obezbede.

Snimci terena prikazani na televiziji Pink bili su u skladu sa novinaskim kodeksom, što znači da nisu prikazivali scene nasilja ili mučenja, uglavnom su prikazivani teren tokom napada ili teren nakon napada ali su izabrani kadrovi puteva ili trgova. Prikazivanjem stradanja ljudi, odnosno posledica napada izazivaju se emocije kod gledalaca, stoga je neophodno biti posebno pažljiv prilikom biranja kadrova za ilustrovanje ovih tema, ne kršiti novinarski kodeks i poštovati novinarsku etiku.

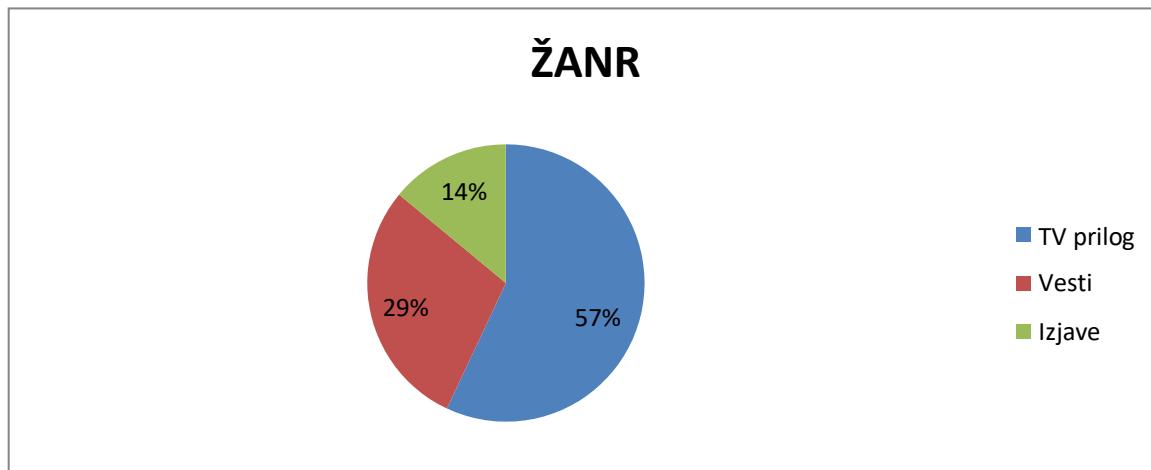

3.3.11. Žanr

Izbor najčešćeg žanra oslikava zainteresovanost medija za temu, ali i kapacitiranost medija za obradu određenih tema. Takođe, reflektuje i uređivačku politiku medija i cilj koji medij želi da postigne izveštavanjem – edukacija, informisanje, zabava ili profit.

U slučaju Pinka analiza pokazuje da je u malo više od polovine jedinica analize bilo u formi televizijskog priloga (57%), dok su vesti činile 29%, a izjave 14%. Stoga, uložen je određeni trud prilikom izveštavanja, međutim, vestima je često nedostajao kontekst dešavanja i gledaoci koji nisu prethodno upućeni u dešavanja nisu u prilici da shvate šta se zapravo dešava.

Ono što je nedostajalo bili su izveštaji, reportaže, komentari i intervjuji.

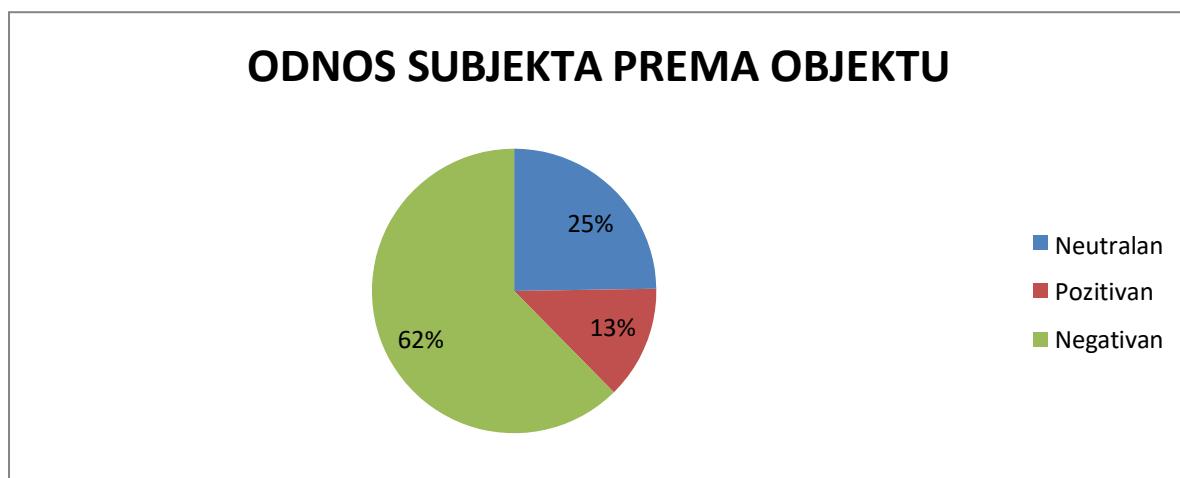

3.3.12. Odnos subjekta prema objektu

Analizom odnosa subjekta prema objektu može da se dobije uvid u kontekst dešavanja, ali isto tako i u uređivačku politiku medija ukoliko nije izveštavano objektivno, odnosno ako medijski prostor nije podjednako podeljen. U primeru Pinka odnos subjekta prema objektu je neutralan u 25% slučajeva, pozitivan u 13% i negativan u 63%. Ipak, trebalo bi uzeti u obzir da su samo vesti bile neutralnog karaktera usled nedostatka dublje analize, za razliku od priloga. To se vidi u dva primera u monitoringu. Prvi primer jeste vest da su nemačke vlasti uhapsile tri osobe zbog sumnje da su kao pristalice Islamske države pripremali napade kako bi ubili što je više moguće nevernika. Tužilaštvo u Frankfurtu saopštilo je da su oni privедeni prilikom pretresa tri stana u Ofenbahu. Navodi se da je prvi osumnjičeni, 24-godišnji državljanin Nemačke makedonskog porekla već nabavio materijal neophodan za pravljenje eksploziva i preko interneta pokušavao da kupi vatreno oružje i da je policija zaplenila razne supstance i naprave u njegovom stanu. Takođe, navodi se da su druga dvojica osumnjičenih turski državljeni.

Drugi primer jeste vest o tome da je u bombaškom napadu u sirijskom gradu kod turske granice poginulo najmanje 18 civil, a 27 povređeno, a tursko Ministarstvo odbrane saopštilo da je bomba eksplodirala u automobilu koji je bio parkiran na autobuskoj stanicu. Ove vesti predstavljaju primer pukog prenošenja informacija, dok je u svim prilozima koji su dublje obrađeni uočen pozitivan ili negativan odnos subjekta prema objektu.

S obzirom na to da su teme priloga sukobi, odnosno da su subjekti i objekti u suprostavljenim pozicijama, rezultat monitoringa da je odnos subjekta prema objektu negativan u 63% u skladu je kontekstom. Jedan od primera negativnog odnosa subjekta prema objektu jeste prilog u kojem je predsednik Turske Erdogan upozorio Evropsku uniju da bi njegova država mogla da oslobodi pripadnike tzv. Islamske države i pošalje iz nazad u Evropu rekavši: „Trebalo bi da revidirate svoj stav prema Turskoj koja drži toliko članova Islamske države u zatvoru i kontroliše ih u Siriji”, te zapretio da će teroriste vratiti u matične zemlje ukoliko EU ne revidira svoj stav povodom sankcija Turskoj zbog situacije na Kipru.

3.3.13. Izvor

Televizija Pink u 50% slučajeva nije navodila izvor informacije, u 25% slučajeva je u pitanju bio novinar, dok su u po jednom slučaju, odnosno u 13% slučajeva u pitanju bili agencija ili drugi medij.

3.3.14. Zaključak

Sudeći prema monitorovanim jedinicama analize, Pink je objektivno izveštavao o ekstremizmu, radikalizaciji i terorizmu. Međutim, kada se u obzir uzme kvantitet dolazi se do zaključka da objektivnost proizilazi iz nezainteresovanosti ovog medija za veći obim izveštavanja o događajima na ovu temu. To takođe može biti posledica nedostatka kapacitiranih novinara koji se bave tim temama, ali i činjenice da je Pink komercijalna televizija. Analizom dobijenih primera primetno je da su vesti najčešće samo prenošene, bez zalaženja u dublju analizu i pojašnjenja konteksta događaja gledaocima. Ipak, pohvalan je primer medijske inicijative pred novogodišnje praznike, gde su novinari Pinka istraživali u razgovoru sa ekspertima koliko su građani bezbedni u tom periodu.

Procentualno gledano Pink jeste izveštavao objektivno, međutim, objektivnost je uočena samo kod vesti koje nisu geografski bliske Srbiji. Pomenuta vest o navodno planiranom terorističkom napadu Albanca sa Kosova na manastir Visoki Dečani pokazuje neobjektivnost kada su u pitanju subjekti i objekti bliski Srbiji.

Kada je reč o subjektima, dominirali su strani subjekti, ali to nije neočekivano s obzirom na to da je Srbija geografski udaljena od mesta na kojima sreće ekstremizam, radikalizacija ili terorizam o kojima Pink najviše izveštava. Isti slučaj je i sa objektima koji su dominantno strani. U skladu sa ovim, kao i svim prethodno navedenim, odnos novinara prema subjektu je u najvećem broju slučajeva bio neutralan.

Isto važi i za upotrebu terminologije koja je u tri četvrtine slučajeva bila adekvatna. Ipak, potrebno je napomenuti da su skoro sve informacije bile iz domena terorizma, a nijedna o radikalizaciji ili ekstremizmu. To dovodi do zaključka da ukoliko određeni medij izveštava samo o terorizmu, kao što je u slučaju Pinka, to pokazuje da taj medij izveštava samo o posledicama ekstremizma i radikalizacije, a da ne ulaže napore da se više posveti temi na dublji način.

Sa tehničke novinarske strane, svi prilozi su imali adekvatnu opremu u smislu snimaka sa terena tokom događaja kao i snimke posledica događaja najčešće predstavljenih u formi televizijskog priloga. Rezultati oslikavaju nezainteresovanost medija za ovu temu, koji se u najvećem broju slučajeva najviše bave pukim prenošenjem informacija, odnosno aktuelnih događaja.

3.4. Zaključak o istraživanju internet portal, dnevnih novina i centralnih informativnih emisija televizija o terorizmu i nasilnom ekstremizmu

U istraživanju/monitoringu izveštavanja medija o terorizmu i nasilnog ekstremizma, imali smo značajan korpus, koji je bio reprezentativan i uključio je period od 12. novembra do 12. decembra 2019. godine. U istraživanje smo uključili sledeće medije: Alo, Blic, Informer, Politiku, RTS, TV Pink i Al Džaziru. Istraživački tim pažnju je usmerio na tri televizijske stanice sa nacionalnom odnosno regionalnom pokrivenošću, a analizirani su i onlajn portali (medija koji izlaze i u štampanoj formi za područje Srbije) i dnevne novine, od kojih su tri tabloida i jedan list koji to nije (Politika). Smatramo da smo tokom analize demonstrirali izbalansiran istraživački pristup koji daje kompleksniju medijsku sliku i omogućava formiranje određenih zaključaka.

Od analiziranih televizija republički javni servis RTS nije uvek bio visoko profesionalan u izveštavanju o terorizmu i nasilnom ekstremizmu a posebna zamerka istraživačkog tima je nedostatak medijske obrade priče iz više uglova. Pohvalna je činjenica da su novinari RTS-a vrednosno bili neutralni, ali je problem u jednostranom izveštavanju, kao što je navedeno u izveštaju nakon monitoringa RTS-a, koji se nalazi ranije u tekstu: „Iako su njihovi novinari bili neutralni u najvećem procentu, nisu bili na visini zadatka kada je reč o davanju prilike da svi akteri nešto kažu. Druge strane, ukoliko su i bile zastupljene, dobijale su mali prostor i uglavnom su bile citirane“. Javnom servisu je nedostajala medijska inicijativa i žanrovska raznolikost kada se izveštava o terorizmu, ali je pozitivno što u izveštavanju nije primećen senzacionalistički pristup i nije zabeleženo kršenje novinarske etike (osim u jednom slučaju). Sa druge strane komercijalna televizijska stanica sa nacionalnom frekvencijom TV Pink prema rezultatima istraživanja pokazala je nezainteresovanost za temu terorizma; procentualno gledano taj medij je izveštavao uglavnom objektivno (osim u jednom slučaju). Pink je u većini slučajeva samo prenosiо vesti na temu terorizma i nasilnog ekstremizma a istraživači su markirali i jedan slučaj medijske incijative pred novogodišnje praznike, kada su novinari razgovarali sa ekspertima o stepenu bezbednosti građana u tom periodu godine. Novinari Al Džazire u svom izveštavanju o terorizmu i nasilnom ekstremizmu uglavnom su pokazali visok nivo profesionalnosti, poštovane su etičke norme a kada se izveštava o navedenim temama pružen je i širi društveno-politički kontekst.

Ako pogledamo analizu onlajn portala možemo zaključiti da su neobjektivno i neetički o posmatranim temama izveštavali tabloidi, a u tom postupku je prednjačio list Alo koji je od 33 analizirana teksta prekršio Kodeks novinara Srbije u 31 slučaju. Istraživači su primetili da naslovi u tom listu često nemaju veze sa tekstovima, a problem je i što taj medij najavljuje nepostojeće sukobe u regionu, „u naslovima se odaje utisak većitog predratnog stanja“, što je posebno problematično u kontekstu izveštavanja o terorizmu i nasilnom ekstremizmu.

Blic se najviše bavio izveštavanjem o terorizmu u svetu i okolnim zemljama a tek na trećem mestu u smislu posmatranih tema je Srbija. Medij je kritičan prema ekstremno desnim organizacijama u Srbiji kao i ekstremistima iz regiona Balkana (Hrvatska, Kosovo i sl.). Zanimljivo je da iako su tekstovi pisani u tabloidnom maniru uglavnom su poštovane etičke norme, što je pohvalno i nije za očekivati u jednom listu koji je klasičan tabloid.

Na osnovu analize dnevnog lista Informer možemo zaključiti da taj medij ne poštuje etičke norme, koristi diskriminatorski jezik, a senzacionalizam je redovna pojava. Kada piše o terorizmu taj list to čini samo kada su u kontekstu dešavanja u Srbiji, dok kada se radi o svetu, izveštavanje

po pravilu ima tabloidnu konotaciju (npr. prenose vest o susretu pripadnika ISIL-a sa svojom žrtvom). Evidentan je nedostatak medijske inicijative i odsustvo interesovanja za temu terorizma osim u senzacionalističke svrhe.

Politika nema senzacionalistički pristup u izveštavanju, stil novinara je umeren i neutralan a taj medij u značajnoj meri obrađuje teme iz domena međunarodne politike. U analiziranom periodu Politika je objavila određeni broj tekstova na temu migranata i migracija sa Bliskog istoka, pri čemu je treminologija bila adekvatna i novinari su zauzeli neutralan stav ali se retko u tekstovima pojavljuje "druga strana", tj. ličnosti koje imaju afirmativan stav prema posmatranom pitanju. Ako znamo da taj list ima značajan broj dopisnika iz svetskih prestonica i „velikih“ država koje se bore protiv terorizma, zabrinjavajuće je odsustvo medijske inicijative u redakciji Politike, kao i nedostatak složenijih novinarskih žanrova, što smo konstatovali u istraživanju: „Takođe primetno je da se izveštavanje o međunarodnim događajima svodilo na preuzimanje tekstova iz stranih medija, koji su dalje upotpunjavani dodatnim sadržajim iz drugih stranih medija i objavljeni u formi članaka“. Takav pristup za medij koji ima mrežu dopisnika iz inostranstva je nedopustiv i demonstrira inertnost uredništva.

Na osnovu istraživanja internet portala i dnevnih novina možemo zaključiti da u listu Alo dominira izveštaj sa 70% od ukupnog korpusa, u Blicu je izveštaj zastupljen sa 71% a slična je situacija i sa ostalim analiziranim medijima. Taj podatak nas navodi na zaključak da se redakcije po pitanju izveštavanja o terorizmu i nasilnom ekstremizmu po pravilu odlučuju za jednostavije žanrove, što u medijskom smislu nije uvek i najadekvatnije.

Možemo zaključiti da je istraživanje portala, novina i televizija sa nacionalnom i regionalnom pokrivenošću pružilo uvid u nedostatke i propuste u izveštavanju na temu terorizma i nasilnog ekstremizma. Analiziran je značajan korpus a rezultati istraživanja sugerisu da je posmatrana tema u srpskim medijima obrađena na neodgovarajući način, sa nizom propusta. Posebno brine nedostatak medijske inicijative i nezainteresovanost urednika i novinara, čak i onih medija koji imaju kapacitet da terorizam i nasilni ekstremizam kao teme od javnog interesa, obrade na kvalitetan i strukturalan način.

4. DUBINSKI INTERVJU – MIŠLJENJA I STAVOVI UREDNIKA O MEDIJSKOM IZVEŠTAVANJU O TERORIZMU I NASILNOM EKSTREMIZMU

4.1. Uvod

Dubinski intervju je tehnika koja se uspešno primenjuje kada želimo da u istraživanju dobijemo strukturalne odgovore, uz uslov da svim sagovornicima postavimo isti korpus pitanja. Dubinski intervju je rađen sa urednicima sledećih medija: Milicom Jevtić – Radio-televizija Srbije (republički javni servis); Marijom Stokućom – Radio – televizija Vojvodine (pokrajinski javni servis); Ivanom Ilićem urednikom i šefom dopisništva RTV-a (i drugih regionalnih medija) iz Brisela; Predragom Ravom – Novosadska televizija i Budimirom Popadićem - magazin Odbrana (list Ministarstva odbrane Republike Srbije). Dubinski intervju na temu terorizma i nasilnog

ekstremizma tako je koncipiran da iza svakog postavljenog pitanja stoje odgovori ispitanih urednika i urednica sa ciljem da ih čitalac lakše komparira i uoči razlike ili sličnosti u stavovima, razmišljanjima i ocenama koje intervjuisane osobe iznose. Posle dubinskog intervju izneli smo analizu i generalne zaključke o pitanjima koja su bila najmarkantnija i u istraživačkom smislu najznačajnija za komentarisanje.

4.2. Dubinski intervju

1. Šta je za Vas terorizam a šta nasilni ekstremizam i da li razlikujete ta dva pojma? Koliko često se srećete sa tim temama u Vašem novinarskom radu?

Budimir Popadić: Mislim da i jedan i drugi termin predstavljaju destruktivnu pojavu. Ipak nasilni ekstremizam ne mora imati za krajnji rezultat ljudske žrtve (za mene je to veoma važno), ali da često predstavlja osnovu za terorizam koji, radi postizanja proklamovih ciljeva podrazumeva i u većem ili manjem broju, baš nasumične ljudske žrtve. Po mom mišljenju to je ključna razlika.

Ivan Ilić: Ranije sam se sretao češće u svom novinarskom radu, danas su u fokusu neke druge priče. Terorizam vidim kao završni čin i definitivnu posledicu nasilnog ekstremizma. Ciljevi i način na koji se ti ciljevi ostvaruju su slični. U svakom slučaju predstavljaju pretnju po bezbednost.

Marija Stokuća: Terorizam i terorističke grupe imaju svoju ideologiju, inspiraciju i snagu crpe iz ekstremizma, ali imaju i jasnu strukturu organizacije. Zato nisu sve ekstremističke grupe i terorističke. Ipak, razlike između ta dva pojma nekada su male, a rekla bih i da su iz ugla žrtava i njihovih porodica potpuno nebitne, posebno ako je reč o radikalizovanim pojedincima koji prisvajajući neku od ideologija (versku, etničku ili ideologiju terorističke grupe) počine masovne zločine. Ta razlika, bar tako meni izgleda važnija je službama bezbednosti čiji je zadatak borba protiv terorizma i nasilnog ekstermizma.

Milica Jevtić: Dva pojma se razlikuju zato što ne mora svaki nasilni ekstremizam biti teroristički čin. Na primer, nasilni protesti levičara, koji prerastaju u ekstremnu pobunu, nemaju elemente terorizma. Od zajedničkih elemenata imaju ekstremnu ideologiju, odnosno ekstreman način borbe, ali za terorizam vezujemo isključivo smrt kao poentu terorističkog akta, dok nasilni ekstremizam ne mora, niti ikako podrazumeva takav ulog ideološke grupacije, odnosno takav cilj borbe.

Predrag Rava: Terorizam su nelegalne nasilne aktivnosti (legalne mogu da sprovode npr., policija i vojska) kojima se želi postići neki, uglavnom politički ili verski cilj. Uglavnom prouzrokuju ljudske žrtve. Krajnji cilj i jedna od glavnih karakteristika terorizma je zastrašivanje društva ili konkretno vlasti. Nasilni ekstremizam se ogleda u kršenju ljudskih prava na različite načine, npr. govor mržnje.

2. U kojoj rubrici je najčešća tema terorizma i nasilni ekstremizam?

Budimir Popadić: Svet.

Ivan Ilić: U Srbiji uvek i po pravilu u aktuelnostima ukoliko je pogodjena zemlja u kojoj postoji mogućnost da je stradao ili živi veći broj naših državljana ili u vestima iz sveta.

Marija Stokuća: Na našu sreću još uvek u spoljno-političkim pregledima, mada primera nasilnog ekstremiza ima i kod nas. Poput delovanja pojedinih navijačkih desničarskih grupa (nemamo još dovoljno visok standar izgleda za ekstremne levičare i zelene). Nažalost, neretko u vestima i izveštajima gotovo da preovladava navijački ton, a nije isključena i zloupotreba ovih termina u cilju diskvalifikacije političkih protivnika.

Milica Jevtić: Svet, na dnevnoj bazi, a ređe kao društveni fenomen u matičnoj zemlji. Ukoliko se govori o potencijalnim ekstremističkim tendencijama, više se vezuju za područja BiH, Makedonije i Kosova, koje se u tom slučaju najčešće prečutno ne percipira kao deo teritorijalne celovitosti Srbije.

Predrag Rava: U mediju u kojem ja radim, uglavnom su u informativi, nemaju neki zaseban prostor.

3. Da li Vaš medij poklanja dovoljno pažnje toj temi?

Budimir Popadić: Ne, kada je u pitanju

edukacija. Ivan Ilić: Ni više ni manje od drugih medija.

Marija Stokuća: Verujem da ne. Mišljena sam da iako živimo u svetu rastuće opasnosti od terorizma i raznih obilika ekstremizma i radikalizacije, suviše takvih tema (posebno loše obrađenih) samo podstiču strah i ljude guraju ka ekstremizaciji mišljenja.

Milica Jevtić: Više nego drugi mediji, budući da je reč o javnom servisu, kroz različite forme i uglove, ali svakako da je korisno da se o temi govori sa pozicije analize, pre nego dnevnog izveštavanja gde se konstataže da se teroristički akt desio.

Predrag Rava: Ne.

4. Da li su Vaši novinari, urednici i saradnici dovoljno informisani o temi terorizma i nasilnog ekstremizma?

Budimir Popadić: Novinari i urednici nedovoljno, ili minimalno, dok su saradnici uglavnom eksperti za oblast koju obrađuju, pa time i pitanja nasilnog ekstremizma i terorizma.

Ivan Ilić: Ne, jer se to od njih i ne traži.

77

Marija Stokuća: Nisam sigurna, ali sa druge strane novinari i urednici su, kako se to kolokvijalno tvrdi, površne sveznalice ☺, tako da možda je i postojeći nivo

informisanosti dovoljan. Ključan je, bar se meni tako čini, nedostatak etike.

Milica Jevtić: Zavisi od sektora do sektora, budući da je reč o glomaznom sistemu. Svakako da postoje ljudi koji su eksperti i koji izuzetno prate oblast, dok sa druge strane postoji i značajan broj novinara koji ne idu dalje od prenošenja informacija o događaju. U svakom slučaju, interesovanje za temu, rekla bih, postoji.

Predrag Rava: Uglavnom ne. Mada nisam imao prilike da sa njima obrađujem ove teme.

5. Da li smatrate da se toj temi poklanja dovoljno pažnje u našim međunarodnim elektronskim i štampanim medijima?

Budimir Popadić: Ne, s edukativne tačke. S informativne, tek kada dođe do terorističkog napada ili nasilnog ekstremizma. Zato mislim da je potrebna edukacija, jer je to put do prevencije. Sa druge strane smatram da je informativni aspekt dobar i korektan u medijskom smislu.

Ivan Ilić: Ne.

Marija Stokuća: Verujem i više nego dovoljno, posebno, ako se uzme u obzir i to da su neke od priča doobile nepotrebni senzacionalistički pristup temi.

Milica Jevtić: Najviše na nivou senzacije, jer je tema pogodna za proizvodnju straha od drugog kao i za skretanje pažnje sa drugih važnih tema, budući da je strah od terorizma prisutan na lokalnom i globalnom nivou, kako je dokazano da je takav akt moguć uvek i svuda. Svakako da bi analitičniji pristup umesto senzacionalističkog bio dugoročno korisniji nego postojeći način izveštavanja.

Predrag Rava: Ne. Sporadično, postoje emisije na ovu temu, ali uglavnom kada se dogodi neka tragedija i nasilje uopšte.

6. Koji tradicionalni medij u Srbiji po Vašem mišljenju najbolje obrađuje temu terorizma?

Budimir Popadić: Televizija.

Ivan Ilić: Po mom mišljenju i dalje su to radio i televizija. Radio jer ima najviše prostora i televizija jer je slika i dalje najvažnija.

Marija Stokuća: Ne bih nikoga izdvojila.

Milica Jevtić: Renomirani mediji (bilo daje reč o štampi ili elektronskim medijima) svakako analitičnije, podrobниje i kvalitetnije obrađuju tu temu od tabloida i polutabloida, kao i njihovih "klikbajt" sajtova, gde reči i odrednice za terorizam služe ne kao objašnjenje ili eventualno alarm za neko postupanje, već kao mamac za klik.

Predrag Rava: TV.

7. Da li se u izveštavanju na temu kriznih situacija (gde spadaju i teorijski napadi) u našim medijima poštuje novinarska etika?

Budimir Popadić: Ne baš... Tu se neretko krši novinarska etika, ima ponekad i forsiranja stereotipa.

Ivan Ilić: Ima domaćih medija koji veoma drže do etike i onih koji će pogaziti apsolutno sve radi senzacionalizma.

Marija Stokuća: Ne. Da li iz neznanja ili iz želje da se od svega napravi seznicija neretko se ne vodi računa o porukama koje se prenose, poseban problem je neselektivni odabir snimaka koji onda gotovo da izgleda kao modla za neke nove napade, takođe ne štiti se identitet i narušava dignitet stradalih i njihovih porodica.

Milica Jevtić: Budući da su se teroristički napadi odigravali van Srbije, novinari nisu imali preterano težak zadatak jer su vesti i informacije preuzimali od etabliranih inostranih agencija, stoga nisu bili stavljeni u etičke dileme. Ako govorimo o drugim kriznim situacijama, od poplava do ratova, novinari su, bez obzira na "težinu" terena, odnosno situacije, uglavnom padali na testu etičnosti, što zbog pogrešne procene, što zbog navijačkog novinarstva obeleženog emocijama i ideoškim matricama, pre nego što su izveštavali na osnovu činjenica.

Predrag Rava: Smatram da profesionalnost nije na zadovoljavajućem nivou. Eventualno, javni servis se dobro pokazao u nekim situacijama.

8. Koliko su bitne društvene mreže i koliko im verujete kada izveštavate o navedenim kriznim situacijama?

Budimir Popadić: Bitne jesu, ali im prilazim s velikom dozom ozbiljne rezerve. Vidite, kod klasičnih medija vi imate urednike, novinare, glavne urednike, znači imate čitavu jednu hijerarhiju i lanac odlučivanja.

Ivan Ilić: Veoma su bitne, kao i svaki izvor trebalo bi ih proveriti. Najviše poverenja imam u verifikovane naloge pojedinica i institucija.

Marija Stokuća: Čestu su prvi izvor informacija i koristim ih kada znam da onaj koji ih je objavio ima kredibilitet bilo da je reč o kolegama novinarima, političarima ili različitim organizacijama (tviter češće nego bilo koju drugu mrežu). Snimci i slike sa društvenih mreža, takođe nisu retkost u pokrivanju ovih tema, ali tada vodim računa o tome šta se vidi, čija je to poruka, naravno uz neophodnu ogragu ukoliko autentičnost snimka nije potvrđena (uostalom društvene mreže su nužno zlo profesije i tako danas posluju i velike svetske novinske agencije).

Milica Jevtić: Društvene mreže mogu biti indikator, ali nikada glavni i jedini izvor za izveštavanje u kriznim situacijama. Treba podsetiti na primer već čuvenog slučaja mladića po imenu Džambo, koji je navodno u poplavljenom Obrenovcu izgubio porodicu, ali je nastavio da spasava druge ljude. To je i za etablirane medije i za društvene mreže bila tema broj jedan. Prilikom izveštavanja na terenu za RTS srela sam tog momka i jedina odbila da ga snimam, jer mi je priča delovala neuverljivo i bez potvrde. Mnogi (pojedini urednici i kolege) su zamerili što sam propustila takvu priliku o kojoj govore i mediji i društvene mreže. Nekoliko dana kasnije ispostaviće se da je mladić prevarant koji je koristio tu priliku da ulazi u napušteni i potopljeni Obrenovac i bavi se malverzacijama i pljačkama.

Na društvenoj mreži Fejsbuk jedan od meštana, tada osamnaestogodišnji Pera Perić objavio je na svom profile da postoji veliki broj mrtvih i da tela plutaju gradom. Tabloidi su preneli tu informaciju bez provere. Mladić je osuđen na dve godine uslovno zbog širenja panike, a tabloidi, po mom saznanju, nisu odgovarali za prenošenje ovakvih neistina.

Istovremeno, prilikom izveštavanja o terorističkom napadu u Parizu, na drušvenim mrežama sticao se snažan utisak da će veliki broj građana doći ispred Ambasade Francuske ili Spomenika francusko-srpskom prijateljstvu i oda poštu žrtvama. Sudeći po aktivizmu na mrežama, izgledalo je da će skup biti masovan. Došlo je tek nekoliko ljudi. Reč je o primerima koji su vrlo bazični, da ne govorimo o mogućim ozbiljnijim pogreškama koje mogu značajnije da utiču na ponašanje ljudi.

Predrag Rava: Građansko novinarstvo koje deluje preko socijalnih mreža sve je zastupljenije i često predstavlja najbrži izvor informacija. Nije dovoljno standardizovan, pa su propusti česti. Taj prostor nije zakonski dovoljno uređen. Kao prvi izvor informacija mi nekad bude dovoljan, ali kasnije obavezno proverim njegovu tačnost.

9. Koliko se po Vašem mišljenju migrantska kriza u našim medijima vezuje zapitanje terorizma i nasilnog ekstremizma?

Budimir Popadić: Tek povremeno, u nekim ozbiljnijim analitičkim pristupima. Imamo i senzacionalizma, površnog izveštavanja, stereotipa i sličnih momenata.

Ivan Ilić: Vezuje se dosta. Po mom mišljenju premalo argumentovano, previše stavljanja u maliciozni kontekst.

Marija Stokuća: Previše. Bojam se da se, iako postoji objektivna opasnost, to pitanje politizuje, a tema zloupotrebljava u cilju promocije ksenofobije, nacionalizma, fašizma, čak služi i kako bi se diskreditovali politički protivnici. Dakle, ključna reč je zlouptreba.

Milica Jevtić: Najčešće se neselektivno povezuje, kao i pitanje terorizma i muslimana. Deluju kao neodvojivi pojmovi iako su, često, sasvim odvojeni.

Predrag Rava: Uglavnom se povezuje sa terorizmom zbog predrasuda. Međutim, svi slučajevi nasilja i kršenja zakona od strane migranata nisu imali karakteristike terorizma.

10. Koliko se po Vašem mišljenju poklanja pažnje u našim medijima problemu ksenofobije, rasizma i nasilja?

Budimir Popadić: Edukativno malo – nedovoljno. Senzacionalistički – češće.

Ivan Ilić: Reaktivno pre nego preventivno. Pažnja se poklanja tek kada se nešto dogodi.

Marija Stokuća: Opet zavisi iz kog ugla posmatram. Ako se saberu brojni pokušaji zloupotreba ovih tema, onda previše, ako govorimo o promociji tolerancije i različitosti, onda premalo.

Milica Jevtić: Nedovoljno, samo kada se govori o slučajevima koji su u svojoj strukturi imali neki od ovih elemenata, čime se ništa od ovoga ne sprečava, naprotiv, može da motiviše.

Predrag Rava: Uglavnom se o tim temama piše senzacionalistički. Slučajevi rasizma su relativno retki, pa se o njima manje govori, ali ksenofobije i nasilja i često ostanu medijski nevidljivi.

11. Kojim novinarskim žanrovima se najčešće u medijima obrađuje tema terorizma i nasilni ekstremizam?

Budimir Popadić: Izveštaj.

Ivan Ilić: Reportažom, po pravilu uvek vezano za aktuelni dogadjaj.

Marija Stokuća: Izveštaji i komentari.

Milica Jevtić: Vestima i izveštajima, dakle faktografskim žanrovima.

Predrag Rava: TV i radio reportaže su najčešće, zatim agencijske vesti, prilozi, a ponekad se i cele emisije posvete toj temi ili određenom slučaju. Dosta je i feljtona objavlјivano.

12. Da li mislite da kod nas ima dovoljno edukativnih medijskih sadržaja na temu ksenofobije, rasizma i nasilja?

Budimir Popadić: Ne. definitivno nema, možda se radi o nedostatku medijske incijative, o inertnosti, slabom angažovanju ili podeli posla ali je činjenica da takvih sadržaja nema ni približno dovoljno...koliko bi trebalo da ih bude u medijima.

Ivan Ilić: Ima ali su slabog odjeka i ne dopiru do ciljnih

grupa. Marija Stokuća: Ne.

Milica Jevtić: Ne. Znala bih da navedem tek nekoliko emisija ili televizijskih paketa koji su imali ovu komponentu.

Predrag Rava: Nema. Često ljudi ni ne razlikuju neke od tih pojmova. Postoji veliki broj stereotima o kojima se uopšte ne govori u medijima.

13. Da li mislite da se javni medijski servisi RTS i RTV dovoljno bave tim temama koje su od javnog značaja? (ako znamo da po definiciji javni servisi imaju zadatak da informišu, **edukuju** i zabave).

Budimir Popadić: Ne. Nema dovoljno tih medijskih sadržaja a zašto je to tako, pitanje je za ljude iz javnih servisa, upravnih odbora, nadzornih odbora.

Ivan Ilić: Bave se onoliko koliko mogu i koliko imaju prostora i resursa.

Marija Stokuća: Nisam sigurna koju bih ocenu dala. Istina je da pokušavaju da budu odmereni, ali u želji da ostanu koliko god to mogu politički neutralni (posebno ukoliko to podrazumeva kritiku vlasti) često se vode principom bolje ne reći ništa.

Milica Jevtić: Svakako ne dovoljno, naročito kada te teme direktno ugrožavaju položaj vladajuće vrhuške. Tada javni značaj prelazi u drugi plan. Što se tiče obrazovne uloge medija – dva javna servisa su jedini elektronski mediji koji neguju neki oblik edukacije publike.

Predrag Rava: Oni se jedino i bave ovim pitanjima, mada nedovoljno. Bilo je dobrih primera izveštavanja na ove teme. Svakako bi morali više prostora da posvete i pitanjima novih oblika nasilnog ekstremizma, koji jeste sve prisutniji u našem društvu.

14. Da li mislite da se problem terorizma kod nas obrađuje samo kada se dogodi neki teroristički napad u svetu?

Budimir Popadić: Uglavnom, najčešće. Samo onda se govori na televizijama o tom problemu, piše se naširoko po novinama, ali malo ko se dublje upušta u analizu problema, nema dubinske analize, nema dovoljno stručnjaka i analitičara koji poznaju taj problem.

Ivan Ilić: Da.

Marija Stokuća: Uglavnom da. To mi deluje kao prava mera, ako izuzmem teme koje bi se bavile edukacijom mladih i drugih grupa koje mogu lako biti regrutovane u takve organizacije kojih uglavnom u medijima nema.

Milica Jevtić: Najčešće da.

Predrag Rava: Definitivno tada madiji o terorizmu više izveštavaju i prepoznavaju ga kao atraktivnu temu. Takođe, lakše je izveštavati o nekoj situaciji koja se ne dešava kod nas. Ne postoji tako velika opasnost od širenja takozvane masovne panike, pa je i odgovornost

medija manja. Često se želi stvoriti i slika naše zemlje kao bezbedne u odnosu na neke druge.

15. Da li na osnovu Vašeg kumuliranog medijskog znanja i iskustva smatrate da našojzemlji i regionu preti realna opasnost od terorističkih napada?

Budimir Popadić: Odgovor je i Da i Ne. Teško je dati sa sigurnošću jasan odgovor na to pitanje.

Ivan Ilić: Mislim da ne, ali se bojim opštег trenda.

Marija Stokuća: Opasnost od terorističkih napada nije tema koju treba vezivati ni za zemlju, ni za region (to je još jedna prečica za zloupotrebe). Terorizam je univerzalna pretnja. Na sreću i ovaj region i naša zemlja ne nose veliku globalnu političku moć, i nadam se da je to dovoljno da ostanemo dovoljno nisko na listi mogućih meta terorističkih organizacija.

Milica Jevtić: Mislim da mogućnost za teroristički napad postoji, naročito u pogledu fundamentalizma na Kosovu i u Sandžaku, iako mi se ne čini realno da se takav akt uskoro i desi, imajući u vidu nejasnu i nedefinisanu politiku prema mnogim pitanjima, koja bi definisala i ponukala teroristički čin.

Predrag Rava: U našem društvu, kroz istoriju, dešavali su se mnogobrojni atentati i nasilni prevrati vlasti koji se danas smatraju terorističkim aktom. Smatram da tako nešto nije nemoguće i u budućem periodu, ali terorizam koji ima neke verske ciljeve, malo je verovatan. Ne radi se o tome da ovde nema ksenofobije i rasizma, nego je geopolitička situacija takva da nismo u grupi zemalja koje se trebaju plašiti terorizma tog tipa.

4.3. Rezultati analize dubinskog intervjeta

Dubinski intervju je dao niz zanimljivih odgovora i stavova ispitanih urednika i urednica različitih medija u Srbiji, uz napomenu da je bitno dobijene podatke i odgovore analizirati i rastumačiti u cilju strukturalnijeg sagledavanja dobijenih rezultata. Prvo pitanje (šta je za ispitanika terorizam a šta nasilni ekstremizam?) na najbolji način je demonstriralo tezu da urednici nisu saglasni po pitanju određenja i definicije ta dva pojma. Ono što je pozitivno je činjenica da ispitanci uglavnom razumeju suštinu ta dva pojma i da je njihovo tumačenje tih termina korektno i adekvatno za rad u medijima. Iz odgovora se vidi da su pojedini urednici/urednice bolje informisani i upućeni u značenje termina terorizam i nasilni ekstremizam dok drugi samo površno znaju puno značenje i pojmovnu distinkciju.

Oko drugog (U kojoj rubrici je najčešća tema terorizma i nasilni ekstremizam?) i trećeg istraživačkog pitanja (da li Vaš medij poklanja dovoljno pažnje toj temi?) postoji konsenzus ispitanika a to je da je najčešća rubrika u kojoj se izveštava o terorizmu i nasilnom ekstremizmu svet/spoljna politika, i da se toj temi ne poklanja dovoljno pažnje. Ispitanici su i na naredno

pitanje, o tome koliko su novinari i urednici informisani o temi terorizma i nasilnog ekstremizma, uglavnom odgovorili negativno, što je zabrinjavajuć podatak, koji sugerije da je medijskim radnicima potrebna edukacija po tom pitanju.

Naredno istraživačko pitanje (da li smatrate da se toj temi poklanja dovoljno pažnje u našim međunarodnim elektronskim i štampanim medijima?), u značajnoj meri je podelilo ispitanike tako da je troje odgovorilo negativno, jedna ispitanica odgovara "i više nego dovoljno", dok druga urednica smatra da se poklanja pažnja "na nivou senzacije". Ako analiziramo odgovore na ovo pitanje možemo zaključiti da je percepcija ispitanika podeljena i da problem sagledavaju uglavnom iz ugla medijske kuće u kojoj rade. *Koji tradicionalni medij u Srbiji po Vašem mišljenju najbolje obrađuje temu terorizma?* bilo je naredno istraživačko pitanje na koje je većina odgovorila: elektronski mediji, odnosno televizija, što ne čudi ako imamo u vidu moć audio- vizuelne prezentacije tema koje obrađujemo. Treba uzeti u obzir da zbog složene materijalne situacije veliki broj konzumenata informacija u Srbiji (posebno starija populacija), uglavnom dobija informacije gledajući televiziju, što je činjenica koja je urednike opredelila da tumače televiziju kao najinfluentniji medij kada je u pitanju terorizam.

Na pitanje da li se poštije novinarska etika kada se izveštava o terorizmu i nasilnom ekstremizmu, većina ispitanika je dala negativan odgovor, jedan odgovor je neutralan dok je jedan ispitanik odgovorio da se po pitanju poštovanja etike izdvaja javni servis. To je poražavajuć podatak koji sugerije da je etičko pitanje u našim medijima veoma upitno i da se profesionalna etika ne poštuje u dovoljnoj meri. Osmo pitanje o značaju društvenih mreža za izveštavanje o terorizmu i nasilnom ekstremizmu dalo je zanimljive odgovore jer su svi ispitanici naveli da su društvene mreže važne ali i da ih treba proveriti i verifikovati podatke i informacije koje se na njima objavljuju. Posebno je jedna ispitanica (urednica RTS-a), navela niz primera kada su društvene mreže pokrenule lažne vesti, što je ilustrovala poznatim slučajem "Džamba"- lažnog heroja poplava. Posebno zanimljivim je slučaj tviter aktivizma kada su nakon terorističkih napada u Parizu mnogi građani najavili dolazak ispred francuske ambasade u Beogradu. Navedena urednica pri tom iznosi sledeću činjenicu: „Sudeći po aktivizmu na mrežama, izgledalo je da će skup biti masovan. Došlo je tek nekoliko ljudi“. Pitanje društvenih mreža je veoma aktuelno i važno, a većina urednika ističe da je njihovo praćenje u vreme terorističkih napada dragoceno, posebno ako pratite validne naloge, tj. osobe koje su kompetentne da iznose podatke i informacije.

Naredno pitanje, koliko se migrantska kriza u našim medijima vezuje za pitanje terorizma i nasilnog ekstremizma, dalo je sasvim oprečne odgovore, od onih koji smatraju da nema direktnе veze do odgovora: "Vezuje se dosta", "Previše..." Dijametralno suprotni odgovori sugerisu na činjenicu da urednici srpskih medija imaju različita mišljenja i da neki (ne)namerno dovode u vezu terorizam i nasilni ekstremizam sa migrantskom krizom kao mogućim kumulansom terorizma u budućnosti. To je jasna sugestija da ne razumeju svi urednici naših medija suštinu migrantske krize i da je neki površno i parcijalno shvataju.

Na veoma važno istraživačko pitanje, koliko se poklanja pažnje u srpskim medijima problemu ksenofobije, rasizma i nasilja, dva ispitanika su rekla da se poklanja pažnja senzacionalistički, jedna ispitanica je rekla nedovoljno, jedan odgovor je glasio: „Reaktivno pre nego preventivno. Pažnja se poklanja tek kada se nešto dogodi“. Taj odgovor sugerise da se o posmatranim problemima ne izveštava ako nema incidenata, što nije dobro jer se samo reaguje na incident. Jedan odgovor je posebno sugestivan jer se ističe da se nedovoljno u medijima promoviše tolerancija i različitost, što je suština problema kada pišemo o ksenofobiji, rasizmu i nasilju.

Na pitanje kojim se žanrovima najčešće obrađuje tema terorizma i nasilnog ekstremizma, najčešći odgovor je bio faktografskim žanrovima (najčešće je spominjan izveštaj). U dva odgovora spominju se i složenije novinarske forme kao što je reportaža, ali je sa medijskog aspekta porazna činjenica da većina ispitanika smatra da su jednostavnije forme novinarskog izraza dominantne. Na naredno pitanje *da li kod nas ima dovoljno edukativnih sadržaja o ksenofobiji, rasizmu i nasilju?* skoro aklamativno je bio negativan odgovor, uz poruke da je to pitanje za ljude iz upravnih i nadzornih odbora javnih servisa. Jedan odgovor je posebno zanimljiv: „Ima ali su slabog odjeka i ne dopiru do ciljnih grupa”, što sugerise da ti medijski sadržaji ne privlače previše pažnje, nisu umešno prezentovani i definitivno nemaju odjeka među konzumentima informacija.

Na pitanje „*Da li mislite da se javni medijski servisi RTS i RTV dovoljno bave tim temama koje su od javnog značaja?*”, odgovori su bili od negacije do potvrde: „Oni se jedino i bave ovim pitanjima, mada nedovoljno. Bilo je dobrih primera izveštavanja na ove teme. Svakako bi morali više prostora da posvete i pitanjima novih oblika nasilnog ekstremizma, koji jeste sve prisutniji u našem društvu”. Većina ispitanika smatra da se javni servisi ne bave dovoljno posmatranim problemom iako je to njihova primarna medijska uloga (da edukuju), što je ocena koju su dale i urednice koje rade u pokrajinskom odnosno republičkom Javnom servisu. Navedeni podatak nas navodi na zaključak da je obrazovna komponenta neophodna ako želimo istinito, pravovremeno i etički zasnovano izveštavanje o terorizmu i nasilnom ekstremizmu.

Na istraživačko pitanje „*Da li se problem terorizma kod nas obrađuje samo kada se dogodi neki teroristički napad u svetu?*”, najveći broj ispitanika je odgovorio potvrđno. Jedan odgovor sugerise da se srpski mediji više bave temama koje su daleko od zemlje nego problemima u sopstvenom društvu: „Takođe, lakše je izveštavati o nekoj situaciji koja se ne dešava kod nas. Ne postoji tako velika opasnost od širenja tkz. masovne panike, pa je i odgovornost medija manja. Često se želi stvoriti i slika naše zemlje kao bezbedne u odnosu na neke druge”.

Poslednje istraživačko pitanje bilo je usmereno na mogućnost predikcije urednika koji su bili u središtu istraživanja – dubinskog intervjuia i ticalo se njihove ocene o (ne)mogućnosti terorističkog napada u našoj zemlji. Većina ispitanika smatra da je teško očekivati da do toga u realnoj situaciji dođe, ali je jedna ispitanica dala odgovor da je teroristički napad moguć ako se ima u vidu „fundamentalizam u Sandžaku i na Kosovu”. Većina ispitanika opciju terorističkog napada teorijski ne isključuje ali smatraju da je to teško predvideti u skorijoj budućnosti i da su verovatnije mete napada velike i moćne države koje na globalnom planu vode borbu sa ekstremistima i teroristima.

4.4. Zaključno razmatranje o dubinskom intervjuu

Dubinski intervju je bio izuzetno koristan u širem sagledavanju stanja u medijima kada se radi o izveštavanju o terorizmu i nasilnom ekstremizmu, jer smo sproveli intervju sa pet urednika/urednica medija koji se bave informisanjem (RTS, RTV, dopisništvo/desk RTV-a iz Brisela, Novosadska televizija, magazin Odbrana). Generalni zaključak nakon realizovanog dubinskog intervjuia je da našim urednicima treba dodatna edukacija za izveštavanje o terorizmu i nasilnom ekstremizmu. Na navedeni zaključak navodi nas niz odgovora koje smo dobili i analizirali, a koji su neretko dijametralno suprotni, i u značajnoj meri zavise od niza okolnosti. Ono što posebno zabrinjava je činjenica da se pri izveštavanju o terorizmu i nasilnom ekstremizmu u našim medijima ne poštuje dovoljno novinarska etika, što je bila ocena većine

ispitanika/ispitanica. Činjenice ukazuju i na nedostatak medijske inicijative, jer mediji se ne bave terorizmom preventivno i edukativno, već samo reaguju na incident/teroristički napad.

Jedan od zaključaka analize dubinskog intervjuja navodi nas na činjenicu da je potreban dodatni rad i angažovanje na edukaciji, obuci i treningu za urednike naših medija na temu terorizma i nasilnog ekstremizma, što se može realizovati u okviru strukovnih novinarskih udruženja i specijalizovanih nevladinih organizacija. Na taj zaključak navode nas odgovori koji su u pojedinim pitanjima dijametralno suprotni i zavise od pripadnosti redakciji, prethodnom znanju, medijskom iskustvu, ideološkom pogledu, uredničkom znanju i veštini.

Dubinski intervju je pokazao i da se urednici u mnogim pitanjima slažu i imaju iste ili slične odgovore, što je informacija koja sugerije da postoji konsenzus o ključnim pitanjima kada se radi o izveštavanju na temu terorizma i nasilnog ekstremizma. Taj zaključak je pozitivan i afirmativan i ukazuje da urednici po ključnim stavovima i odnosu prema posmatranoj temi imaju isto ili slično profesionalno mišljenje.

Većina ispitanika u dubinskom intervjuu se saglasila sa podatkom da u medijima nema dovoljno edukativnih sadržaja na temu terorizma i nasilnog ekstremizma, što treba da bude zadatak posebno javnih servisa, koji treba da na prikladan način obrazuju svoje gledaoce/slušaoce. Iz dobijenih odgovora može se zaključiti i da nema dovoljno sadržaja koji na kvalitetan način tretiraju pitanje ksenofobije, rasizma i nasilja, što može biti problematično ako znamo da je socijalna, rasna ili verska isključenost kumulans za nastanak i razvoj terorizma i nasilnog ekstremizma. Mediji treba da budu glas razuma i savest društva posebno kada se radi o osetljivim temama kao što je terorizam i nasilni ekstremizam, a generalni zaključak dubinskog intervjuja glasi da oni često nemaju tu ulogu iznačaj.

5. ZAKLJUČNO RAZMATRANJE ISTRAŽIVANJA/MONITORINGA SA PREPORUKAMA

5.1. Zaključak

Terorizam i nasilni ekstremizam su teme koje će sigurno još dugi niz godina biti na naslovnicama novina, na portalima i u hedlajnu centralnih informativnih emisija elektronskih medija, što su prognoze bezbednosnih stručnjaka ali i medijskih eksperata koji se bave kriznim situacijama. Naše istraživanje koje je pred čitaocima i stručnom javnošću, značajan je doprinos u širem sagledavanju ove teme, tim pre što nema mnogo literature koja se na kompetentan način bavi ulogom medijskog izveštavanja o terorizmu i nasilnom ekstremizmu. Istraživanje koje je projektni tim realizovao bilo je sveobuhvatno i težilo je da na izbalansiran i metodološki utemeljen način obradi međunarodnim medijima koji u Srbiji i regionu izveštavaju o posmatranoj temi.

Rezultati istraživanja ukazuju da naši mediji nemaju proaktivn odnos kada je reč o izveštavanju na temu terorizma i nasilnog ekstremizma, već da reaguju stihijski tj. samo kada se dogodi neki teroristički akt, incident, napad i sl. Takođe je u istraživanju portala i televizija sa nacionalnom frekvencijom utvrđeno da nema medijske inicijative i da nedostaje edukativna komponentna kada je reč o terorizmu i nasilnom ekstremizmu. To je posebno zabrinjavajući podatak, kada znamo da

su meta radikalizacije mladi ljudi iz socijalno isključenih grupa, etničkih i verskih manjinskih zajednica. Neophodno je da se mediji više bave edukacijom građana i prevencijom radikalizacije mladih, a ne samo da deluju reaktivno, odnosno izveštavaju kada se dogodi teroristički akt.

Treba istaći da je dubinski intervju imao značajnu ulogu u širem i strukturalnijem sagledavanju istraživanja i da je u značajnoj meri doprineo u formulisanju preporuka za model dobre prakse kada je u pitanju medijsko izveštavanje o terorizmu i nasilnom ekstremizmu. I dubinski intervju je potvrdio podatke iz monitoringa medijskih sadržaja, što znači da su i istraživanje kao i dubinski intervju markirali iste medijske probleme. Dubinski intervju je ukazao na ocenu ispitanika da je potrebno koristiti društvene mreže (posebno verifikovane naloge institucija) u izveštavanju ali uz dozu opreza i obaveznu proveru podataka.

Posebno je porazna činjenica da su mediji pokazali visok stepen nezainteresovanosti za temu terorizma i nasilnog ekstremizma i da se ne koriste složeniji žanrovi u izveštavanju. Možemo zaključiti da je uzrok tome u:

- komoditetu urednika,
- preopterećenosti dnevno-političkim izveštavanjem,
- pogrešnom procenom da su terorizam i nasilni ekstremizam teme koje su za naše konzumante informacija nebitne i daleko od Srbije,
- potrebom da se društvo medijski anestezira temama koje su banalne, dok je terorizam i nasilni ekstremizam tema koja zahteva visok stepen posvećenosti, znanja i novinarske veštine,
- nedovoljnom znanju urednika o posmatranoj temi i nedostatku pravovremenih informacija.

Izbegavanje strukturalnijeg posmatranja terorizma i nasilnog ekstremizma u analiziranim medijima može se tumačiti i niskim stepenom bezbednosne kulture naših urednika i novinara, kao i stereotipnim pristupom da je ignorisanje te teme dobar put ka (ne)širenju panike i straha u javnosti, što je pogrešan i jednostran pristup. Mediji imaju zadatak da podižu stepen znanja i nivo bezbednosne kulture građana, kao i promociju vrednosti kao što je destereotipizacija posmatranih tema, a na osnovu analize možemo zaključiti da baš to naši mediji nisu činili u periodu istraživanja/monitoringa.

Na kraju istraživanja možemo konstatovati da je složena politička i bezbednosna situacija u postkonfliktnim društvima balkanskih zemalja takva da pogoduje radikalizaciji posebno mladih ljudi, što je samo korak od organizovanih terorističkih aktivnosti i primene metoda nasilnog ekstremizma. Bez želje da se prejudicira razvoj bezbednosne situacije u regionu Bliskog istoka, i da se predviđi mogućnost nastavka migrantske krize i rute kroz zemlje bivše Jugoslavije, možemo konstatovati da će geopolitička situacija biti i dalje neizvesna i komplikovana. To znači da novinari i urednici medija koji se bave informisanjem moraju biti pripremljeni da o terorizmu i nasilnom ekstremizmu izveštavaju na izbalansiran, istinit i etički prihvatljiv način. Samo tako će novinari ostati odani istini, profesiji i svojim gledaocima, slušaocima i čitaocima. Nadamo se da će rezultati našeg istraživačkog projekta biti još jedan kvalitetan i koristan doprinos žurnalističkoj struci i užoj naučnoj oblasti Novinarstvo.

5.2. Preporuke za medijski model dobre prakse na temu terorizma i nasilnog ekstremizma

Na kraju zaključnog dela istraživanja i dubinskog intervjeta, iznosimo poseban odeljak sa preporukama koje su nastale na osnovu analize rezultata dobijenih u istraživanju. Iznosimo preporuke kako bi se kvalitetnije markirali postojeći problemi i izneli modeli prevazilaženja istih, u oblasti izveštavanja o terorizmu i nasilnom ekstremizmu. Preporuke su sledeće:

1. neophodna je strukturalna i kvalitetna edukacija novinara i urednika na temu novinarske etike i izveštavanja o terorizmu i nasilnom ekstremizmu;
2. preporučljivo je korišćenje složenijih novinarskih žanrova i formi pri izveštavanju o navedenim temama (kao što je storitelj, personalna priča i sl.);
3. mediji koji se bave informisanjem a posebno javni servisi teba da formiraju posebne redakcije za izveštavanje u kriznim situacijama (koje bi se medijski angažovale i u oblasti izveštavanja o terorizmu i nasilnom ekstremizmu);
4. neophodna je obuka novinara u smislu simulacija i praktičnih treninga u specijalizovanim nevladinim organizacijama i strukovnim novinarskim udruženjima;
5. urednici i novinari koji se bave izveštavanjem na analiziranu temu treba da pokažu viši stepen medijske inicijative u radu;
6. mediji ne treba da prenose poruke i govor mržnje koje neodgovorni pojedinci plasiraju na društvenim mrežama, jer se time nekritički pokreće spirala mržnje i nasilja;
7. neophodno je sistematično dopuniti Kodeks novinara Srbije sa sugestijama kako da na etički prihvatljiv način novinari izveštavaju o tim problemima;
8. potrebno je unaprediti glosar specijalizovanih termina u cilju kvalitetnijeg i efikasnijeg izveštavanja o terorizmu i nasilnom ekstremizmu;
9. apelujemo na stručnu javnost i akademsku zajednicu da se više angažuje u cilju strukturalnog sagledavanja, vrednovanja, promišljanja i analiziranja navedenih tema;
10. potrebno je posebno u radu sa mladim ljudima u cilju prevencije terorizma i nasilnog ekstremizma koristiti kreativne medijske forme i oblike rada koji smanjuju stepen radikalizacije i usmeravaju mlade ka toleranciji, suživotu i integraciji u šire tokove civilnog društva.

Istraživački tim se nada da će naše preporuke proizišle kao rezultat dubinskog intervjeta i istraživanja, biti u celosti ili delimično implementirane u praksi. Bio bi to značajan doprinos kvalitetnjem, etički zasnovanom i efikasnijem medijskom izveštavanju o terorizmu i nasilnom ekstremizmu. Takođe je potrebno podsetiti da mediji treba da budu "savest društva" i da svojim radom uz ostale aktere civilnog društva (akademsku zajednicu, intelektualce, javne ličnosti i sl.), posvete veću pažnju temama od javnog značaja, kao što su terorizam i nasilni ekstremizam.

5.3. Literatura korišćena za istraživanje/monitoring i dubinski intervju:

Barović, Vladimir (2019). Terorizam kao krizna situacija u svetu digitalnih medija. U: *Pralica, Dejan; Šinković, Norbert. Digitalne medijske tehnologije i društveno-obrazovne promene 8.* Novi Sad: Filozofski fakultet u Novom Sadu, 81-92.

Barović, Vladimir (2013). Polazni elementi za medijsko izveštavanje o terorizmu kao obliku krizne situacije. Novi Sad: *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*, vol. XXXVIII, broj 2/(2013), 295-307.

Barović, Vladimir (2012). *Medijsko izveštavanje u kriznim situacijama*. Novi Sad: Filozofski fakultet u Novom Sadu.

Beres, Louis Rene (1988). *Terrorism and Global Security: The Nuclear Threat*. Colorado: United press.

BIRN (2019) Media ownership monitor Srbija.

Bjelica, Mihailo ; Jevtović, Zoran (2006). *Istorija novinarstva*. Beograd: Megatrend univerzitet primenjenih nauka.

Grupa autora (2019). *Vodič za prevenciju radikalizacije i nasilnog ekstremizma kroz odgojno obrazovni proces*. Unsko-sanski kanton. Bihać.

Hofman, Brus (2000). *Unutrašnji terorizam*. Beograd: Narodna knjiga i Alfa.

Jazić, Aleksandar (2010). Teroristička propaganda i uloga medija. *Međunarodni problemi*, br. 62/1, 113-135.

Kodeks novinara Srbije. Beograd: Udruženje novnara Srbije, Nezavisno udruženje novinara Srbije, Savet za štampu, 2015.

Korni, Daniel (1999). *Etika informisanja*. Beograd: Clio.

Lewis, Bernard (2010). *Asasini*. Sarajevo: Connectum.

Marović, Miodrag (2002). *POLITIKA i politika*. Beograd: Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji.

Marthoz Jean Paul (2017). *Terrorism and the media: a handbook for journalists*. Knjiga dostupna na linku: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000247074>

Novosadska novinarska škola, *Monitoring*. Dostupno na:

<http://www.novinarska-skola.org.rs/sr/monitoring/>

Russell, A.C.; Bunker, I.L.; Miller H.B. (1999). *Out-inventing Terrorist, Terrorism: Theory and Practice*. Colorado: United Press.

Sabbagh, Dan (2012). *Al-Jazeera's political independence questioned amid Qatar intervention*. Preuzeto 18. 1. 2020. sa <https://www.theguardian.com/media/2012/sep/30/al-jazeera-independence-questioned-qatar>

Srdanović, R. Branislav (2002). *Međunarodni terorizam, politički delicti, ekstradicija*. Beograd: Službeni list SRJ.

Starović, Nemanja (2014). *Bliski istok, kratko i jasno: kratka istorija država Bliskog istoka i Severne Afrike u XX veku sa osvrtom na savremena zbivanja*. Beograd: Srpska reč

Šare, Sandra (2004). *Kako pisati za novine*. Beograd: Medija Centar.

Telhami, Shibley (2013). *Al Jazeera: The Most-Feared News Network*. Preuzeto sa linka: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3960033/>

Valić Nedeljković, Dubravka (2002). *Praktikum novinarstva*. Beograd: Privredni pregled.

Veljanovski, Rade (2005). *Javni RTV servis u službi građana*. Beograd: Clio.

Zakon o javnim medijskim servisima (2014). "Sl. glasnik RS", br. 83/2014, 103/2015 i 108/2016

5.4. Onlajn izvori:

<https://www.nezavisne.com/novosti/chronika/Teroristicki-napad-na-policijsku-stanicu-u-Zvorniku- ubijen-napadac-iz-minuta-u-minut/302308> pristupljeno sajtu 27.01.2020.

<https://www.blic.rs/vesti/svet/vehabija-iz-novog-pazara-pucao-na-ambasadu-sad-u-sarajevu- ranio-tri-osobe/fp557n8> pristupljeno sajtu 29.01.2020.

<https://kossev.info/na-balkanu-najveca-koncentracija-povratnika-dzhadista-kosovo-prednjaci/> pristupljeno sajtu 31.01.2020.

<https://serbia.mom-rsf.org/rs/mediji/detail/outlet/alo-online/>

<http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/10/svet/3756001/napadac-iz-londona-ranije-bio-osudjivan- za-terorizam.html> pristupljeno sajtu 31.01.2020.

<https://mondo.rs/Info/Srbija/a1270633/Povratnici-s-ratista-najveca-pretnja-za-Srbiju-kaze- ministar-Nebojsa-Stefanovic.html> pristupljeno sajtu 31.01.2020.

<https://www.novosti.rs/vesti/naslovna/drustvo/aktuelno.290.html:705031-SPRECENI-NAPADI- NA-KiM-Albanci-spremali-udare-na-svetinje> pristupljeno sajtu 31.01.2020.

<https://globalanalitika.com/vaznost-definicije-nasilnog-ekstremizma/> pristupljeno sajtu 25.01.2020.

Nacionalna strategija za sprečavanje i borbu protiv terorizma za period 2017-2021. godina, „Službeni glasnik Republike Srbije” 94/2017. Preuzeto 18.01.2020. sa:

<http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SIGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/strategija/2017/94/1/reg>

RTSI. Media Ownership monitor. Preuzeto 18.01.2020. sa:
<https://serbia.mom-rsf.org/rs/mediji/detail/outlet/rts-1/>

Upoznajte RTS (2009). Preuzeto 18.01.2020.

<https://serbia.mom-rsf.org/rs/mediji/detail/outlet/blic/>

savetzastampu.rs (pristupljeno 26.01.2019.)

Fakenews.rs (pristupljeno 26.01.2019.)

Raskrikavanje.rs (pristupljeno 26.01.2019.)

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотеке Матице српске, Нови Сад

316.774:323.285

БАРОВИЋ, Владимира, 1978-

Kako mediji u Srbiji izveštavaju o nasilnom ekstremizmu i terorizmu [Elektronski izvor] :
kvantitativno-kvalitativno istraživanje / Vladimir Barović, Dubravka Valić Nedeljković. - Novi Sad :
Novosadska novinarska škola, 2020

Način pristupa (URL): <https://www.novinarska-skola.org.rs/sr/publication/kako-mediji-u-srbiji-izvestavaju-o-nasilnom-ekstremizmu-i-terorizmu/>. - Opis zasnovan na stanju na dan 28.8.2020. -
Nasl. sa naslovnog ekrana. - Bibliografija.

ISBN 978-86-81668-09-2

1. Валић Недељковић, Дубравка, 1952-

а) Медији - Насилни екстремизам - Извештавање б) Медији - Тероризам - Извештавање

COBISS.SR-ID 19646217

